

Bearbeidet forslag til Strategiplan for samisk kirkeliv

NOROGA GIRKU - DEN NORSKE KIRKE

Samisk kirkeråd - Sáme girkkoráde

Saemien gærhkoeraerie - Sámi girkoráddi

*Forslag til Strategiplan for samisk kirkeliv
m/ Plan for samisk trosopplæring
- høringsdokument februar 2010*

ISBN 978-82-7545-095-9

© Samisk kirkeråd, Den norske kirke

Bestilles fra
Kirkerådets materiellekspedisjon
(se materiellkatalog på www.kirken.no)
E-post: materiell@kirken.no

Kirkerådet
Postboks 799 Sentrum
0106 Oslo
Tlf 23 08 12 00 Faks 23 08 12 01

Opplag: 850
Finnes også på nettet
www.kirken.no

Produksjon: Kirkerådets kommunikasjonsavdeling

Forord

Nyskrives før behandling i Kirkemøtet

Innhold

1. Innledning	0
1.1. Visjon	0
1.2. Bakgrunn for og oppbygning av planen	0
2. Sammendrag	0
2.1. Ánehks tjaalege (sammendrag på sørsamisk)	0
2.2. Tjoahkkájgæsos (sammendrag på lulesamisk)	00
2.3. Čoahkkáigeassu (sammendrag på nordsamisk)	00
2.4. Sammendrag (på norsk)	00
3. Bakgrunn – det samiske folket og samisk kirkeliv	00
3.1. Sápmi, det samiske folket og samisk samfunnsliv	00
3.2. Samisk etnisitet. Hvem er same?	
3.3. Samisk språk og samiske språkgrupper i Norge	00
3.4. Kirkehistorisk riss	00
3.5. Samisk kirkeliv i Den norske kirke	00
3.5.1. Hva menes med samisk kirkeliv?	
3.5.2. Variasjoner og spenningsfelter i samisk kirkeliv	00
3.5.3. Nordsamisk kirkeliv	00
3.5.4. Lulesamisk kirkeliv (og pitesamisk)	00
3.5.5. Sørsamisk kirkeliv	00
3.5.6. Samisk kirkeliv i Sør-Norge	00
3.5.7. Samisk kirkeliv over landegrensene	00
3.5.8. Urfolksarbeid	00
3.5.9. Samisk kristendomsforståelse og teologi	00
4. Prinsipiell del	00
4.1. Prinsipielle vedtak i Kirkemøtet	00
4.2. Føringer fra Det Lutherske Verdensforbund og Kirkenes Verdensråd	00
4.3. Norsk lov og folkeretten	00
4.3.1. Nasjonal lovgivning	00
4.3.2. Folkerettslige bestemmelser	00
4.4. Føringer i regjeringens samepolitikk	00
4.5. Inkludering som minoritetspolitisk grunnprinsipp	00
4.6. Forsoning som grunnperspektiv	00
4.7. Teologiske perspektiver	00
5. Handlingsorientert del	00
5.1. Lokalkirken som utgangspunkt	00
5.2. Behov for samisk språk- og kulturkompetanse	00
5.3. Målsettinger for ivaretagelse av samisk språk	00
5.3.1. Nivå 1: Nasjonalt grunnnivå for ivaretagelse av samisk språk	00
5.3.2. Nivå 2: Ivaretagelse av samisk språk i forvaltningsområdet for samisk språk	00
5.3.3. Internkirkelig regulering av bruken av samisk språk	00
5.4. Ansvar og ressursbehov på ulike nivå i Den norske kirke	00
5.4.1. Lokalkirken	00

5.4.2.	Prostenes ansvar	00
5.4.3.	Biskopenes ansvar	00
5.4.4.	Bispedømmeråd – ansvar og ressursbehov	00
5.4.5.	Samisk kirkeråd – ansvar og ressursbehov	00
5.5.	Samisk bibeloversettelse	00
5.6.	Salme- og liturgiarbeid (gudstjenestereformen)	00
5.6.1.	Salmer	00
5.6.2.	Liturgier	00
5.7.	Trosopplæring / trosopplæringsreformen	00
5.8.	Ungdomsarbeid	00
5.9.	Diakoni	00
5.10.	Forsonings- og dialogarbeid	00
5.11.	Kirkelig kulturarbeid: kirkemusikk og kirkekunst	00
5.12.	Rekruttering	00
5.13.	Kirkefaglig kompetansebygging: kirke-/misjonshistorie og samisk teologi ...	00
5.14.	Samisk-kirkelig samarbeid over landegrensene	00
5.15.	Urfolksarbeid	00
5.15.1.	Støtte til urfolks rettigheter	00
5.15.2.	Internasjonalt/økumenisk urfolksarbeid	00
5.15.3.	Internasjonal diakoni og misjon (bistand)	00
5.16.	Stat-kirke reformen	00
5.17.	Samisk kirkedemokrati (demokratireformen)	00
5.18.	Forventninger til arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner	00
5.19.	Samarbeid med læstadianske forsamlinger og kristne organisasjoner	00
6.	Handlingsplan	00
Vedlegg 1:	Samisk språk i Den norske kirke: Fortolkning av aktuelle språkbestemmelser	00

1. INNLEDNING

1.1. Visjon

Den norske kirkes visjon for samisk kirkeliv er:

, Livskraftig og likeverdig – samisk kirkeliv i Den norske kirke.

1.2. Bakgrunn for og oppbygning av planen

Kirkemøtet ba i sak KM 7/06 om en plan for utviklingen av samisk kirkeliv hvor nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk, samt samisk kultur i sitt mangfold blir ivaretatt. I vedtaket ble det bedt om at planen bl.a. skulle vektlegge samisk språk- og kulturkompetanse i bispedømmene, rekrutteringsproblematikk, samiskrelaterte emner i aktuelle utdanninger, oversettelsesarbeid av bibel, salmer og liturgier, dialog- og forsoningsarbeid, tjenelig organisering av samisk kirkeliv og forholdet til øvrig reformarbeid i Den norske kirke.

Bestillingen fra Kirkemøtet innebærer i praksis en gjennomgang av Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv på bred front. Denne planen er derfor en strategisk plan for Den norske kirkes helhetlige arbeid med samisk kirkeliv.

Samisk kirkeliv dreier seg først og fremst om samers og det samiske folkets deltakelse i kirken. En reell deltakelse er imidlertid avhengig av at samer gis mulighet til å delta i kirken ut fra sin egenart, og rom til å forme sitt eget kirkeliv. Dermed handler samisk kirkeliv ikke bare om samer, men også om hvordan Den norske kirke som institusjon ivaretar og gir rom for det samiske.

Hovedmålsettingen til *Strategiplan for samisk kirkeliv* er derfor å bidra til et livskraftig samisk kirkeliv i Den norske kirke, der samer deltar med likeverdighet i kirken, og samisk kirkeliv utgjør en selvfølgelig del av Den norske kirkes felles identitet. For å nå dette målet kreves en bevisstgjøring på det samiske folkets tilstedeværelse i Den norske kirke, en besinnelse på det prinsipielle grunnlaget for samisk kirkeliv, og et målrettet arbeid med å styrke rammebetingelsene for samisk kirkeliv i Den norske kirke med hensyn til strukturer, organisering av kirkelig betjening og målrettede tiltak på kirkens ulike arbeidsfelt. Denne planen skal bidra til dette.

Strategiplan for samisk kirkeliv er bygd opp i 6 deler.

Kapittel 1 redegjør for bakgrunnen for og oppbygningen av planen.

Kapittel 2 gir et sammendrag av planen på sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og norsk.

Kapittel 3 gir bakgrunnsinformasjon om det samiske folket og samisk kirkeliv.

Kapittel 4 redegjør for det prinsipielle grunnlaget for arbeidet med samisk kirkeliv.

kapittel 5 behandler de enkelte kirkelige virksomhetsområdene og drøfter særlige utfordringer knyttet til disse med henblikk på handlingsorienterte føringer og tiltak.

Kapittel 6 oppsummerer, prioriterer og periodiserer de foreslåtte tiltakene i en 5-årig handlingsplan.

2. SAMMENDRAG

(sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og norsk)

Sammendrag ferdigstilles til Kirkemøtets behandling i april 2011

2.1. Ánehks tjaalege

(sammendrag på sørsamisk)

2.2. Tjoahkkájgæsos

(sammendrag på lulesamisk)

2.3. Čoahkkáigeassu

(sammendrag på nordsamisk)

2.4. Sammendrag

(på norsk)

3. BAKGRUNN

3.1. Sápmi, det samiske folket og samisk samfunnsliv

Samene er urfolket i de nordlige områdene av Norge, Sverige, Finland og Kolahalvøya i Russland. Samenes tradisjonelle bosettingsområde kalles Sápmi (jf. kart nedenfor). Den sørlige grensen for det samiske området i Norge er Elgå i Hedmark.

Det foretas ikke offisiell registrering av hvem som er samer eller som har samisk identitet eller bakgrunn. Utkast til Nordisk samekonvensjon (2005) opererer med et anslag på totalt ca. 80000-100000 samer, hvorav omtrent 50000 – 65 000 bor i Norge.

Selv om det innenfor det samiske folket finnes et kulturelt og språklig mangfold anser samene seg som ett folk på tvers av nasjonale grenser. Den samiske kollektive identiteten knytter seg til felles historie og kultur, felles samiske symboler, forholdet til naturen, joik og samisk musikk etc. Den er også knyttet til

urfolkssituasjonen som samene deler med andre urfolk i verden ("urfolk", se egen ramme).

"Urfolk" er et etablert begrep innenfor internasjonal folkerett, og følgende kjennetegn knyttes til begrepet. (1) Folket skal ha bebodd hele eller deler av landet før det ble kolonisert eller statsgrensene ble etablert. (2) Folket skal dessuten ha beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner (jf ILO-konvensjon 169 artikkel 1). Implisitt forutsettes det at folket har kommet i en minoritetsposisjon i landet. Det er allment akseptert at samene faller inn under folkerettens forståelse av "urfolk", noe som er understreket gjentatte ganger av norske myndigheter de senere årene.

Samenes rettsstilling i Norge er styrket betraktelig de siste par tiårene, bl.a. gjennom vedtakelsen av sameloven (1987) med senere tillegg, Grunnloven § 110a (1988) og finnmarksloven (2004). En rekke offentlige utredninger siden 1980-tallet har lagt grunnlaget for en ny forståelse av samenes politiske og kulturelle rettigheter som urfolk – inkludert retten til land og vann, som gjerne omtales som det materielle grunnlaget for samisk kultur.

I utviklingen av det moderne samiske samfunnet har fokuset vært å styrke og utvikle samisk språk og kultur på samenes egne premisser. I 1989 ble Sametinget etablert som samenes nasjonale folkevalgte organ. Samiske barnehager og skoletilbud spiller en viktig rolle i styrkingen av samisk identitet, og gjennom økt status for samisk språk og kultur, har bevisstheten om eget opphav økt. Framveksten av samiske institusjoner har i stor grad blitt lokalisert til nordsamiske områder i Indre-Finnmark, men flere av disse har avdelinger også i andre språkområder. Det er i tillegg opprettet egne institusjoner for det lulesamiske og sørsamiske området.

I dagens samepolitikk legger norske myndigheter til grunn at samers rett til å utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv ikke er et privat, men et offentlig anliggende, som skal innarbeides i plan- og lovverk, og ivaretas i alle offentlige organers tjenesteyting (St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken).

3.2. Samisk etnisitet. Hvem er same?

Etnisitet kan defineres som en [kollektiv identitet](#) knyttet til kulturelt fellesskap basert på antatt felles opphav. Etnisk identitetsdannelse skjer hos den enkelte i et samspill mellom ens egen oppfatning av seg selv (selvtilskrivelse) og andres oppfatning av en selv (andres tilskrivelse).

Mens det er relativt enkelt å snakke om det samiske folket som en kollektiv størrelse, kan det være mer komplisert å svare på spørsmålet om hvem som er same på individplan. En årsak til dette er at samer, på grunn av det assimilasjonspresset man har vært utsatt for, ikke alltid har ønsket å tilkjenne sin etniske identitet.

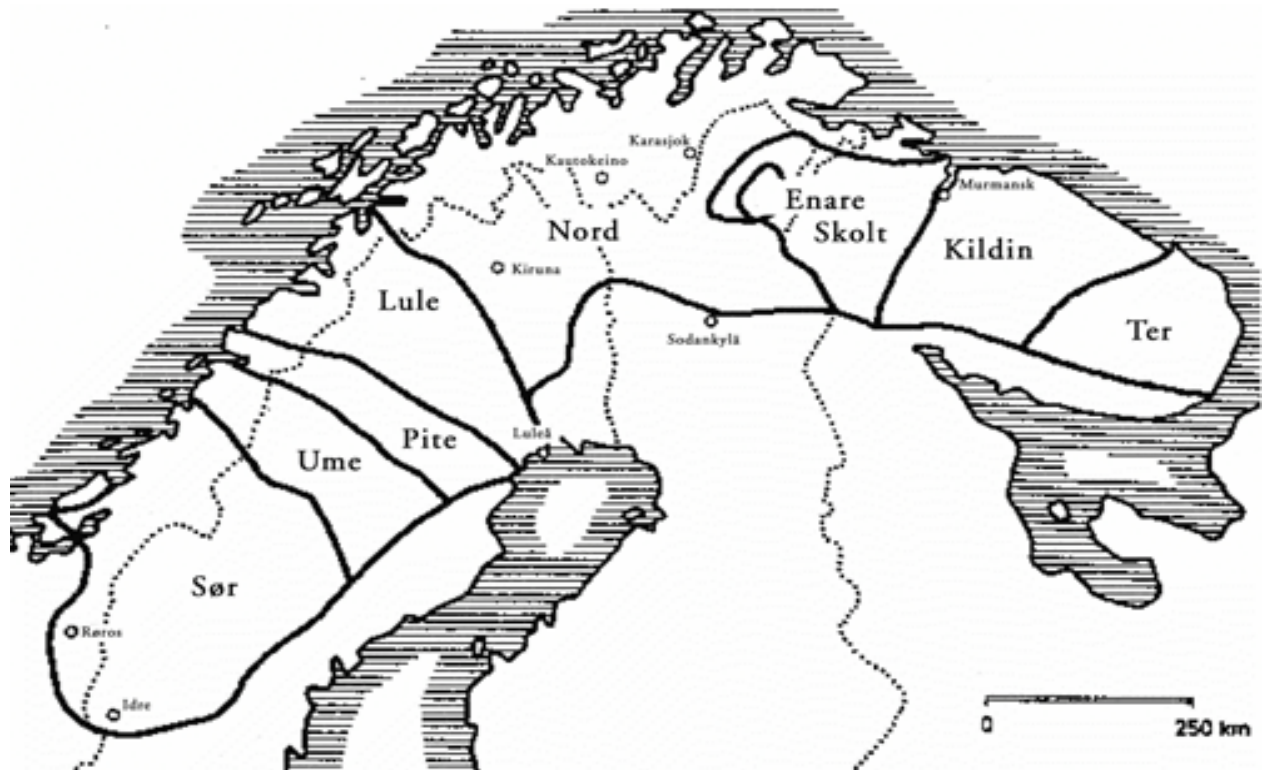
Det finnes ingen klar definisjon for hvem som er same, men sameloven angir kriterier for å registrering i Sametingets valgmannstall (tidligere kalt samemanntallet). Her legges både et subjektivt og et objektivt kriterium til grunn for registrering. Man må kunne svare positivt på (1) at man selv oppfatter seg som same og (2) at man selv, eller minst en av foreldrene, besteforeldrene eller oldeforeldrene har hatt samisk som hjemmespråk (hjemmespråket antas her å være en relativt sikker indikator på samisk slektstilhørighet), evt. at en av dine foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre er registrert i manntallet. Forutsetningen for å kunne registreres som same ligger her altså i skjæringspunktet mellom slektsmessig tilhørighet, og ens egen oppfatning av seg selv.

3.3. Samisk språk og samiske språkgrupper i Norge

Man må ikke må kunne snakke samisk for å regnes som same, og et lokalsamfunn må ikke være samiskspråklig for å være bærer av samisk kultur og samiske tradisjoner. Samisk språk er likevel en essensiell bærebjelke i samisk kultur og identitet, og det er vanlig å anse en person som tilhørende en samisk språkgruppe i kulturell forstand, selv om vedkommende ikke snakker språket.

Samisk språk tilhører den finsk-ugriske språkgruppen, og de samiske språkgrensene går på tvers av riksgrensene i Norge, Sverige, Finland og Russland (jf. kart nedenfor). Det finnes ti samiske språk hvorav alle er på UNESCO's liste over truede språk i verden (akkalasalisk som har vært snakket i deler av det kildinsamiske området på Kolahalvøya regnes som utdødd). Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er de offisielle samiske språkene i Norge. Mens skoltesamisk regnes som utdødd i Norge (noen hundre språkbrukere i Finland), har pitesamisk totalt ca. 20 språkbrukere i Sverige og Norge. Innenfor alle de samiske språkgruppene vil en betydelig andel ha mistet sitt samiske språk, uten nødvendigvis å ha mistet sin samiske identitet og kulturelle tilhørighet.

I Norge er det opprettet et *forvaltningsområde* for samisk språk. Dette er avgrenset til 9 kommuner i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk område. Innenfor dette området er de mest omfattende samepolitiske tiltakene iverksatt. Det tradisjonelle samiske *bosettingsområdet/språkområdet* er betydelig større enn forvaltningsområdet for samisk språk og utgjør 40 % av Norges fastlandsareal. I dag bor mange samer også utenfor det tradisjonelle samiske bosettingsområdet.

Figur hentet fra: <http://www.regjeringen.no>

Sørsamene: Det sørsamiske området i strekker seg på norsk side fra Saltfjellet i Nordland til Engerdal i Hedmark, samt i de tilstøtende områdene i Sverige. Sørsamene har en lang tradisjon for kontakt over riksgrensen, og det finnes nære slekts- og familierelasjoner på tvers av denne. Viktige identitetsfaktorer for sørsamene er reindriftsnæringen og duetjie (husflid/håndverk). Disse næringene er de to viktigste kulturbærere for å opprettholde språket og kulturen. Totalt snakker ca. 500 personer i Norge og Sverige sørsamisk, og sørsamisk språk er av UNESCO kategorisert som et alvorlig truet språk. Snåasen tjielte / Snåsa kommune har siden 2008 vært innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Lulesamene: Det lulesamiske området i Norge er Nord-Salten i Nordland, og i særdeleshet Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune. Samene i Nord-Salten har drevet kombinasjonsbruk med fiske, småbruk, skogsdrift, reindrift, jakt og fangst. Det har tradisjonelt vært utstrakt kontakt over grensen. Det bor anslagsvis 2-3000 lulesamer på norsk side av grensen hvorav omtrent 400 snakker språket. Man regner med totalt ca. 2000 lulesamiske språkbrukere i Sverige og Norge. Lulesamisk språk er i likhet med sørsamisk kategorisert som et alvorlig truet språk av UNESCO. Fra 2006 har Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune vært innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Nordsamene: Det nordsamiske området i Norge strekker seg fra Ballangen i Nordland til Kirkenes i Finnmark. Nordsamene er den største samiske gruppen og finnes i Sverige, Finland og Norge. Språket snakkes av totalt ca. 30 000 personer, hvorav over halvparten antas å bo i Norge. Mens sør- og lulesamisk er kategorisert som "alvorlige truede språk" er nordsamisk kategorisert som et "klart truet språk" av UNESCO. Noen steder – spesielt i Indre Finnmark – er samisk språk og kultur fremtredende, mens dette i andre områder er helt borte i det offentlige rom på grunn av fornuksningspolitikken. Siden 1991 har kommunene Gáivuotna/Kåfjord, Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárásjohka/Karasjok, Porsáŋgu/Porsanger, Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby vært innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. 1.

oktober 2009 ble Loabát/Lavangen kommune i Sør-Troms innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Nordsamisk område representerer et betydelig kultur- og dialektmangfold. Mens dialektene først og fremst er geografisk betingede, kan kulturvariasjoner knyttes til ulike tradisjonelle næringsstilpasninger (iblant også innenfor et lokalsamfunn). Sjøsamisk, reindriftssamisk, markasamisk, elvesamisk tradisjon er eksempler på dette. Tidligere eksisterte et sammenhengende sjøsamisk dialektområde i kystområdene i Troms og Finnmark, og en betydelig del av den nordsamiske befolkningen tilhører sjøsamekulturen. I de kystnære områdene var imidlertid fornorskningstrykket sterkest, og kun et fåtall steder er sjøsamisk dialekt bevart. Innlandssamisk kultur er knyttet både til reindriftssamisk og bofast samisk kultur (kombinasjon av småbruk og utmarkshøsting). Markasamisk kultur i Sør-Troms og nordre Nordland er en variant av det siste. I det markasamiske området snakkes jukkasjärvisamisk, en nordsamisk dialekt som skiller seg en god del fra dialektene lenger nord. Innenfor såkalt "finnmarkssamisk" språk går det et viktig dialektskiller mellom østlige (Karasjok og østover) og vestlige dialekter (Kautokeino og vestover).

Pitesamene: Det pitesamiske området i Norge ligger i Nordland fylke, nærmere bestemt i kommunene Beiarn, Saltdal, Meløy og Gildeskål, samt deler av Bodø og Fauske kommuner. Ifølge UNESCO snakkes pitesamisk av ca 20 personer i Sverige og Norge, og regnes som et kritisk truet språk. Det siste tiåret har enkeltpersoner engasjert seg for å revitalisere pitesamiske tradisjoner, og det er holdt språk- og kulturkurs i samarbeid med pitesamer i Sverige.

Skoltesamene: Skoltesamenes område i Norge er i dag knyttet til Neiden i Sør-Varanger kommune. Ifølge UNESCO snakkes skoltesamisk av ca. 300 personer i Finland, er nesten forsvunnet i Russland og defineres som utdødd i Norge. Skoltesamene har siden 1500-tallet bekjent seg til den russisk-ortodokse troen, og ortodoks kristendom er sentral i skoltesamisk identitet. På 1500-tallet ble det bygget et kapell i Neiden knyttet til klosteret i Petsjenga. Kapellet er fortsatt i bruk og betjenes i dag av den gresk-ortodokse kirke. I løpet av 2009 etableres et østsamisk museum i Neiden som vil bli et viktig for utvikling av språk og kultur.

3.4. Kirkehistorisk riss

Samenes kontakt med kristendommen spenner over et langt tidsrom, og det foregår en diskusjon om når det gir mening å si at samene ble kristnet. Arkeologiske funn vitner om kontakt med kristen tro i visse områder allerede for 1000 år siden. Mens flere kilder fra middelalderen beskriver samene som kristnet, gjør ikke de etter-reformatoriske kildene dette. Det er uansett dekning for å si at katolsk tradisjon – og ortodoks tradisjon i nordøst – har påvirket samisk religiøsitet over en svært lang tidsepoke.

På 1500 og 1600-tallet inngikk kirkebygging og etablering av en nasjonal kirkeinstitusjon blant samene i det enkelte lands kolonisering av de samiske områdene. Den mest intense misjonsperioden i Norge fant sted omkring 1720-tallet med Thomas von Westen som den sentrale drivkraften. Hans misjon vektla bruk av samisk språk samt undervisning og skoletilbud blant samene. Denne epoken var samtidig kjennetegnet av sterk demonisering og forfølgelse av samiske trosforestillinger og religiøs praksis, og ledsaget av beslaglegging av samiske runebeholdninger og raserings av samiske helligsteder. I perioden etter von Westen har den

offisielle kirkes holdning til samisk språk svingt i takt med ideologiske strømninger i samtiden.

I siste halvdel av 1800-tallet vokste fornorskningspolitikken fram som en målrettet, statlig kulturpolitikk overfor samer og kvener i Norge. Denne varte fram til 1960-tallet. Som statens religionsvesen ble kirken i stor grad en medløper i fornorskningen. I enkelte prestegjeld i det nordsamiske området ble imidlertid samisk beholdt som gudstjenestespråk (se ramme om kgl. res. 24. februar 1848). Her ble kirken den viktigste offentlige språkarenaen for samisk språk gjennom fornorskningstiden. Mesteparten av 1900-tallet var imidlertid samisk kirkeliv underprioritert i Den norske kirke, betraktet som et regionalt anliggende for Nord-Hålogaland biskop, og assosiert med nordsamisk kirkeliv.

Antakelig har ingen enkeltfaktor fått større betydning for samisk kirkeliv enn den læstadianske vekkelsen. Den læstadianske vekkelsesbevegelsen oppstod i Karesuando i Sverige i 1845 knyttet til den svensk-samiske presten Lars Levi Læstadius (1800-1861). Den var et opprør mot den "døde tro" blant kirkens prester og drukkenskap blant folk generelt. Vekkelsen spredte seg til Norge med reindriftssamer, som flyttet over grensene mellom sine vinter- og sommerbeiter, og bevegelsen fikk raskt en utbredelse over hele Nordkalotten. Den læstadianske bevegelsen ble et åndelig hjem for majoriteten av den nord- og lulesamiske befolkningen. Finsk/kvensk og samisk var hovedspråkene i bevegelsen, og læstadianismen fungerte i stor grad som et kulturelt vern for samer og kvener gjennom hele fornorskningstiden. Læstadianerne har i stor grad sluttet opp om kirkens sakramentforvaltning, men vært kritiske til kirkens forkynnelse. Forkynnelsen og det åndelige liv har i hovedsak vært forvaltet i egne forsamlinger. I menigheter der den institusjonelle kirke aktivt motarbeidet læstadianerne og det samiske over tid, finnes det eksempler på at den læstadianske forsamlingen nærmest har fått funksjonen som en "samisk folkekirke" lokalt. I Norge er kanskje Tysfjord det fremste eksempelet på dette. Den læstadianske bevegelse, som i dag er inndelt i ulike retninger, er fortsatt viktig kraft og identitetsfaktor i nordsamisk og lulesamisk kirkeliv (se egen ramme om læstadianske retninger).

Kgl. res. 24. februar 1848

Kgl.res. 24. februar 1848 med senere endringer og tilhørende skriv av 1872 har etablert en lang kirkelig praksis med å ivareta samisk språk i gudstjenester og kirkelige handlinger. Ved Kgl. res 24. februar 1848 ble det bestemt at ved tilsetning av prester i en rekke prestegjeld i dagens Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros skulle det stilles krav om avlagt prøve i samisk (det opprinnelige området strakk seg helt sør til Grong). Fra 1859 ble bestemmelsen geografisk avgrenset til Finnmark og Lyngens soknekall i Tromsø prosti, med den følge at lule- og sørsamisk språkområde ikke lenger var omfattet av bestemmelsen. Den kgl. res hjemlet lenge en ordning hvor departementet ga nytilsatte prester permisjon med lønn for å lære seg samisk. På slutten av 1980-tallet omfattet ordningen 6 prestegjeld i Finnmark. Bestemmelsen er ikke formelt opphevet. Kultur- og kirke departementet sa i brev av 10.03.2009 at det i dag er opp til Den norske kirkes egne organer hvordan bestemmelsen skal praktiseres.

Den læstadianske vekkelsen fikk ikke innpass i det sørsamiske området. Her fikk man derimot et visst innslag av baptister, pinsevenner og adventister. Det store flertallet av sørsamene har imidlertid tilhørt Den norske kirke. Samemisjonen arrangerte stevner, drev oppsøkende virksomhet og en skole inntil staten overtok driften. Den norske kirke har ikke før på 1990-tallet hatt spesielt fokus på den sørsamiske befolkningen.

Den læstadianske vekkelsen fikk ikke innpass i det sørsamiske området. Her fikk man derimot et visst innslag av baptister, pinsevenner og adventister. Det store flertallet av sørsamene har imidlertid tilhørt Den norske kirke. Samemisjonen arrangerte stevner, drev oppsøkende virksomhet og en skole inntil staten overtok driften. Den norske kirke har ikke før på 1990-tallet hatt spesielt fokus på den sørsamiske befolkningen.

Norges Samemisjon (opprinnelig Norsk Finnemisjon) ble etablert i 1888 som en motvekt til at den offisielle kirken slo seg inn på fornorskningsslinjen. Evangelisk virke blant samene i Norge var hovedsaken, og i 1895 bidro organisasjonen til at Bibelen ble trykket og utgitt på

nordsamisk. I tillegg til det evangeliske arbeidet drev organisasjonen i mange tiår helseinstitusjoner flere steder i Nord-Norge. Den samiske ungdomsskole (senere folkehøyskole) i Kárášjohka/Karasjok (1936-86, 1992-2000) var lenge den eneste skolen i landet hvor samisk ungdom kunne lære om samisk språk og samisk kultur. Skolen var en viktig samarbeidspartner for Samisk kirkeråd på 1990-tallet. Synet på og relasjonen til læstadianismen har vært gjenstand for debatt i organisasjonens historie, og forholdet mellom Samemisjonen og læstadianerne varierer fra område til område. Situasjonen i Indre Finnmark synes generelt å være preget av samarbeid og tillit, mens læstadianerne for eksempel i Nord-Troms og Tysfjord synes å ha mindre grad av tillit til Samemisjonen. På 1970- og 80-tallet ble Samemisjonen utfordret av den politiske og kulturelle oppvåkningen som særlig fant sted blant yngre samer, og organisasjonen ble kontroversiell i deler av det samiske samfunnet. Parallelt med dette var organisasjonens evangeliske arbeid verdsatt i en del miljøer, ikke minst blant mange eldre i Indre Finnmark. I dag er evangelisk, sosialt og diakonalt arbeid blant samene på Kola (1995-), og drift av den tospråklige kristne nærradioen Radio DSF i Kárášjohka/Karasjok (1990-) de viktigste søylene i organisasjonens evangeliske virksomhet. Samemisjonen har siden 2001 dessuten lønnet en sørsamisk diakonarbeider.

Konflikten om Alta-Kautokeinovassdraget (1979 og 1981) satte for alvor samiske rettighetsspørsmål på dagsorden i norsk offentlighet. Saken ble utgangspunktet for de utrednings- og endringsprosesser som fulgte med hensyn til samisk språk, kultur og samfunnslivs status i det norske statsfellesskapet. Som en naturlig konsekvens kom samisk kirkeliv relativt raskt på Kirkemøtets sakskart etter Kirkemøtets opprettelse i 1984.

I 1986 vedtok Kirkemøtet å nedsette ”et utvalg til å utrede prinsipielle og praktiske spørsmål vedrørende Den norske kirkes arbeid i den samiske befolkningen”. Til Kirkemøtet i 1990 hadde en arbeidsgruppe utarbeidet utkast til handlingsprogram for samisk kirkeliv i Den norske kirke (*Samisk kirkeliv i Den norske kirke:Utkast til handlingsprogram. Fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kirkerådet*).

Kirkemøtets behandling av sak KM 15/90 *Handlingsprogram for samisk kirkeliv* fremstår som et tidsskille i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv. På dette tidspunktet hadde samisk kirkeliv i Den norske kirke i lang tid vært ansett som et regionalt anliggende for Nord-Hålogaland, og ensidig assosiert med nordsamisk språk. Med vedtaket i sak KM 15/90 legges en ny prinsipiell tenkning til grunn.

Tanken om samisk kirkelivs likeverdighet, Den norske kirkes særskilte ansvar på området, og målet om samers med- og selvbestemmelse i eget kirkeliv blir etablert. I tillegg blir samisk kirkeliv fra nå av definert i forhold til de 3 offisielle samiske skriftspråkene i Norge – nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk – og ikke bare nordsamisk. Sak KM 15/90 bidro dessuten til å etablere en helhetskirkelig organisering av samisk kirkeliv i Den norske kirke: Det ble vedtatt opprettet et eget sentralkirkelig organ for samisk kirkeliv (Samisk kirkeråd ble endelig vedtatt av Kirkemøtet i 1992). Videre ble de tre nordligste bispedømmene anmodet om å ta ansvar for all kirkelig betjening på henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, samt anmodet om å opprette egne samiske utvalg i sine bispedømmer. Dermed var hovedlinjene lagt for den organiseringen av samisk kirkeliv vi finner i Den norske kirke i dag.

Læstadianske retninger i Norge

De tre læstadianske hovedretningene i Norge i dag er de førstefødte, Alta-retningen og Lyngen-retningen. Alle vektlegger at troen kommer av å høre Guds ord muntlig forkynt. Forkynnelse av loven vekker samvittigheten, og evangeliet gir mot til å ta imot syndenes forlatelse og nåden i Kristus. De vektlegger et konsensusprinsipp i lederskapet. De har ikke registrerte medlemmer, og de fleste som deltar fast i forsamlingene er medlemmer i Den norske kirke. Likevel betoner forsamlingene avstandtaket til Den norske kirke i noen lærespørsmål.

De førstefødtes forsamlinger: De "førstefødte" har bakgrunn i det læstadianske miljøet i Nord-Sverige. Opprinnelig var det flyttsamer fra området Jukkasjärvi som på slutten av 1850-tallet tok med seg den læstadianske kristendom når de kom til sine sommerbeiter i Sør-Troms og Ofoten. Ansvaret for vekkelsens arbeid er lagt til én forsamling. De ulike forsamlingene er i praksis tilsluttet et fellesskap som ledes av forsamlingene i Nord- Sverige. Dette fellesskapet omtales internt som Moderforsamlingen.

De førstefødte har i Norge sitt tyngdepunkt i Ofoten, Narvik-området og Lofoten samt Tysfjord-området. Fellesskapet i Ofoten og Lofoten har en ledende funksjon for forsamlingene i Norge. Det er også etablert forsamlinger diverse steder i Finnmark, i Tromsø, Bodø, Mo, Malm (Nord-Trøndelag), Trondheim, Bergen, Porsgrunn og Oslo. Det foretas faste predikantutsendelser 2 ganger pr. år til disse stedene, og i noen grad også til andre steder i landet. Utenfor Norge finner man forsamlinger i Sverige, Finland, Danmark, Tyskland, England, Nederland, Tyskland, Belgia, Russland, USA og Canada. I Amerika har de førstefødte etablert seg som et selvstendig kirkesamfunn, The Old Apostolic Lutheran Church.

Forsamlingsmøter utføres ved at det leses fra Læstadius' prekenes. Landstads reviderte salmebok brukes uten ledsagelse av instrumenter. Forkynnelsen vektlegger den apostolisk-lutherske kristendoms læren. Rørelse oppfattes som et nådetegn. Det oppfordres til å holde avstand til syndelivet samtidig som nåden i Kristus vektlegges.

Forsamlingen lærer at barnet er et Guds barn også før det er døpt. Dåpen regnes for den første kallelse og markerer at barnet er et lem av Kristi forsamling. Den siste tids utvikling i Den norske kirke har medført at det idag forvaltes dåp, nattverd og konfirmasjon i den enkelte forsamling. Det er etablert en egen trosopplæring gjennom hverdagsskole for barn og konfirmasjonsundervisning.

Alta-retningen: Det er etablert en egen forsamling som i Norge har sin hovedforsamling i Alta. Mens enkelte fagkilder tidfester etableringen til begynnelsen av 1930-årene, trekker sentrale kilder i Alta-forsamlingen linjene tilbake til slutten av 1800-tallet. Forsamlinger finnes i Tornedalen i Sverige og Finland. Utsendelse av predikanter foretas til Sør-Troms og Øst-Finnmark. Det er storsamling hver sommer i Elvebakken kirke i Alta. I planleggingsarbeidet er også kvinnene med.

Retningen kalles i forskningen for småførstefødte. Etablering av egen menighet skyldtes bl a strid om organisering av de læstadianske forsamlinger i Amerika. Alta-retningen tilhører den øst-læstadianske gren av de læstadianske forsamlinger. Petter Posti (d 1918) var første leder. Alta-retningen gir ut eget blad, Sions blad og har egen Aandelig Sangbok. Teologisk har Alta-retningen samme kristendomssyn som de "førstefødte", med de støtter ikke lokalisering av lederskapet og dets autoritet. De mener at hver menighet er selvstendig men kan delta i hverandres forsamlinger. Alta-retningen forkaster Lyngen-læstadiansk dåpsyn.

Lyngen-retningen: Omkring århundreskiftet (1900) oppsto det uenighet mellom predikanten Erik Johnsen fra Lyngen og de førstefødtes predikanter som hadde svensk lederskap. Lyngen-retningen legger mindre vekt på læstadiansk læretradisjon og betoner i stedet sin forankring i den lutherske teologi. Retningens eget navn har derfor vært "Den luthersk-læstadianske menighet" og de lutherske bekjennelsesskrifter har fått en særlig betydning i denne tradisjonen. Lyngen-retningen er en særnorsk retning med lokalt forankret lederskap. Hovedtyngdepunktet er i sjøsamiske distrikter i Lyngen, Nord-Troms og vestover mot Tromsø. Utsendelse av predikanter foretas bl a til Kautokeino og Vadsø. Det spesielle med denne retningen er synet på dåpens forhold til frelsen. Luthers skrifter er viktigere enn Læstadius' skrifter. Særlig har Konkordieboken en viktig stilling som læremessig grunnlag for Lyngen-retningen. Boken inneholder de viktigste læredokumenter fra reformasjonstiden. Forsamlingene bruker Landstads gamle (ureviderte) salmebok. Videre er det utgitt egen sangbok, Vekter-ropet med åndelige sanger skrevet av nordnorske, finske og svenske læstadianere. Det finnes en egen prekansamling fra sentrale ledere gjennom årene som har en særlig posisjon innenfor Lyngen-retningen. På begynnelsen av 1990-tallet ble Lyngenretningen splittet i en "konservativ" og en "liberal" fløy. Disse holder i dag adskilte forsamlinger. Splittelsen er knyttet til synet på skapelsesberetningen, synet på skilsmisse og gjengifte og synet på autoritet og lederskap. De "liberale" har i dag et eget barne- og ungdomsarbeid i Tromsø-området.

Kilde: Kristiansen, Roald: <http://www.love.is/roald/lestad01.htm> Læstadianismen: fremvekst og utbredelse.

3.5. Samisk kirkeliv i Den norske kirke

3.5.1. Hva menes med samisk kirkeliv?

Samisk kirkeliv i Den norske kirke kommer primært til uttrykk der samer deltar i menighets- og forsamlingslivet lokalt, samt i trosopplæringen i hjemmet. Det kommer også til uttrykk der samer møtes til kirkelig fellesskap på tvers av menighetsgrenser, bispedømmegrenser og landegrenser.

Samisk kirkeliv forutsetter nærværet av et samisk kollektiv i kirken. Dette betyr imidlertid ikke at samisk kirkeliv bare kommer til uttrykk der samer er i majoritet. Det gir for eksempel mening å si at samisk kirkeliv også er til stede når samisk lyder ved dåp av et samisk barn, i en ellers etnisk norsk menighet. Dette fordi det synliggjør dåpsfamiliens ønske om å delta i kirken med ståsted i det samiske folket.

Samisk kirkeliv uttrykkes med andre ord ikke i isolasjon fra resten av kirken, men finnes der samer deltar i Guds universelle kirke med sitt eget gjensvar på evangeliet.

Samers "eget gjensvar på evangeliet" står for den kulturelle og stedegne dimensjonen ved samisk kirkeliv. Denne uttrykkes gjennom språk, egne kirkelige tradisjoner osv. Selv om evangeliet er det samme for alle, vil kristendom alltid bære preg av at menneskers gjensvar på evangeliet varierer fra sted til sted og tid til tid. Ingen skulle behøve å svare på evangeliet med andres stemme, og samer må få svare med sin. Ikke alltid, men noen ganger, vil dette gjensvaret fremstå med tydelig egenart. Luthersk kirkeforståelse gir rom for en slik kulturell dimensjon: "Men det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker" (CA VII). Forstått som uttrykk for samers *gjensvar* på evangeliet, gir det også mening å snakke om 'samisk kristendomsforståelse' og 'samisk teologi' (jf. pkt 3.4.9).

Det finnes indre variasjoner i samisk kirkeliv som gjør det vanskelig å karakterisere samisk kirkeliv på en måte som yter rettferdighet til alle områder og tradisjoner. Nedenfor pekes det på noen særtrekk som har relativt stor utbredelse.

Over hele det samiske området finnes en sterk faddertradisjon hvor det er viktig at barna har mange faddere. Mens forsamlingsdåp er vanlig i det lulesamiske området, er hjemmedåpstradisjonen sterk mange steder i det nordsamiske området. I tillegg til at det her er viktig å få døpt barnet tidlig, er hjemmedåpstradisjonen også en bekreftelse av hjemmet som sted for gudstjeneste. Dåpsstadfestelse i kirken er en integrert del av hjemmedåpstradisjonen. Det har mange steder vært en sterk tradisjon for å bruke kofte i kirka, og i deler av samisk kirkeliv ble for eksempel tradisjon med hvite kapper ved konfirmasjon aldri innført. Mange steder finnes også egne skikker ved ekteskapsinngåelse. Det er videre en lang tradisjon for å be om fred i hus med uro. Fadervår har en sterk posisjon i samisk kristendomstradisjon. Å utføre ulike gjøremål "I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn" / "I Jesu navn" er dessuten mange steder uttrykk for en bønnepraksis knyttet til ulike sider av hverdagslivet.

3.5.2. Variasjoner og spenningsfelter i samisk kirkeliv

I likhet med Den norske kirke som helhet og det norske samfunnet for øvrig, er også samisk kirkeliv og det samiske samfunnet preget av variasjoner og visse spenningsfelter. Det er

relevant å antyde noen av disse med henblikk på de utfordringene og forvetningene som skisseres i denne planen.

Som nevnt har læstadianerne tradisjonelt hatt en kirkekritisk holdning med hensyn til kirkens forkynnelse og teologi. De siste par tiårene er det oppstått betydelige spenninger i relasjonen til Den norske kirke knyttet til homofilidebatten. Dette gjelder for øvrig også med hensyn til ledelsen i Norges Samemisjon. Blant læstadianerne i Nord-Hålogaland har dessuten frihet til å benytte gammel liturgi (1920) vært viktig, og er det i betydelig grad fortsatt. Det finnes fortsatt sår etter striden i forbindelse med innføringen av 1977-liturgien, og gudstjenestereformen aktualiserer problemstillingen på nytt.

Friksjon knyttet til endringsprosesser i Den norske kirke behøver imidlertid ikke alltid handle om teologisk konservativisme, men om to kulturers ulike endringshastighet og følte endringsbehov. Generelt kan det synes som om at endringshastigheten, og endringsbehovet, i storsamfunnet er større enn i det samiske samfunnet. Dette kan være et perspektiv på hvorfor det av og til er utfordrende og endre seg i takt.

I mange nordsamiske og lulesamiske områder er det fortsatt sterke bånd mot læstadiansk tradisjon, også blant yngre generasjoner. Bildet er imidlertid ikke entydig. Personer forholder seg ulikt til den læstadianske tradisjon også internt i samiske lokalsamfunn og fra område til område. Noen vil for eksempel kunne kjenne kulturell tilknytning til læstadianismen uten å identifisere seg med forsamlingen. I noen områder vil læstadianismen ha skapt referanserammer for kristen tro, uten at kirkelivet lenger er eksplisitt læstadiansk.

Sørsamene tilhører ikke den læstadianske tradisjonen, noe som innebærer en avstand i kirkelig tradisjon mellom henholdsvis sørsamisk og lule-/nordsamisk område. Dette er antakelig en viktig grunn til at rommet for, og ønsket om, å knytte forbindelser til tradisjonelle samiske symboler og kulturuttrykk er betydelig større i sørsamisk område enn lenger nord. Mens for eksempel joiken tradisjonelt er ansett som synd eller verdslig i læstadianske miljøer, har man i sørsamisk tradisjon et mer positivt forhold til joiketradisjonen. I de senere år har man her aktivt eksperimentert med joik som uttrykksform i gudstjeneste og liturgi. Dette representerer et ikke ubetydelig indre spenningsfelt innenfor samisk kirkeliv med hensyn til forståelsen av forholdet tro og kultur. Også i nordsamisk sammenheng vil en del sympatisere med denne tilnærmingen. Dette viser at det ikke uten videre er enkelt å gi én beskrivelse av samisk kirkeliv som alle samer vil samle seg bak og identifisere seg med. I enkelte tilfeller vil en gruppes definisjon av "samisk kirkeliv" kunne oppleves som ekskluderende av en annen gruppe.

Situasjonen med en samisktalende og en ikke-samisktalende samisk befolkning også kan være en utfordring internt i det samiske samfunnet. Ikke-samisktalende samer, som gjerne kommer fra områder utsatt for hard fornorskning, kan føle at de ikke i samme grad anerkjennes som samer (av storsamfunn og internt). Samisktalende samer fra samiske majoritetsområder kan på sin side oppleve at andre ikke forstår hvor utsatt man erfarer sin egen språk- og kultursituasjon. I denne planen er det et mål å ivareta begge gruppers behov, og ikke spille dem ut mot hverandre.

I en del områder vil det være etniske spenninger i lokalsamfunnet knyttet til det samiske. Dette kan komme til uttrykk for eksempel som motstand mot å ta i bruk samisk språk i kirkelig sammenheng. Dette er oftest tydelig i områder som ligger relativt nært på, men likevel i ytterkanten av samiske kjerneområder. Og det dreier seg om områder som tidligere

har vært preget av hard fornorskning. Det er i slike områder behov for å finne gode strategier for inkludere samisk kirkeliv i det lokale kirkelivet.

3.5.3. Nordsamisk kirkeliv

Hele Nord-Hålogaland bispedømme, og de nordligste delene av Sør-Hålogaland, tilhører det nordsamiske bosettingsområdet, og samisk kirkeliv er en relevant problemstilling for lokalkirken i hele dette området.

Flere lokalmenigheter i Nord-Hålogaland har en mer eller mindre ubrutt tradisjon med bruk av samisk språk i gudstjeneste- og menighetsliv (jf kgl.res. 24. februar 1848). De fleste menigheter i forvaltningsområdet for nordsamisk språk vil i større eller mindre grad tilhøre denne kategorien menigheter (jf avsnittet under). Også i enkelte områder utenfor forvaltningsområdet finnes fortsatt levende samiske språkmiljøer, enten knyttet til stedegne samiske befolkninger, eller i form av tilflyttede samer fra kjerneområdet for nordsamisk språk. Det store flertallet av den samiske befolkningen vil imidlertid som et resultat av fornorskningen ikke ha lært samisk. Noe bruk av samisk språk i kirkelige sammenhenger vil imidlertid som regel ha en positiv symbolfunksjon også for samer som ikke snakker språket. Det bør likevel etterstrebtes å ivareta det samiske også på andre måter enn bare gjennom språket.

Menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk:

Karášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsáŋgu/Porsanger, Buolbmát/Polmak, Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby (som sammen utgjør Sis-Finnmárku proavassuohkan/Indre Finnmark prosti) samt Gáivuotna/Kåfjord (Nord-Troms prosti), ble innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk i 1991. I disse menighetene er samiskkirkelig betjening i stor grad assosiert med en betjening *på samisk*. Også her kan imidlertid denne betjeningen være mangelfull. Loabát/Lavangen (Indre-Troms prosti), ble innlemmet i forvaltningsområdet 1. oktober 2009. Her har ivaretagelsen av samisk kirkeliv fram til i dag vært mer begrenset. I alle disse menighetene har lokalkirken særskilte forpliktelser med hensyn til ivaretagelse av nordsamisk språk etter samelovens språkregler, bl.a. ved at prester ved fast tilsetting er forpliktet til tilegne seg kompetanse i samisk.

Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti:

Indre Finnmark prosti ble opprettet i 1991 med begrunnelse i å styrke arbeidet med samisk kirkeliv. Mens de berørte menighetene tidligere var fordelt på 3 prostier, svarte det nye prostiet til de kommunene i Finnmark som med ikrafttredelsen av samelovens språkregler utgjorde *forvaltningsområdet for samisk språk*. Med begrunnelse i de særskilte behovene i samisk kirkeliv ble prostiet styrket med en katekestilling i Karasjok (199..), diakon i Karasjok (19..), kateket i Tana og Nesseby (2003?). Prostiet fikk dessuten et eget trosopplæringsprosjekt fra 2004 med særskilt fokus på samisk kristen kulturarv og samisk språk.

Mens prostiet de første 7 årene hadde stabil full bemanning på prestesiden, ble perioden 1999-2009 preget av tilsvarende permanent bemanningsunderskudd (jf. kap 5.12). Dette er en viktig grunn til at forventningene som ble knyttet til prostiet som et utstillingsvindu for samisk kirkeliv i Den norske kirke, i liten grad har blitt realisert.

Det er nærliggende å se visse sammenhenger mellom den markante endringen i prestebemanningen rundt 1998-1999, og den uroen som ble skapt i forbindelse med den

såkalte ”bispevigslingen” i Kautokeino (1998) og Lyngmosaken i rettsapparatet (1999 og 2001). Selv om saken i begrenset grad innvirket på det øvrige menighetslivet i prostiet, er det grunn til å tro at saken ble assosiert med Indre Finnmark som sådan, og ga Indre Finnmark prosti et omdømmeproblem som forsterket negative forestillinger om læstadianismen og samisk kirkeliv.

I august 2010 fikk Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti full prestebemanning.

Nord-Hålogaland bispedømme:

Nord-Hålogaland biskop hadde siden 1970-tallet en egen prestestilling for betjening av såkalt spredtboende samer. Denne har siden midten av 1980-tallet vært en samisk stiftskapellanstilling. I lange perioder har stillingen stått vakant. Erfaringene fra perioder både med og uten ansatt i stillingen viser at arbeidet knyttet til utvalg for samisk kirkeliv, samt bispedømmekontorets generelle oppfølging av samisk kirkeliv lider når det ikke er noen i stillingen. I perioden 2007-2009 var stillingen besatt. Utvalg for samisk kirkeliv fungerte i perioden 1991-2006 og ble reetablert i 2008. Da ble utvalget utvidet slik at 6 ”samiske regioner” i bispedømmet er representert med hvert sitt medlem. I tillegg ble utvalget denne perioden gitt et særskilt mandat i forhold til bispedømmets arbeid med plan for samisk kirkeliv. Begge deler synes å ha vært et godt grep for arbeidet i utvalget.

Det har ikke vært uvanlig at Nord-Hålogaland biskop har hatt en viss samisk språkkompetanse. Nåværende biskop snakker og skriver nordsamisk.

3.5.4. Lulesamisk kirkeliv (og pitesamisk)

Det lulesamiske språkområdet falt allerede i 1859 ut av virkeområdet for den nevnte kongelige resolusjonen som hjemlet bruk av samisk i kirkelivet. I 1994 fastsatte Sør-Hålogaland biskop retningslinjer for bruk av lulesamisk språk i gudstjenestelivet i Divtasvuodna/Tysfjord. Dette vakte en del lokal motstand, men var utvilsomt viktig for å gjenreise lulesamisk som gudstjenestespråk i Den norske kirke.

I det lulesamiske språkområdet er det først og fremst lokalkirken i Divtasvuodna/Tysfjord, og i noen grad Hamarøy som har etablert et kirkelig tjenestetilbud for ivaretagelse av lulesamisk kirkeliv. Lokalkirken i Divtasvuodna/Tysfjord har særskilte forpliktelser overfor lulesamisk kirkeliv som en følge av å tilhøre forvaltningsområdet for lulesamisk språk. Det er naturlig å betrakte lokalkirken i Tysfjord som en egen størrelse i lulesamisk kirkeliv. Det er kun 1 prest i det lulesamiske området som behersker lulesamisk. Vedkommende går av med pensjon i løpet av et par år.

Drag/Helland sokn, Kjøpsvik sokn og Korsnes sokn (Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune):

Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune ble i 2005 innlemmet i forvaltningsområdet for lulesamisk språk. Med dette fikk *Drag/Helland, Kjøpsvik og Korsnes menigheter*, samt *prestetjenesten* i disse, særskilte forpliktelser med hensyn til ivaretagelse av lulesamisk språk etter samelovens språkregler. Lulesamisk er et svært truet språk. Som følge av sameloven må soknepresten i Divtasvuodna/Tysfjord ved fast tilsetning ha kompetanse i lulesamisk. Kateketstillingen i Divtasvuodna/Tysfjord ble opprettet i 1997 med særskilt begrunnelse i behovene i lulesamisk kirkeliv (jf SKR 36/96).

Dialog- og forsoningsprosjektet i Nord-Salten:

Dialog- og forsoningsprosjekt i Nord-Salten (2005-2007) er det eneste eksplisitte forsoningsprosjekt i Den norske kirke etter ”forsoningsvedtaket” i Kirkemøtet 1997. Dette har skapt et fokus på lulesamisk kirkeliv også i Hamarøy menighet (jf pkt 5.8).

Sør-Hålogaland bispedømme:

Bispedømmet har ingen stilling for ivaretagelse av samisk kirkeliv på bispedømmekontoret, men en av kontorets rådgivere har ansvar for å følge dette opp som en del av sin stilling. Bispedømmet har hatt en egen samisk arbeidsgruppe siden 2004. Sør-Hålogaland bispedømmeråd signaliserte til departementet i 2008 et behov for en ny stilling tilknyttet bispedømmekontoret for å ivareta kompetanse og spørsmål relatert til samisk kirkeliv. Sør-Hålogaland har i tillegg til lulesamisk befolkning også en sørsamisk, en nordsamisk og en pitesamisk befolkning. Nidaros og Nord-Hålogaland bispedømmer har det helhetskirkelige ansvaret for de to førstnevnte gruppene, noe som nødvendiggjør samordning med disse bispedømmene.

Pitesamisk kirkeliv:

Hele det pitesamiske området ligger i Sør-Hålogaland bispedømme, og bispedømmet har de siste par årene etablert visse kontakter mot pitesamiske miljøer.

3.5.5. Sørsamisk kirkeliv

Som i tilfellet med lulesamisk, falt også de deler av det sørsamiske området som var omfattet av kgl.res. av 1848 (fra Grong og nordover), ut av virkeområdet for bestemmelsen i 1859. Først fra slutten av 1980-tallet begynte sørsamisk langsomt å gjenreises som gudstjenestespråk i Den norske kirke.

Per i dag er det to lokalkirkelige organer som har særskilte forpliktelser overfor sørsamisk kirkeliv: Saemien Åålmegeaerie / Samisk menighetsråd for sørsamisk språkområde (SÅR) og menigheten i Snåase/Snåsa. Disse behandles særskilt nedenfor. I tillegg vil spørsmål om kirkelig betjening av sørsamer være aktuelt for et større antall menigheter i det sørsamiske området.

Samisk menighet i sørsamisk språkområde:

Etter henvendelse fra Åarjelhsaemien Gærhkoejielemen Moenehtse – Sørsamisk kirkelivsutvalg (ÅGM) fremmet Nidaros bispedømmeråd forslag om opprettelse av en egen sørsamisk kategorialmenighet. Kultur- og kirkedepartementet opprettet ved kgl.res. 15. mai 2008 *Saemien Åålmege / Samisk menighet i sørsamisk språkområde (SÅ)*. Dette er en forsøksordning i perioden 2009–2012. Menigheten er en samisk kategorialmenighet som har som formål å fremme sørsamisk kirkeliv. Det sørsamiske språket er svært truet, sørsamene er få og bor spredt, og de er i minoritet i alle lokalmenigheter hvor de bor. Målet med menigheten er å skape en tydelig samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet kan styrkes og utvikles. Dette er et svært viktig forsøksprosjekt for samisk kirkeliv i Den norske kirke.

Menigheten ligger under Nidaros biskops tilsyn, men dens virkeområde strekker seg ut over dette. Den særskilte kirkelige betjening av sørsamer i og utenfor sørsamisk språkområde skjer ved prest for sørsamer, som leder prestetjenesten og sørger for den nødvendige samordning med menighetsrådets virksomhet, sørsamisk diakon og evt. andre statlige stillinger med arbeidsoppgaver tilknyttet sørsamisk kirkeliv. Daglig leder for menigheten (50 % stilling) er

tilsatt i 2009, og det er gjennomført eget menighetsrådsvalg høsten 2009. Det rapporteres om for knappe driftsmidler til SÅR.

Menigheten i Snåase/Snåsa:

Snåasen tjielte / Snåsa kommune ble i 2008 innlemmet i forvaltningsområdet for sørsamisk språk. Med dette fikk menigheten i Snåase/Snåsa, og prestedtjenesten i soknet, særskilte forpliktelser etter sameloven med hensyn til ivaretagelse av sørsamisk språk.

Andre lokalmenigheter i det sørsamiske området:

Det er generelt like fokus på sørsamene i menighetene i det sørsamiske området, men det finnes unntak. Et sørsamisk trosopplæringsprosjekt med forankring i Nord-Rana menighet har skapt bredt engasjement for sørsamisk kirkeliv i den lokale staben. Etableringen av samisk menighet i sørsamisk språkområde fritar ikke lokalmenighetene fra å ha oppmerksomhet vendt mot inkludering av sørsamisk kirkeliv. Samer som melder seg inn i kategorialmenigheten vil fortsatt være medlemmer i sine respektive lokalmenigheter, og sørsamisk kirkeliv vil antakelig tjene på gode samarbeidsrelasjoner mellom den samiske kategorialmenigheten og menighetene lokalt.

Nidaros bispedømme / bispedømmekontor:

Det sørsamiske området strekker seg inn i Sør-Hålogaland og Hamar bispedømmer, men det er Nidaros bispedømme som er gitt et helhetskirkelig ansvar for sørsamisk kirkeliv. *ÅGM / Sørsamisk kirkelivsutvalg* ble opprettet som et utvalg under Nidaros bispedømmeråd i 1991.

Bispedømmet har ingen stilling for ivaretagelse av samisk kirkeliv på bispedømmekontoret, men en av kontorets rådgivere har ansvar for å følge dette opp som en del av sin stilling. Bispedømmet fikk i 1998 opprettet stillingen *prest for sørsamer*, og denne har vært besatt siden. Vedkommende prest, som selv er sørsame og snakker sørsamisk, var involvert i utvalgsarbeidet allerede fra begynnelsen av 1990-tallet. Prestestillingen avsatt for sørsamisk kirkeliv har bidratt til at *ÅGM / Utvalg for sørsamisk kirkeliv* har blitt et vellykket tiltak på regionalt nivå i Nidaros. Sammen har prest for sørsamer og *ÅGM* – med støtte fra biskop og bispedømmeråd – gitt et løft i arbeidet med sørsamisk kirkeliv. I 2003 ble en egen diakonstilling (100 %) for sørsamisk kirkeliv opprettet i Nidaros bispedømme. I forbindelse med opprettelsen av den nye sørsamiske kategorialmenigheten i 2009, har bispedømmet funnet det hensiktsmessig å legge ned *ÅGM* som et utvalg på bispedømmenivå.

Prest for sørsamer er en utøvende prestestilling tilknyttet kirkens lokale nivå, og ikke en rådgiverstilling for bispedømmekontoret. Med etableringen av samisk menighet i sørsamisk område er dette blitt enda tydeligere. Denne menigheten vil som alle andre menigheter ha behov for et regionalt ledd å støtte seg til, og Nidaros bispedømmes behov for mer samiskrelatert kompetanse og kapasitet tilknyttet bispedømmekontoret består.

3.5.6. Samisk kirkeliv i Sør-Norge

Samer bor i dag over hele landet, og i Sør-Norge utenfor det samiske bosettingsområdet vil spesielt de større byene ha en større samisk befolkning. Dette gjelder flere byer, men i særdeleshet Oslo.

St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken har et eget punkt om bysamer, hvor Oslo nevnes særskilt av byene i Sør-Norge. I meldingen slås det fast at "[S]om urfolk i Norge har samene en rett til og et krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Denne retten og dette kravet

gjelder også for samiske innbyggere i byene. Stortingsmeldingen understreker i denne sammenheng at ”regjeringen er opptatt av å skape gode og trygge oppvekst- og opplæringsvilkår for barn og unge, samt å sikre alle innbyggere i Norge gode og likeverdige velferdstilbud.” Det pekes videre på viktigheten av at ”[...] kommunene, i samarbeid med lokale samiske organisasjoner og Sametinget, utvikler tilbud for sin samiske befolkning når det gjelder bl.a. barnehagetilbud, samisk i skolen, helse- og sosialtjenester, eldreomsorg og arenaer for utøvelse av samisk språk og kultur.” En slik argumentasjon kan enkelt overføres på det kirkelige området, hvor det også er et behov. Dette er synliggjort ved at samer selv har tatt initiativ til samiske gudstjenester i Oslo og Bergen.

Det har vært tradisjon for samiske gudstjenester i Oslo siden første halvdel av 1980-tallet. Initiativet sprang ut av det samiske miljøet i Oslo og var lenge koordinert av enkeltpersoner i dette. I 1998 etablerte Oslo bispedømmeråd et samisk ressursutvalg. Utvalgets hovedoppgave er å koordinere 4 samiske gudstjenester i året (3 på nordsamisk og 1 på sørsamisk).

Over tid har oppmøtet ved ordinære samisk-norske gudstjenester i Oslo variert mellom 15 – 40, men ved et mer organisert arbeid er potensialet antakelig mye større. Ved den årlige markeringen av Samefolkets dag har det vært et betydelig større antall til stede, og en gudstjeneste som sammenfalt med et plutselig dødsfall i miljøet, samlet 120-130 mennesker, og flertallet deltok ved nattverd. Opplevde diakonale behov i det samiske miljøet i Oslo er ved flere anledninger løftet fram i den samiske ressursgruppa i Oslo bispedømme. Oslo bispedømmekontor har også ved ett tilfelle fått henvendelse fra sykehjem hvor samisktalende har mistet evnen til å kommunisere på norsk.

Oslo bispedømmeråd har i flere år arbeidet for opprettelse av en egen samisk prestestilling i Oslo med ansvar for kirkelig betjening av samer i Sør-Norge. Denne har vært tenkt å dekke behov også andre steder i Sør-Norge.

Bergen har hatt 1-2 samiske gudstjenester i året siden midten av 1990-tallet. Også her sprang initiativet ut fra det samiske miljøet i byen. De siste årene har det fungert et eget utvalg for å ivareta dette.

Etablert praksis er at Oslo og Bjørgvin bispedømmer bekoster alt rundt gudstjenesten unntatt den geistlige betjeningen (inkludert kirketolk) som besørges av Nord-Hålogaland bispedømme ved nordsamiske gudstjenester og av Nidaros bispedømme ved sørsamiske gudstjenester. Det har inntil nå ikke vært holdt lulesamiske gudstjenester i Sør-Norge.

3.5.7. Samisk kirkeliv over landegrensene

De nasjonale grensene går på tvers av de språklige og kulturelle grensene i det samiske området. Over hele Sápmi er det derfor lange tradisjoner for at samisk kirkeliv samler på tvers av landegrensene lokalt og regionalt. I Norge gjelder dette for alle språkgrupper. I det nord- og lulesamiske området har den læstadianske bevegelse vært en stabil arena for samiskkirkelig fellesskap over landegrensene. I det sørsamiske området er det tradisjoner for samiske kirkehelger som samler sørsamer på tvers av landegrensene. De ortodokse skoltesamene i Neiden står i nært fellesskap med skoltesamene i Sevettijärvi på finsk side av grensen som også er greskortodokse.

Samiske kirkedager er i nyere tid etablert som økumeniske allsamiske kirkedager for alle samer i Sápmi. Kirkedagene er holdt to ganger, 2004 i Jokkmokk på svensk side og 2009 i Inari på finsk side. Arrangementene samlet mellom 500 og 1000 deltakere.

3.5.8. Urfolksarbeid

Som på andre samiske samfunnsområder har kontakt med andre urfolk vært viktig også innenfor samisk kirkeliv. Kirkens Verdensråd (KV) etablerte i 1995 et eget urfolksprogram med en urfolksrådgiver lokalisert i Genève. Urfolksprogrammet har siden vært den viktigste samarbeidsarenaen for Samisk kirkeråd i internasjonalt kirkelig urfolksarbeid. Etter å ha ligget nede noen år ble KVs urfolksprogram reetablert i 2008 etter påtrykk fra bl.a. Den norske kirke. Kirkelig nettverksbygging, støtte til urfolks rettigheter, og urfolks teologi og spiritualitet er hovedsøylene i KVs arbeid. Det Lutherske Verdensforbund (LVF) har også fattet vedtak om urfolksrettet arbeid på LVFs generalforsamlinger i 2003 og 2010. SKR har også hatt visse urfolkskontakter gjennom enkeltprosjekter, delvis i samarbeid med Kirkens Nødhjelp. Enkelt menigheter i samisk kirkeliv har, eller har hatt kontakt mot urfolk i andre land gjennom misjonsprosjekter eller utveksling.

3.5.9. Samisk kristendomsforståelse og teologi

Det har foregått viktige identitets- og bevisstgjøringsprosesser i samisk kirkeliv de siste årene. Samisk kirkeråd satte tidlig fokus på behovet for arbeid med samisk kristendomsforståelse og teologi. Spesielt i rammen av prosjektet *Theology of Life* (1994-1996), evangelium og kulturprosessen i Den norske kirke (1995-1996), og ressursgruppen for samisk teologi og kristendomsforståelse (1997-1999) vokste en bevissthet fram om at samer bærer med seg en egen kristendomsforståelse, og at det er behov for en bevisstgjøring om egen historie, egne tradisjoner og egne erfaringer som grunnlag for refleksjon om teologi og kristen tro.

Det siste tiåret har prosessene fortsatt og kommet til uttrykk gjennom ulike skriftlige bidrag og nyskapende arbeid med gudstjeneste, liturgi, trosopplæring og teologi. En rekke personer med ulik faglig bakgrunn har bidratt. I dag begynner ”samisk teologi” å bli etablert som et uttrykk for kontekstuell teologisk refleksjon på grunnlag av samisk kristendoms- og virkelighetsforståelse og aktuelle temaer fra samisk historie, kultur og samfunnsliv.

Det er en voksende erkjennelse i Den norske kirke som helhet at samisk kirkeliv tilfører resten av kirken viktige impulser med hensyn til forståelse av tro og identitet og sammenhengen mellom natur og livsanskuelse.

Eksempler fra samisk virkelighets- og kristendomsforståelse

Naturen eller skaperverket er og har vært en inspirasjonskilde for religiøsitet. Som i tilfellet med for eksempel keltisk spiritualitet, har naturen vært viktig for den samiske befolkningen. Flertallet av eksemplene nedenfor vil vekke gjenkjennelse i de fleste samiske miljøer, selv om skikkene kan variere fra område til område.

Samisk åndelighet eller tenkemåte inngår ofte i den uskrevne og tause samiske kulturkompetansen. Den overføres gjerne uten ord, med henvisning til tradisjon, og utgjør en grunntenkning dypt forankret i samisk kultur og språk. Den er preget av hvordan tidligere generasjoner i sitt daglige arbeid i reindrift, utmarksnæring, fiske og jordbruk var avhengig av vær og vind og andre ting man ikke rådde over. Sykdommer og plager hos mennesker og dyr var noe man måtte hanske med selv, eller søke hjelp for hos andre som hadde evnen eller gaven til å helbrede. Elementer av slike tradisjoner lever fortsatt, i tillegg til andre skikker og forestillinger forankret i samisk grunntenkning.

Ritualer knyttet til livets merkedager som fødsel, dåp, dåpsstadsfestelse, konfirmasjon, bryllup og begravelse, samt sykdom reflekterer ofte tenkning, verdier og moral forankret i en slik samisk grunntenkning. Noen eksempler på slike skikker og ritualer er:

Hjemmedåp/faddere: Det er vanlig å få barnet hjemmedøpt, for deretter å få det stadfestet i kirken en tid etter. Barnet har flere faddere enn det som er vanlig i norsk sammenheng. Man snakker her om en utvidet familiestruktur som er vanlig og viktig i samiske samfunn. Dette kommer også til uttrykk ved mange gjester i samiske brylluper.

Šiella: Det er vanlig å henge en šiella, f.eks i form av en komsekule av sølv, eller en liten kniv av stål i slire, i komsa til et spedbarn for å verne det mot forbyttning av de underjordiske, eller bli befengt med sykdom fra overnaturlige fenomener.

Buorádallan /helbreding: Buorádallan /helbreding ved håndspålegging, lesing og blåsing er vanlig. Dette er noe man forvalter i det stille for at denne gaven ikke skal forringes, likesom den også kan forringes ved hvis den brukes i kommersiell sammenheng. Slik helbreding skjer i Guds navn, og er mye etterspurt.

Ved begravelser: Man håndhilser på alle, selv om man kan ha sett og håndhilst på vedkommende samme dag/nylig.

Ved likskue: Ved likskue skal blikket først festes mot fotenden for deretter å forflytte blikket oppover mot ansiktet. Dette har sin bakgrunn i forestillingen om at ved å gjøre det slik festes ikke bildet av den døde så lett i minnet / hukommelsen, og slik verne en selv mot redsel og angst.

Samiske forestillinger som overbevisningen om de underjordiskes eksistens, og *diiddat* (varsler/leveregler) er forestillinger som er levende og i bruk. For at kirken skal kunne møte denne siden av den stedegne samiske kulturen på en respektfull måte, er det viktige for kirken å kjenne til de verdiene og moralen som kommer til uttrykk i denne samiske grunntenkningen.

Velsignelse av hus: I mange samiske sammenhenger er det ikke uvanlig at presten, eller annen åndelig autoritet, blir tilkalt dersom folk opplever uro i hus (eller ved innflytting i nytt hus). Det synges salmer, leses fra Guds Ord og holdes en enkel andakt. Man ber om fred over huset, tegner korstegnet, ber Fader Vår og lyser velsignelsen. Erfaringen er at det som uroer borte, og folk får fred i huset. Samisk kirkeråd har laget en nordsamisk liturgi for dette formålet.

4. PRINSIPIELL DEL

Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv er prinsipielt begrunnet på flere nivåer. Arbeidet er forankret i en rekke kirkelige vedtak, juridisk forpliktet av norsk lov og internasjonal folkerett, og politisk forankret i statens samepolitikk. Videre peker dette kapittelet på inkludering som minoritetspolitisk grunnprinsipp, og forsoning som relevante perspektiv. Til sist skisseres noen teologiske perspektiver på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål. Samlet utgjør dette et prinsipielt fundament for de føringer og tiltak som foreslås i kapittel 5 og 6.

4.1. Prinsipielle vedtak i Kirkemøtet

Kirkemøtet har de to siste tiårene fattet en rekke vedtak som samlet sett er uttrykk for Den norske kirkes prinsipielle tenkning i forhold til samisk kirkeliv. Nedenfor gjengis flere av disse med henvisning til første gang Kirkemøtet bruker formuleringen. Flertallet av formuleringene er gjentatt av senere kirkemøter.

Norge er bygd på territoriet til to folk – samer og nordmenn, og samene er et urfolk i Norge (KM 11/03). Kristendommen har en over tusen år lang historie i vårt land og er innvevd i historien både til det norske og det samiske folket. (KM 6/07) Samisk kirkeliv skal ivaretas som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke (KM 12/92). Fordi de fleste samer i Norge tilhører Den norske kirke, har kirken ansvar for å legge forholdene til rette for den samiske befolkningens trosliv. (KM 15/90). Forholdene må legges til rette for at samene selv kan ta ansvar for og utforme samisk kirkeliv (KM 15/90). Den norske kirke tar et spesielt ansvar overfor sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk, som er offisielle samiske språk i Norge (KM 2/92). Den norske kirke har erkjent sin medvirkning i fornorskningen av samene og vil bidra til at uretten ikke fortsetter (KM 13/07). Det samiske folket har kulturelle rettigheter som også innebærer rettigheter til naturgrunlaget for samisk kultur (KM 11/03).

4.2. Føringer fra Det Lutherske Verdensforbund og Kirkenes verdensråd

Urfolksspørsmål har i lengre tid vært på agendaen til Kirkenes Verdensråd (KV) og de siste årene også i Det Lutherske Verdensforbund (LVF) (jf pkt 5.12. nedenfor). Både KV og LVF har i denne sammenheng fattet vedtak som legger føringer med for KV's og LVF's egen virksomhet og med hensyn til medlemskirkenes inkludering av urfolk og urfolks rettigheter i sitt arbeid.

Under LVF's generalforsamling i Winnipeg 2003 ble urfolk nevnt en rekke steder i generalforsamlingens "Message", og det vedtatt en egen urfolksresolusjon. I tillegg til opprettelsen av et eget urfolksprogram i regi av LVF, inneholdt resolusjonen en generell anmodning til LVF's medlemskirker:

The LWF and its member churches are also asked to support a process at the national, regional and international levels of protecting human rights of Indigenous peoples, including land rights.

LVF's generalforsamling i Stuttgart 2010 fastholdt forpliktelsen i de vedtak som ble fattet på generalforsamlingen i Winnipeg 2003 med hensyn til urfolk.

På KV's generalforsamling i Porto Alegre 2006 vedtok generalforsamlingen følgende resolusjon etter forslag fra KV's Policy Reference Committee (PRC):

16. The PRC affirmed the recent actions of the Central Committee on human rights, Indigenous Peoples and language loss. The Assembly *recommends* to strengthen the participation and visibility of Indigenous Peoples within the WCC. The Assembly *considers* this an essential step for deepening the relationships among WCC member churches. The Assembly in particular *urges* the WCC to address the main areas which are problematic for Indigenous churches in its policy directions. The Assembly *considers* strengthening relationships with Indigenous Peoples an opportunity for the fellowship to gain new insights on the importance of place, land, language and theology of creation, as well as creative perspectives on grace and transformation.

4.3. Norsk lov og folkeretten

Samenes rettsgrunnlag er styrket betydelig de siste par tiårene i nasjonal lovgivning og internasjonal folkerett. Dette bør ut fra en kirkelig betraktning forstås som en konkretisering av kirkens tros- og verdigrunnlag på det rettslige området. Nedenfor nevnes nasjonale lover og folkerettslige bestemmelser som forplikter Den norske kirke i sitt arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål.

4.3.1. Nasjonal lovgivning

Grunnloven § 110a slår fast at ”Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.” Bestemmelsen gir norske myndigheter en rettslig, politisk og moralsk forpliktelse til å legge til rette forholdene slik at samene selv skal kunne sikre og påvirke det samiske samfunnets utvikling. Bestemmelsen har betydelig relevans for Den norske kirke som statskirke, og vil fortsatt ha det etter endrede relasjoner mellom stat og kirke (jf pkt 5.16).

Sameloven er med på å konkretisere innholdet i prinsippene som Grunnloven § 110a etablerer. Loven omhandler Sametinget, samisk språk og det samiske flagget. *Samelovens språkregler* er spesielt viktige for Den norske kirke. § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og at disse skal være likestilte etter bestemmelsene i kapittel 3 i loven. I kapittel 3 gis språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ, inkludert Den norske kirke. Sameloven regnes som en minimumslov, og språkbestemmelsene minimumskrav.

Flere bestemmelser i sameloven er knyttet opp mot *forvaltningsområdet for samisk språk* som i dag utgjøres av kommunene Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsáŋgu/Porsanger, Unjárga/Nesseby og Deatnu/Tana i Finnmark; Gáivuotna/Kåfjord og Loabát/Lavangen i Troms, Divtasvuodna/Tysfjord i Nordland og Snåase/Snåsa i Nord-Trøndelag. Både sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk er omfattet av bestemmelsene. For Den norske kirke betyr det at 10 menigheter og 3 bispedømmer pr. i dag er direkte berørt av loven. Forvaltningsområdet er utvidet med 3 kommuner siden samelovens

språkbestemmelser ble vedtatt, og det er sannsynlig at ytterligere noen kommuner vil bli innlemmet.

Samelovens språkregler hjemler visse generelle forpliktelser for alle offentlige organ i forvaltningsområdet med hensyn til rett til svar på samisk i forvaltningen lokalt og regionalt. På regionalt nivå i de tre nordligste bispedømmer skal skriftlige henvendelser på samisk besvares skriftlig på samisk, mens på lokalt nivå i forvaltningsområdet skal muntlige og skriftlige henvendelser på samisk besvares henholdsvis muntlig og skriftlig på samisk (§ 3-3). Visse lover, kunngjøring og skjema skal dessuten være på samisk etter nærmere bestemmelser (§ 3-2).

I tillegg til særskilte bestemmelser for bruk av samisk i rettsvesenet (§ 3-4), helse- og sosialsektoren (§3-5) og i grunnskole og videregående opplæring (§ 3-8), inneholder sameloven en særbestemmelse om retten til individuelle kirkelige tjenester på samisk i forvaltningsområdet (§ 3-6). Denne hjemler ifølge lovforarbeidene kun rett til kirkelig betjening på samisk i individuelt rettede enkelthandlinger (sjelesorg, dåp, nattverd, vigsel) utenfor menighetens fellesskapshandlinger i kirkerommet.

Bestemmelsen om utdanningspermisjon (§ 3-7) gjelder også Den norske kirke. Her sier loven at tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap.

Med hensyn til hvilke konkrete forpliktelser som følger av samelovens språkbestemmelser på de enkelte virksomhetsområder i Den norske kirke, vises til eget vedlegg (vedlegg 1).

Menneskerettsloven gir FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs barnekonvensjon status som norsk lov (mer om disse under pkt 4.4.2). Disse har relevans for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål.

Kirkeloven har bestemmelser som eksplisitt omhandler samisk kirkeliv. Loven sier at ”Kirkemøtet skal verne og fremme samisk kirkeliv” (§24), og at det skal være en samisk representant i hver av de tre nordligste bispedømmerådene (§ 23).

Kgl.res 24. februar 1848

Kgl. res 24. februar 1848 med senere endringer har hjemlet en plikt til å lære samisk for prester i nærmere definerte prestegjeld. Tilhørende departementalt skriv til Nord-Hålogaland biskop av 16. sept. 1872 ga nærmere bestemmelser for bruken av samisk i gudstjenester og kirkelige handlinger i disse prestegjeldene Etter siste endring av ble virkeområdet for bestemmelsen avgrenset til prestegjeldene Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Lebesby, Tana og Nesseby.

Kgl.res. 24. februar 1848 er ikke formelt opphevet, og den etablerte praksis på grunnlag av bestemmelsen er å betrakte som en del av pliktgrunnlaget for Den norske kirkes ivaretagelse av samisk språk. Departementet synes å forutsette at den etablerte praksis som følge av disse bestemmelsene, skal videreføres. Med henvisning til at arbeidsgiveransvaret for prester nå er overført til bispedømmerådene, har departementet videre signalisert at ansvaret for å påse denne videreføringen nå ligger hos Den norske kirkes egne organer.

4.3.2. Folkerettslige bestemmelser

Urfolksretten handler om kollektive menneskerettigheter, og følgende folkerettslige bestemmelser er særlig relevante for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål.

Barnekonvensjonen, som gjennom menneskerettighetsloven er inkorporert i norsk lovgivning, har betydning for samene i det den fastslår at barn som tilhører en minoritet eller urbefolkning ikke skal nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe ”å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk” (artikkel 30).

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) slår fast at i stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk (artikkel 27). I forhold til samer som urfolk er det en alminnelig tolkning at bestemmelsen også omfatter de materielle forutsetningene for samenes totale kulturutøvelse, også omtalt som naturgrunnlaget for samisk kultur. Statene pålegges en plikt til å sikre minoriteten mot inngrep fra andre, for eksempel andre offentlige organer eller private interesser. Videre slår SP artikkel 1 fast at alle folk har rett til selvbestemmelse. I senere år har FN-organer slått fast at denne retten også gjelder for urfolk. SP er ved menneskerettsloven inkorporert i norsk lov og konvensjonen går ifølge denne loven foran andre norske lovbestemmelser ved motstrid.

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater etablerer minimumsstandarder for rettslig beskyttelse av urfolk og er ratifisert av Norge (1989). Hovedprinsippet i konvensjonen er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Konvensjonen har bestemmelser om urfolks rett til å bestemme over sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, til å lære å bruke eget språk og til å opprette egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene. Konvensjonen anerkjenner urfolks ønske om å opprettholde og videreutvikle sin egen identitet, språk og religion, innen rammen av de statene de lever i. Konvensjonen har videre bestemmelser om landrettigheter, sysselsetting og arbeidsliv, opplæring, trygd og helse.

FN-erklæringen om urfolks rettigheter vedtatt av FN's generalforsamling i 2007, fastsetter universelle minstestandarder for urfolks rettigheter. Urfolks rett til selvbestemmelse står sentralt, og erklæringen inneholder bestemmelser med hensyn til land, vann og ressurser, kultur, religion, utdanning, helse, egne institusjoner osv. I prinsippet etableres ikke nye rettigheter i forhold til tidligere FN-konvensjoner, men erklæringen er tydelig på hvordan slike rettigheter skal gjennomføres *i forhold til urfolk* under hensyntagen til deres spesielle situasjon. Slik representerer urfolkserklæringen den seneste folkerettslige utviklingen for vern av urfolks rettigheter, og er det mest samlende uttrykk for internasjonal urfolksrett. Erklæringen sier bl.a.:

Indigenous peoples and individuals are free and equal to all other peoples and individuals and have the right to be free from any kind of discrimination, in exercise of their rights, in particular that based on their indigenous origin. (Artikkel 2)

FNs urfolkserklæring er ikke juridisk bindende, men forplikter statene politisk og moralsk.

4.4. Føringer i regjeringens samepolitikk

I *St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken*, som fikk bred tilslutning i Stortinget, har regjeringen lagt generelle føringer for alle offentlige organers ivaretagelse av samisk språk og kultur, samt mer spesifikke føringer for de enkelte samfunnsområder. Stortingsmeldingen har et eget kapittel om samisk kultur i Den norske kirke. Her pekes det på Den norske kirkes særlige ansvar for samisk kirkeliv, og at ”et overordnet hensyn i varetakelsen av samisk kirkeliv i Den norske kirke er at det må utvikles i pakt med samisk selvforståelse og samiske tradisjoner” (s 178).

Stortingsmeldingen legger til grunn at samers rett til å utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv ikke er et privat, men et *offentlig* anliggende (s 69).

Det hviler [...] et stort ansvar på offentlige virksomheter på alle nivåer når det gjelder å ivareta samiske hensyn i sin virksomhet. Det innebærer at det må tas hensyn til samiskspråklige brukere av tjenestene, og det innebærer at virksomheten må ha tilstrekkelig samisk kulturkompetanse til å vite hvordan eget tjenestetilbud skal innrettes for å ivareta samiske brukere av ulike tjenester og tilbud på en god og likeverdig måte.

Alle offentlige organ har ansvar for å ivareta samepolitiske hensyn i utøvelsen av sin virksomhet. Omfanget av dette ansvaret vil variere fra virksomhet til virksomhet, men alle må ha et bevisst forhold til at disse hensyn skal ivaretas. Det krever systematisk og planmessig tilnærming som må bygge på et kunnskapsgrunnlag om samiske forhold av betydning for egen virksomhet (s 70).

Regjeringens føringer i Stortingsmeldingen svarer til Den norske kirkes egne ambisjoner på området. *Strategiplan for samisk kirkeliv* kan derfor forstås som Den norske kirkes arbeid med å følge opp føringene i stortingsmeldingen.

Som en oppfølging av stortingsmeldingen fremmet regjeringen i 2009 *Handlingsplan for samiske språk*. Denne er uttrykk for at et langsiktig arbeid for å sikre levedyktige samiske språk (sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk) er et hovedsatsningsområde for regjeringen. Handlingsplanens hovedområder er knyttet til følgende nøkkelord: (1) ”Lære”: målrettet samiskopplæring, ”Bruke”: økt bruk av samisk på flest mulig arenaer i det offentlige, og (3) ”Se”: synliggjøring av samisk bruk i det offentlige rom. *Strategiplan for samisk kirkeliv* kan relateres til alle de tre hovedområdene i *Handlingsplan for samiske språk*.

4.5. Inkludering som minoritetspolitisk grunnprinsipp

Denne planen legger inkludering til grunn som minoritetspolitisk prinsipp i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv.

Segregering og integrering har historisk vært to minoritetspolitiske hovedtilnærming. Mens segregering innebærer at minoriteten skilles ut og isoleres fra majoritetssamfunnet, innebærer integrering en motsatt bevegelse hvor minoriteten forsøkes føyd inn i majoritetssamfunnet. Til tross for at segregering og integrering representerer svært ulike minoritetspolitiske strategier, har disse et felles ideologisk utgangspunkt. Begge tilnærminger har *homogenitet* eller *likhet* som samfunnsnorm, med tilsvarende lav toleranse for forskjellighet og mangfold. Segregering skjer fordi noen oppleves som forskjellige fra likhetsnormen, og derfor blir forsøkt atskilt fra samfunnet for øvrig. Integrering skjer tilsvarende fordi mennesker oppleves forskjellige fra

samfunnsnormen. Her skal ”de fremmede” imidlertid assimileres inn i majoritetssamfunnet, med andre ord gjøres like majoriteten. Fornorskningspolitikken var altså en type integreringspolitikk.

Et tredje alternativ, som ivaretar en urfolksrettslig tenkning, er *inkludering*. Inkludering har et motsatt ideologisk utgangspunkt enn segregering og integrering idet man erkjenner at mangfold finnes, og forutsetter *ulikhet* eller *mangfold* som samfunnsnorm. Man tilkjenner dermed mennesker retten til å delta i samfunnets felles liv uten at de må oppgi sin egenart og forskjellighet.

Det er et selvfølgelig utgangspunkt for Den norske kirke at staten Norge er etablert på territoriet til to folk, det norske og det samiske, og at samene er et urfolk i Norge. Derfor forutsetter *Strategiplan for samisk kirkeliv* at *inkludering* er grunnprinsippet for samenes deltakelse i Den norske kirke. Samene som urfolk har rett til å gis rom og reell mulighet til å delta i kirkens nasjonale fellesskap ut fra sin egenart. Samisk kirkeliv skal ikke segregeres i Den norske kirke, dvs. avgrenses til noen samisk-kirkelige enklaver i kirkelandskapet. Samisk kirkeliv skal heller ikke integreres, dvs. strømlinjeformes og likedannes med majoritetskirkens ”hovednorm”. Samisk kirkeliv skal tvert om *inkluderes*, dvs. gis rom til å delta med sin forskjellighet som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke.

Det siste skal ikke forstås som et argument mot nødvendigheten av også å skape egne samiske arenaer i Den norske kirke. For at en minoritet skal sikres reell deltakelse, vil det i enkelte tilfeller også være behov for å skape egne arenaer. Slike arenaer har imidlertid ikke som formål å fremme segregering, men inkludering, dvs. mulighet til reell deltakelse i kirken ut fra sin egenart.

4.6. Forsoning som grunnperspektiv

I sak KM 13/97 etablerte Kirkemøtet et forsoningsperspektiv på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og det samiske folket. Erkjennelsen av kirkens medvirkning i fornorskningspolitikken og vilje til ny framtid var sentralt i Kirkemøtets vedtak: ”Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes fornorskningspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.” Kirkemøtet har siden vektlagt forsoningsperspektivet i flere samiskrelaterte saker, bl.a. i behandlingen av finnmarksloven (sak KM 11/03).

Den norske kirkes dialog- og forsoningsarbeid kan ikke reduseres til enkelttiltak, men må sees i et helhetlig perspektiv der dialog- og forsoning relateres til alle sider ved Den norske kirkes arbeid med samiskrelaterte spørsmål. Da Kirkemøtet i sak KM 7/06 ba om en ny plan for utviklingen av samisk kirkeliv, la komiteen en slik tenkning til grunn:

Komiteén vil understreke at rettferdighets- og forsoningsarbeidet i kirken krever vilje til å prioritere ressurser, om nødvendig også over lang tid. For at uretten overfor den samiske delen av befolkningen ikke skal fortsette, må kirken prioritere samisk kirkeliv. Det vil også være til beste for kirken som helhet.

Strategiplan for samisk kirkeliv legger derfor til grunn et *strukturelt perspektiv* for kirkens dialog- og forsoningsarbeid der det viktigste er å skape rammer, relasjoner og strukturer som virker forsonende og fremmer likeverdig deltakelse. Fornorskningsingen har skapt en strukturell

usynliggjøring av det samiske folket som lever videre med mindre det tas bevisste grep for å endre det. Å overvinne denne utfordringen forutsetter en historisk bevissthet hos alle parter, og en uttrykt vilje til å etablere nye strukturer som muliggjør en ny fremtid sammen. Den norske kirke har tatt viktige skritt i denne retning, og prosessen forutsettes videreført.

Strategiplan for samisk kirkeliv forutsetter forsoningsdimensjonen som et gjennomgående delperspektiv i bredden av tiltak som foreslås i denne planen. Forsonings- og dialogprosjekter i snever forstand behandles i et eget delkapittel (X.X).

4.7. Teologiske perspektiver

Den norske kirkes læregrunnlag som evangelisk luthersk kirke forutsettes som det selvfølgelige utgangspunktet for arbeidet med samisk kirkeliv i Den norske kirke. Nedenfor skisseres et utvalg teologiske perspektiver som antas å være relevante for arbeidet med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål i Den norske kirke.

I pkt. 3.5.1 i planen er det allerede gitt ansatser til en teologisk bestemmelse av samisk kirkeliv. Med utgangspunkt i dette legger *Strategiplan for samisk kirkeliv* til grunn følgende ekklesiologiske bestemmelse av samisk kirkeliv (ekkesiologi = kirkeforståelse):

Samisk kirkeliv i Den norske kirke kommer til uttrykk der samer i rammen av Den norske kirke, med ståsted i det samiske folket, og næret av Ord og sakrament, deltar i Guds universelle kirke med sitt eget gjensvar på evangeliet.

Denne formuleringen har klangbunn i Den augsburgske bekjennelse (CA) artikkel VII Om kirken, hvor det framholdes at (1) kirken er én og universell, at (2) kirken konstitueres av evangeliet og sakramentene, og (3) gir rom for ulike menneskelige overleveringer, skikker og seremonier.

Like ens lærer de at det alltid vil forbli èn hellig kirke. Men kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett. Og til sann enhet i kirken er det nok å være enig om evangeliets lære og om forvaltningen av sakramentene. Men det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker. Som Paulus sier: "Èn tro, èn dåp, èn Gud og alles Far osv." (CA VII Om kirken)

Etter denne ekklesiologiske bestemmelsen av samisk kirkeliv, antydes i fortsettelsen noen perspektiver som begrunner ivaretagelsen av det *samiske* i kirkelivet, og urfolksspørsmål, i bredere forstand.

Alle mennesker er skapt i *Guds bilde* (1 Mos 1,27). Som skapelsesteologisk perspektiv begrunner dette alle menneskers ukrenkelige verdi. Menneskers erfaring av verdi og verdighet er imidlertid nært knyttet til konkrete fellesskap. Der hvor mennesker fratras mulighet til å kjenne seg verdifull ut fra eget språk, egen kulturtradisjon og etnisk fellesskap, krenkes derfor menneskeverdet. Urfolk har vært særlig utsatt for dette. Budskapet om å være skapt i Guds bilde, skulle derfor ivareta menneskets behov for verdighet i rammen av eget språk, egen kultur og egen historie.

Misjonsbefalingens formulering ”Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler” (Matt 28,19) er et uttrykk for at evangeliet er gitt til alle folk, og at alle folk derfor har en rettmessig plass i kirken. Morsmål og språklig mangfold fremstår som en viktig verdi i Det nye testamente knyttet til Den Hellige Ånd og kirkens identitet, jf. fortellingen om *pinseunderet* (Apg 2). Det er et ofte oversett poeng at teksten om pinseunderet viser at det språklige mangfoldet er en del av kirkens identitet fra første øyeblikk.

Fortellingen om pinseunderet er ”motfortellingen” til beretningen om Babels forvirring (1 Mos 11). Som motstykke til Babels forvirring består imidlertid ikke pinseunderet av at alle igjen begynner å forstå det samme språket. Snarere tvert om: folk fra ”alle folkeslag” forundres i det de nå får høre om Guds storverk på sine egne tungemål. Pinseunderet står dermed som Åndens grunnleggende bekreftelse av morsmålet.

I Bibelens siste bok, Johannes’ Åpenbaring, hører språkene med i den himmelske lovsangen framfor Guds trone. Det tales om en skare som ingen kan telle av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål (Åp 7,9). Alle språk og folk inngår med andre ord ifølge Bibelen i *den himmelske liturgi*.

Det er her også relevant å nevne at oversettelse og bruk av Bibel, salmer og liturgier på folkets språk dessuten er en viktig del av den lutherske arv.

Det nye testamente vitner om det kulturelle dilemmaet som oppstod når kirken gikk fra å være en jødisk bevegelse til også å omfatte mennesker med annen etnisk, kulturell og religiøs bakgrunn (jf. f.eks. Apg 10). Dette har visse paralleller til problemstillinger skapt av siste århundres misjon hvor evangeliet kunne fremstilles som om det var tilgjengelig kun gjennom vestlige kulturuttrykk og verdier.

Et sentralt spørsmål i *urkirkens kulturdilemma* var hvorvidt ikke-jøder måtte følge jødisk lov og praksis for å være kristne, for eksempel omskjæres og følge jødiske renhetsforskrifter (jf. f.eks. Apg 15). Paulus stod for synet at hedningekristne (altså ikke-jøder) ikke var pliktige til å underkaste seg jødiske skikker på dette området. Han begrunnet det med at i troen på Kristus står alle likt (1 Kor 12,13; Gal 3,28; Kol 3,11). Troen på Kristus gir med andre ord frihet til å være kristen i forlengelsen av egen kultur. Dette handler ikke om en ukritisk akseptering av alle kulturuttrykk, men om frihet til å ta med seg alt som er godt og verdig i sin kultur (Fil 4,8).

Budskapet om *forsoning* er sentralt i Det nye testamente. Det handler fremfor alt om den forsoning som er nødvendig mellom Gud og mennesker, og som er muliggjort i Kristus (2 Kor 5,18-19; Rom 5,10). Forsoningen som Kristus bringer, har imidlertid også betydning for etniske og kulturelle skillelinjer mellom mennesker. Når Paulus skriver om ”ham [Kristus] som gjorde de to [hedninger og jøder] til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet” (Ef 2,14), så hentyder ”muren som skiller” antakelig til muren mellom forgården og Det hellige i Jerusalems tempel. Denne muren skilte hedninger og jøder. Kun jødiske menn fikk gå inn i Det hellige. Paulus synes å mene at denne muren er et symbol på mellommenneskelig ”fiendskap”. Denne muren rives nå ned i åndelig forstand i det nye åndelige tempel (Ef 2,21f) som bygges i Kristus: ”I én kropp forsonte ham dem begge med Gud da han døde på korset og slik drepte fiendskapet” (Ef 2,16).

Forsoningen Jesus bringer, skaper også erkjennelse av begått urett, og vilje til å søke mellommenneskelig forsoning og rettferdighet gjennom gjenopprettende handlinger (Luk

19,8-9). Forsoningsprosessen mellom kirken og samene nevnt under pkt 4.6, kan forstås som uttrykk for slikt mellommenneskelig forsoningsarbeid.

Kallet til *rett og rettferdighet* på det mellommenneskelige området er her en viktig bibelsk impuls. Dette perspektivet er tydelig til stede i den gammeltestamentlige profettradisjonen (jf. Jes 58,6-8; Am 5,12), og finner sin fortsettelse i evangeliens vitnesbyrd om Jesus (Luk 1, 47-55; 4, 18-19). Bibelen tegner et bilde av en Gud som har spesiell omsorg for undertrykte og utsatte i samfunnet. Dette driver kirken til engasjement i sosialetiske spørsmål.

Bibelen forteller at mennesket er tatt av jorden lik alle andre skapninger (1 Mos 2,7.19), og at Gud har sluttet en pakt med alt det skapte (1 Mos 9,9-11). I Bibelen er derfor hele *skaperverket* gjenstand for Guds omsorg, på skapelens og frelsens område. Kristi forsoning favner hele skaperverket (Kol 1,20.23), alt det skapte lengter etter forløsningen (Rom 8,19-22), og hver skapning deltar i den kosmiske lovsangen av Lammet (Åp 5,13). Slike motiver gir gjenklang i ufolks åndelige tradisjoner, også i samiske kristendomstradisjoner.

HANDLINGSORIENTERT DEL

5.1. Lokalkirken som utgangspunkt

Samisk kirkeliv kommer først og fremst til uttrykk lokalt. Ovenfor er det vist til de mest sentrale ”aktørene” for samisk kirkeliv på lokalt nivå (jf. pkt 3.3.3–3.3.6). Samisk kirkeliv er imidlertid en aktuell utfordring for menigheter i hele det samiske bosettingsområdet som omfatter betydelig flere menigheter i Den norske kirke. Videre er samisk kirkeliv i prinsippet til stede overalt i Den norske kirke der samer deltar i kirkelivet. Det hviler derfor et betydelig ansvar på lokalkirken med hensyn til inkludering av samisk kirkeliv.

Behovet for samiskrelatert kirkestatistikk

Det har frem til nå ikke vært utarbeidet statistikk relatert til samisk kirkeliv. Samisk kirkeråd har sammen med Kirkerådet gjort visse administrative fremstøt for å innlemme samiskrelaterte spørsmål i skjemaet for kirkelig årsstatistikk, men ikke lyktes med dette. I tildelingsbrevet 2011 fra departementet til bispedømmerådene er det bedt om at det fra Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd innarbeides en egen omtale av samisk kirkeliv i årsrapporten, og at denne suppleres med relevant statistikk. Samisk kirkeråd har tatt initiativ overfor stiftsdirektørene i de nevnte bispedømmer i saken, for å samordne statistikken på tvers av bispedømmene, ut fra Den norske kirkes helhetlige behov for styringsdata for samisk kirkeliv. Dataindikatorene ble fastsatt ved utgangen av 2010, og datainnsamlingen iverksettes fra 1. januar 2011.

- Det er viktig at Den norske kirke innhenter styringsdata for arbeidet med samisk kirkeliv, og det forutsettes at arbeidet med å utvikle relevant statistikk for samisk kirkeliv i Den norske kirke følges opp.

Noen perspektiver på samisk kirkeliv lokalt

På lokalt nivå lever samisk kirkeliv i stor grad fortsatt i spenningen mellom anerkjennelse og mangel på anerkjennelse, i spenningen mellom synlighet og usynlighet. Kirkerommet er et symboltungt rom, og det som synliggjøres i dette rommet gis verdi i lokalsamfunnet. Lokalkirken har derfor et ansvar med hensyn til hvordan dette rommet forvaltes. Kirken lokalt har et stort potensial for å bekrefte samisk tilhørighet, men også et tilsvarende potensial for å usynliggjøre og marginalisere.

I samiske flertallsområder i Indre Finnmark har samisk språk, samisk drakttradisjon og samisk salmesangtradisjon tradisjonelt fått prege menighetslivet. Av denne grunn har kirken lokalt for mange blitt en arena for samisk selvfølgelighet. Man har i stor grad opplevd stedets kirke som ”sin kirke” og sett på menigheten som en ”samisk menighet”. Det betyr også at man har betydelige forventninger til ivaretagelsen av det samiske i kirkerommet.

I samiske mindretallsområder (fra nord til sør) er opplevelsen ofte svært annerledes. Her har kirken gjerne vært opplevd som en norsk arena, definert av et norskdominert lokalsamfunn og forvaltet av norske myndighetspersoner. Resultatet har ofte blitt *samisk usynlighet* i kirken. Pga. stigmaet fra fornorskningen har dessuten mange generasjoner samer i slike områder ”valgt” samisk usynlighet som en overlevelsesstrategi.

De siste tiårene har det skjedd en revitalisering av samisk kultur og identitet, og samiske oppvåkningsprosesser finner nå sted i områder hvor det samiske tidligere har vært svært usynlig. I mange tilfeller får dette synlige utslag ved at enkeltpersoner begynner å ta i bruk kofta, vil lære seg språket osv. I andre tilfeller skjer samiske identifikasjons- og identitetsprosesser uten at det nødvendigvis blir synlig for eksempel gjennom koftebruk. Man bør derfor være forsiktig med å konkludere at lokalbefolkningen er uten samisk tilhørighet selv om det samiske ikke umiddelbart synes. I visse områder kan for eksempel den læstadianske forsamlingen være en arena for samisk tilhørighet.

Kirken er en offentlig arena hvor stolthet over samisk tilhørighet kan synliggjøres. For mange unge er for eksempel konfirmasjonen en viktig anledning for å stå frem med sin samiske identitet. Andre anledninger hvor inkludering av menneskers samiske tilhørighet kan ha stor betydning, er dåp, bryllup, begravelse eller Samefolkets dag. Mange har tatt i bruk kofta for første gang nettopp ved slike anledninger. Andre viktige arenaer for inkludering av det samiske nærværet i lokalkirken er trosopplæringen, skolegudstjenester, hjemmebesøk, soknebud og andaktstilbud på eldreinstitusjoner. Inkludering av samisk kirkeliv med hensyn til språk, musikkuttrykk, kulturelle symboler og stedegne kirkelige tradisjoner er relevant i alle disse sammenhengene.

Kirken lokalt trenger en bevissthet om hvordan man møter dette. Fungerer kirkerommet og de ulike kirkelige virksomhetsfelter (gudstjenesteliv, trosopplæring, diakoni og kirkemusikk) som arenaer for synliggjøring eller usynliggjøring av det samiske i lokalsamfunnet? I alle samiske områder, og i Den norske kirke generelt, må det være et mål at samisk synlighet i det lokale kirkelivet er naturlig, og at det skapes trygge rom for samisk deltakelse i kirken ut fra samisk egenart.

- Menighetsråd og kirkelig tilsatte lokalt bes om å ta et særskilt ansvar for å inkludere samisk kirkeliv i gudstjenesteliv og annen kirkelig virksomhet i henhold til de føringene som gis i planen på kirkens ulike virksomhetsområder.

5.2. Behov for samisk språk- og kulturkompetanse

Et kritisk punkt i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv er i hvilken grad man lykkes med å sikre tilstrekkelig samisk språk- og kulturkompetanse blant kirkens ansatte. Det er her relevant å vise til *St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken*: "I tillegg til kirkefaglig kompetanse, er behovet for kompetanse i samisk språk og kultur nødvendig for de fleste kirkelige stillinger i samiske områder. Dette gjelder alle nivåer i kirken [...]. (s 181)

I tillegg til et klart behov ut fra et lokalkirkelig perspektiv (jf. 5.1), er det viktig å være seg bevisst at lokalt tilsatte med samisk språk- og kulturkompetanse (inkl. prester) ofte også er med på å bære utviklingsarbeid på nasjonalt nivå med hensyn til bibeloversettelse, salme- og liturgiarbeid, eller materiell- og fagutvikling. Dette er ikke unikt for samisk kirkeliv, men det spesielle er at det er betraktelig færre ressurspersoner å fordele dette på. Dermed blir de sentralkirkelige utviklingsprosessene sårbare for bemanningssituasjonen lokalt. Det er derfor viktig at kirkens arbeid med å styrke samisk språk- og kulturkompetanse blant kirkelige ansatte sees både i et *lokalkirkelig* og et *helhetskirkelig* perspektiv hvor kirkens samlede behov legges til grunn.

Rekruttering av flere personer med samisk språk- og/eller kulturkompetanse til kirkelig utdanning og tjeneste er en svært viktig målsetting. Dette arbeidet må inngå i et langsiktig rekrutteringsperspektiv (se eget delkapittel om rekruttering). Skal Den norske kirke de nærmeste tiårene sikre en tilstrekkelig kirkelig betjening på samisk, blir det uansett viktig å ta på alvor behovet for målrettede tiltak for å bygge samisk språk- og kulturkompetanse blant kirkelig tilsatte.

- *Faste tilrettelagte opplæringstilbud for prester og andre kirkelige tilsatte i samisk språk og samisk kulturkompetanse.* Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd forventes å legge til rette for opplæring i henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk i samarbeid med aktuelle utdanningsinstitusjoner. Slike kurs bør også bidra til relevant kulturkompetanse og kunnskap om relevante samiskkirkelige tradisjoner. Nytilsatte prester i forvaltningsområdet for samisk språk forpliktet til å ta språkkurs i rimelig tid etter ansettelse. Fellestrådene burde legge til rette for det samme med hensyn til diakoner, kateketer og kirkemusikere. Også kirkelig tilsatte utenfor forvaltningsområdet for samisk språk bør gis anledning til å delta på slike kurs når det er mulig. Da bispedømmenes ekstraavgifter knyttet til samiskopplæring springer ut av et særskilt nasjonalkirkelig ansvar for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk, er det naturlig at løsninger søkes i dialog med departementet.
- *Utvikle og tilby innføringskurs i samisk kirkeliv med fokus på relevante kultur- og tradisjonselementer.*
- *Det bør etableres et utdanningstilbud for samiske kirketolker* med tanke på rekruttering og styrking av kirketolktjenestens faglighet og status. Dette bør i første omgang utvikles med utgangspunkt i behovene i det nordsamiske området.
- Et minimum av samisk språk og kulturkunnskap bør inn i kirkelige profesjonsutdanninger.
- Det bør utvikles en policy ved ansettelser av trosopplæringsmedarbeidere, kateketer og diakoner i forvaltningsområdet, der ivaretagelsen av samisk språk og kultur tillegges betydelig vekt i vektingen mellom språk- og kulturkompetanse og fagspesifikke kvalifikasjoner, og der det legges til rette for supplerende utdanning etter ansettelse.
- Det bør vurderes om det i større grad bør tilrettelegges for alternative veier til kateket-, diakon- og prestedtjeneste for samisktalende (jf. pkt. 5.9).

5.3. Målsettinger for ivaretagelse av samisk språk

Selv om ikke alle samer snakker samisk språk, er ivaretagelse av samisk språk en bærebjelke i samisk kirkeliv og en høyt prioritert oppgave for Den norske kirke. At dette omfatter tre offisielle samiske språk – sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk – er en særskilt utfordring med tanke på kompetanse, ressurser og organisering.

Den norske kirke er forpliktet av samelovens språkregler som den juridiske rammen for Den norske kirkes ivaretagelse av samisk språk. Loven er imidlertid en minimumslov, og Den norske kirke har et ansvar for å ivareta samisk språk ut over dette. *Strategiplan for samisk kirkeliv* bruker derfor ikke sameloven som den primære innfallsvinkelen for kirkens

ivaretagelse av samisk språk. Dette er for å unngå et innsnevret fokus og en ansvarsfraskrivelse i forhold til størsteparten av den samiske befolkningen.

Planen foreslår at Den norske kirke har en samisk språkpolitikk som opererer med to nivåer: (1) Et grunnnivå / minimumsnivå for ivaretagelse av samisk språk som i prinsippet kan ivaretas over alt i Den norske kirke og gjelder uavhengig av sameloven. (2) Et nivå knyttet til etterlevelse av forpliktelsene som følger av samelovens språkregler, og som i særlig grad knytter seg til forvaltningsområdet for samisk språk.

5.3.1. Nivå 1: Nasjonalt grunnivå for ivaretagelse av samisk språk

Det nasjonale minimumsnivået for ivaretagelse av samisk språk kan forslagsvis knyttes opp mot følgende tiltak:

- Hvert år ta i bruk samiske salmer / liturgiledd i gudstjenesten (slik det ofte gjøres med andre språk) en eller flere ganger.
- Markere Samefolkets dag (6. februar) i en eller annen form i gudstjenestelig sammenheng.
- Gi tilbud om utdeling av samisk 4-årsbok.
- Gi tilbud om utdeling av Bibel / Det nye testamente/bibeldeler på samisk.
- Gi tilbud om salme eller liturgideler på samisk der samisk familie er involvert i dåp, konfirmasjon, vigsel eller begravelse.
- Gi tilbud om visse samiske elementer i konfirmasjonstiden.

Dette bør være mulig å gjennomføre med relativt enkle tiltak:

- Samiskspråklige salmer og liturgiledd gjøres tilgjengelig i salmebøker og liturgimateriale i hele Den norske kirke. (skjer i rammen av Gudstjenestereformen)
- Det etableres nettressurs hvor de aktuelle salmene og liturgileddene er tilgjengelig som tekst- og lydfil.
- Det etableres rutiner lokalt for å etterspørre ønske om bruk av samisk i det nevnte sammenhengene (for eksempel at det inngår i fast skjema)
- Informasjon om samiskrelaterte gudstjenester, kirkelige handlinger, og andre tiltak innhentes i årlig statistikkinnhenting.

Det mest kostnadskrevende for å etablere et slikt grunnivå for ivaretagelse av samisk språk i Den norske kirke vil antakelig være knyttet til nettressurser. Ellers er mye av dette allerede til stede, eller det jobbes med å få det på plass uavhengig av om et slikt grunnivå etableres.

5.3.2. Nivå 2: Ivaretagelse av samisk språk i forvaltningsområdet for samisk språk

Samelovens språkregler har særlige minimumsbestemmelser for bruk av samisk i forvaltningen, og med hensyn til individuelt rettet geistlig betjening. Bestemmelsene er avgrenset til det lokale og regionale nivået i *forvaltningsområdet for samisk språk*. Tjenestene Den norske kirke er forpliktet til å gi lokalt og regionalt, legger føringer på oppgaver som ivaretas av det sentralkirkelige nivå i Den norske kirke, for eksempel med hensyn til liturgier og salmebøker. Med de siste utvidelsene av forvaltningsområdet for samisk språk omfatter loven i dag både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk.

Følgende hovedutfordringer kan knyttes til etterlevelsen av samelovens språkregler:

- Informasjon om loven og forpliktelsene som følger av denne for alle nivåer i kirken. (se vedlegg 1.)
- Faktisk etterlevelse av loven, og rutiner for dette.
- Tilgang på kompetent samiskspråklig personell.
- Tilgang på nødvendig samiskspråklig materiell.

I vedlegg 1, *Samisk språk i Den norske kirke: fortolkning av aktuelle språkbestemmelser*, gis en detaljert redegjørelse for hva samelovens språkregler innebærer for de ulike nivåene og arbeidsfeltene i Den norske kirke. Nedenfor gis en skjematisk fremstilling av sameloven anvendt på Den norske kirke.

- I forvaltningsområdet for samisk språk forutsettes det at menighetsråd, fellesråd og kirkelig tilsatte, proster, biskoper og bispedømmeråd setter seg inn i de aktuelle språkbestemmelsene og det nærmere anvendelsen av disse, slik disse er gjort rede for i vedlegg 1.

Utdrag fra sameloven	Lokalt nivå	Regionalt nivå	Sentralt nivå
<p>§ 3-2. <i>Oversettelse av regler. Kunngjøring</i>er og skjema</p> <p><i>Lover og forskrifter</i> av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.</p> <p><i>Kunngjøring</i>er fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk.</p> <p><i>Skjema</i> til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge både på samisk og norsk.</p>	<p>MR/FR har ansvar for at de aktuelle lover og forskrifter gjøres tilgjengelige på samisk.</p> <p>MRs/FRs og prestenes kunngjøring</p> er til hele/deler av befolkningen i forvaltn.området <p>MR/FR og preste</p> tjenesten gjør skjemaer tilgjengelig til allment bruk.	<p>BDR, biskop og prost har ansvar for at aktuelle lover og forskrifter er tilgjengelige på samisk.</p> <p>BDRs, biskopens og prostens kunngjøring</p> er til hele / deler av befolkningen i forvaltningsområdet. <p>BDR/biskopen/prosten gjør skjemene tilgjengelig</p>	<p>SKR kartlegger hvilke lover og forskrifter som berøres av bestemmelsen, og anmoder om oversettelse. FAD finansierer.</p> <p>Både KR og SKR sørger for at egne kunngjøring</p> er rettet mot samisk kirkelig foreligger på samisk. <p>SKR kartlegger kirkelige skjemaer som bør oversettes. KR finansierer oversettelsen.</p>
<p>§ 3-3. Rett til svar på samisk</p> <p>Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk. Dette gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.</p> <p>Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i</p>	<p>- Brev på samisk besvares på samisk.</p> <p>- Muntlig henvendelse på samisk på kontoret besvares på samisk.</p> <p>- Tilrettelagt for bruk av samisk ved MR-møter og menighetsmøter.</p> <p>- FR skal synliggjøre behov for tospråklig</p> hetsmidler i budsjett-drøftinger med	<p>Brev/skriftlig henvendelse på samisk</p>	<p>Brev/skriftlig henvendelse på</p>

forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk.	kommunen.	besvares på samisk.	samisk besvares på samisk.
<p>§ 3-6. Individuelle kirkelige tjenester</p> <p>Enhver har rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet.</p>	<p>Fast tilsatte prester har plikt til å tilby individuell kirkelig betjening på samisk v. ønske om sjelesorg, dåp, nattverd og soknebud. Dette gjelder også fast tilsatte diakoner med hensyn til sjelesorg og soknebud.</p> <p>Samisk kirketolk sikrer tilstrekkelig språkkompetanse i prestedtjenesten for å kunne oppfylle loven.</p>	<p>BDR plikter å:</p> <ul style="list-style-type: none"> - legge inn krav om samisk/samiskopplæring ved utlysning. - arbeide for forsvarlig samiskopplæring for prester, og oppl.tilbud for kirketolker - å ha faglig oppfølging av samiskspråklig prestedtjeneste og kirketolktjenesten - innarbeide tiltak knyttet til etterlevelse av samelovens språkregler i budsjetter og planer. - Biskop plikter å føre tilsyn med den samiskspråklige prestedtjenesten og kirketolktjenesten. 	<ul style="list-style-type: none"> - FADs ansvar å gi økon. rammer for samiskopplæring av prester og oppl.tilbud for kirketolker. Følges opp av KR i kontakt med FAD. - Krkl. tjenester på samisk forutsetter liturgier, salmer og bibeltekster på samisk. SKR har ansvar for samisk salme- og liturgiarbeid. - FAD bevilger til samisk bibeloversettelse, og Bibelselskapet følger opp.
<p>§ 3-7. Rett til utdanningspermisjon</p> <p>Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap. Retten kan gjøres avhengig av at den tilsatte forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen.</p>	<p>FR har som arbeidsgiver plikt til å gi tilsatte permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap.</p> <p>FR kan knytte bindingstid til permisjonen.</p>	<p>BDR har som arbeidsgiver plikt til å gi tilsatte permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap.</p> <p>BDR kan knytte bindingstid til permisjonen.</p>	<p>KR har som arbeidsgiver plikt til å gi tilsatte permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap.</p> <p>KR kan knytte bindingstid til permisjonen.</p>

5.3.3. Internkirkelig regulering av bruk av samisk språk

Den norske kirke har lang erfaringer med at visse rammebestemmelser for bruken av samisk språk i Den norske kirke er viktig for å legitimere og støtte opp under bruken av samisk i kirkelivet. Fortsatt kan bruk av samisk i gudstjenesten bli gjenstand for diskusjon mange steder, selv i forvaltningsområdet for samisk språk. Den norske kirke har derfor behov for å etablere sin egen språkpolicy for samisk språk gjennom ulike kirkelige regelverk.

I Gudstjenestereformen, som blir gjenstand for endelig behandling på Kirkemøtet april 2010, tas det høyde for dette. Med hensyn til *Lokal grunnordning*, som etablerer forpliktende rammer for gudstjenestelivet lokalt, legges det nå opp til at ”Menigheter som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk er forpliktet til å ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.” (KM 08/10 Gudstjenestereformen – alminnelige bestemmelser, pkt C.3)

Det er viktig at dette sees i sammenheng med bestemmelseon om *årsplanen* for gudstjenestelivet, som også skal inngå i Lokal grunnordning, og som bl.a. skal synliggjøre

hvor ofte ulike typer hovedgudstjenester skal feires (KM 08/10 Gudstjenestereformen – alminnelige bestemmelser, pkt C.4). Samiskspråklige gudstjenester bør inngå i dette.

Disse nevnte bestemmelsene vil ansvarliggjøre menighetsrådene lokalt, og gi biskopen mulighet til å påse at ivaretagelsen av samisk språk faktisk innlemmes i menighetens planer i henhold til regelverket. Biskopen i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bør i tillegg vurdere å gi prestene generelle retningslinjer for bruk av samisk språk i *kirkelige handlinger*.

Vedtatte planer for *trosopplæring, diakoni og kirkemusikk* gir føringer med hensyn til ivaretagelse av samisk språk. Den nye trosopplæringsplanen for Den norske kirke, *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke*, sier at samiske barn og unge har rett til opplæring og materiell på sitt eget språk, uavhengig av hvor i landet de bor. Det kirkemusikalske arbeidet i menigheten har en betydelig språklig dimensjon, noe som kommer til uttrykk gjennom liturgi, salmesang, korarbeid og liknende. Diakonitjenesten omfattes av § 3-6 i samelovens språkbestemmelser med hensyn til sjelesorg og soknebud i forvaltningsområdet (jf vedlegg 1).

- Ivaretagelse av samisk språk på feltene nevnt ovenfor forutsettes innarbeidet i *lokalt planverk* i forvaltningsområdet for samisk språk, og oppmuntres reflektert inn også i samiske områder utenfor forvaltningsområdet. Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros biskop bør fastsette hvilke menigheter som inngår i dette området.

5.4. Ansvar og ressursbehov på ulike nivåer i Den norske kirke

Som i Den norske kirke for øvrig forutsetter arbeidet med samisk kirkeliv et samvirke mellom det lokalkirkelige, regionalkirkelige og sentralkirkelige nivået der kirkelivet lokalt understøttes av kirkens regionale og sentrale strukturer. Etter å ha startet med den lokale utfordringen, vil fokuset i fortsettelsen settes på rollen til det regionale og sentralkirkelige nivået i Den norske kirke. Hvilket ansvar bør legges på de ulike organer, og hva bør forutsettes av samhandling mellom dem.

5.4.1. Lokalkirken

Det vises til redegjørelsen ovenfor med hensyn til sentrale aktører i samisk kirkeliv på lokalt nivå (pkt 3.5) og det ansvar som påligger lokalkirken på feltet samisk kirkeliv (pkt 5.1-5.3). På denne bakgrunn fremmes følgende ressursbehov for det lokalkirkelige nivå i rammen av handlingsplanen 2012-2016:

Samiske språkmedarbeider-/kirketolkstillinger foreslått nedenfor anses som absolutt nødvendige for å gjøre lokalkirken i stand til å oppfylle sine forpliktelser etter samelovens språkregler. Egne språkmedarbeiderstillinger for lulesamisk og sørsamisk språk ansees som særdeles viktig, da det i dag ikke finnes språkstillinger for disse språkene på noe nivå i Den norske kirke.

Behov for en samisk prestestilling for Oslo/Sør-Norge har i mange år vært signalisert av Oslo bispedømmeråd. Sett i lys av det betydelige antall samer som bor i hovedstadsregionen, og Sør-Norge generelt, ansees dette som et prioritert tiltak.

De nærmeste årene vil arbeid for opprettelse av nye diakonstillinger i Den norske kirke generelt gis prioritet. Det er naturlig at samisk kirkeliv tilgodesees med nye stillinger i denne sammenheng.

Saemien Åålmege – Samisk menighet i sørsamisk område (SÅ) er et forsøk for perioden 2009-2012. Forsøket antas å gi erfaringer som kan være viktige for samisk kirkeliv i hele landet. Det er viktig med et fokus på hvordan SÅ utvikles i, og ut over denne forsøksfasen. Det meldes at overførte midler fra departementet knapt dekker driftsmidler.

Ressursbehov

- *Etablere 1 ny stilling (100 %) for lulesamisk kirketolk/kirkelig språkmedarbeider.* Stillingen bør muligens omfatte både tradisjonelle kirketolkoppgaver og annet språkutviklingsarbeid knyttet til lulesamisk kirkeliv. Stillingen forankres i Divtasvuodna/Tysfjord, men det tilligger stillingen også å yte visse tjenester mot Sør-Hålogaland bispedømme og det sentralkirkelige leddet.
- *Etablere 1 ny stilling (100 %) for sørsamisk kirketolk/kirkelig språkmedarbeider.* Stillingen bør muligens omfatte både tradisjonelle kirketolkoppgaver og annet språkutviklingsarbeid knyttet til sørsamisk kirkeliv. Stillingen forankres i samisk menighet i sørsamisk område, men det tilligger stillingen også å yte visse tjenester mot menigheten i Snåase/Snåsa (og evt. andre menigheter som innlemmes i forvaltningsområdet for sørsamisk språk), Nidaros bispedømme og det sentralkirkelige leddet.
- *Etablere 1 ny stilling (25 %) som nordsamisk kirketolk i Porsáŋgu/Porsanger.* Den samiskspråklige kirkelige betjeningen i Porsanger lider under manglende kirketolkstilling. Nord-Hålogaland bispedømmeråd har tidligere påpekt behovet for opprettelsen av en slik stilling overfor departementet, men en slik stilling er ikke opprettet.
- *Etablere 1 ny stilling (25 %) som nordsamisk kirketolk i Loabát/Lavangen.* Loabát suohkan/Lavangen kommune ble innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk fra oktober 2009.
- *Etablere en 100 % prestestilling for ivaretagelse av samisk kirkeliv i Sør-Norge* med et særskilt ansvar for Oslo. Stillingen kan alternativt tenkes som en diakonstilling. En slik stilling kan tenkes samordnet med det etablerte samiskkirkelige arbeidet i Bergen, og evt. ivareta behov i andre større byer, som for eksempel Fredrikstad og Stavanger. I tillegg til å ivareta visse trosopplæringsoppgaver, er det er naturlig at stillingen har et betydelig diakonalt komponent. Ved evt. problemer med å rekruttere til stillingen kan det alternativt tenkes som en diakonistilling.
- *Etablere 1 ny 100 % diakonstilling for lulesamisk område, med Divtasvuodna/Tysfjord og Hábmir/Hamarøy som hovedarbeidsområde.* Diakonstillingen kan evt. også ivareta visse tjenester mot Bodø-regionen.
- *Etablere 1 ny 100 % diakonstilling til Indre Finnmark prosti (Porsanger / Kautokeino)*
- *Økte driftsmidler til Saemien Åålmegeaerie – Samisk menighetsråd i sørsamisk område (SÅR)*

5.4.2. Prostenes ansvar

Det fremmes ikke egne ressursbehov knyttet til prosteleddet, men nedenfor signaliseres visse forventninger til prostene med hensyn til ivaretagelsen av samisk kirkeliv.

Prosten er formelt sett å betrakte som en del av de regionale organer. Prosten bistår biskopen i dennes tilsyn og ivaretar ledelses- og arbeidsgiverfunksjoner overfor prestene (og evt. kirketolkene). Dermed har prostene i de 5 prostiene som i dag er berørt av samelovens språkregler, visse forpliktelser etter samelovens språkregler. På bakgrunn av dette foreslås følgende:

Proster i prostier med en eller flere menigheter innenfor forvaltningsområdet for samisk språk:

- bør i løpet av 1 år etter tiltredelse ha fått opplæring i å lese et minimum av liturgiske tekster på samisk. for (f.eks. "I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn", Fadervår, nattverdutdelingsordene, velsignelsen). Det bør også gis en innføring i lokale samiske kirkelige tradisjoner.
- bør være oppdatert på innholdet i samelovens språkregler, og de forpliktelser som knytter seg til lokalkirkelige og regionalkirkelige organ.
- bør ha oppmerksomhet vendt mot den samiskspråklige kirkelige betjeningen i forvaltningsområdet,
- bør bruke prostisamlinger som arena for drøfting av samiskrelaterte spørsmål i prostiet.
- har i samarbeid med sine respektive biskoper, et ansvar for å skape særskilte arenaer / møtepunkter for prester og menighetsråd med tanke på ivaretagelsen av samisk språk og kultur i menighetslivet.

5.4.3. Biskopenes ansvar

Det fremmes ikke egne ressursbehov knyttet til biskopene, men signaliseres visse forventninger til biskopene med hensyn til ivaretagelsen av samisk kirkeliv.

Biskopene i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd har et særlig tilsynsansvar overfor samisk kirkeliv i sine bispedømmer (jf 5.4.4) og bør:

- innen 1 år etter innsettelse gis opplæring i å lese et minimum av liturgiske tekster på det samiske språk de er gitt et særskilt ansvar for (f.eks. "I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn", Fadervår, nattverdutdelingsordene, velsignelsen). De bør også gis en innføring i lokale samiske kirkelige tradisjoner.

Kirkemøtet har anmodet hvert av de tre nordligste bispedømmene om å ta et helhetskirkelig ansvar med hensyn til kirkelig betjening på hvert sitt offisielle samiske språk i Norge. Denne ansvarsfordelingen er hensiktsmessig, men samtidig utfordrende da de samiske språkgrensene ikke er identiske med bispedømmegrensene. Det er her behov for styrket

samordning av tilsyn og ansvar mellom Nord-Hålogaland biskop, Sør-Hålogaland biskop og Nidaros biskop. Dette bør gjøres i samarbeid med de respektive bispedømmeråd.

- Det foreslås at *Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland biskop* har et *årlig drøftings- og samordningsmøte* vedrørende den kirkelige betjeningen på samisk språk.
- Da kirkelig betjening av samer allerede også berører biskopene i Hamar, Oslo og Bjørgvin bør også *bispemøtet* ta ansvar for en viss drøfting og samordning på området.
- Det bør vurderes å etablere et *felles årlig sameprestmøte for Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros biskop*.
- *Nord-Hålogaland biskop* bør holde et årlig *kirketolkmøte* for å ivareta tilsyn med og faglig oppfølging av de samiske kirketolkene.
- Nevnte sameprestmøte bør vurderes avholdt i rammen av en *nasjonal fagkonferanse for samisk kirkeliv* som favner lokalt kirkelig tilsatte og frivillige. Samisk kirkeråd og bispedømmerådene bør evt. samordne seg om et slikt arrangement.

5.4.4. Bispedømmeråd – ansvar og ressursbehov

Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd har særlige forpliktelser overfor samisk kirkeliv, både i henhold til kirkemøtevedtak og som følge av samelovens språkregler. Disse legger også føringer for de tjenester bispedømmerådet gjennom bispedømmekontorets stab skulle gi som fag- og serviceorgan for prestetjenesten i særdeleshet, og for menighetene generelt. Det forutsetter at bispedømmerådet besitter *kompetanse* og *kapasitet* til å ivareta dette. Det handler for eksempel om veiledning med hensyn til samiske liturgier og salmebøker, info om samisk kirkeliv i bispedømmet, samisk språkoplæring, aktuelt lovverk, departementale føringer og kirkelige bestemmelser på området, arbeid med samiske utvalg og fagmøter, samiskrelaterte trosoplæringstiltak, kompetansehevende tiltak, etc.

I tillegg til de tre nordligste tre bispedømmerådene er det naturlig at også Hamar bispedømme, i dialog med Nidaros, har oppmerksomhet vendt mot den sørsamiske befolkningen i sitt bispedømme. Mange samer bor dessuten i store byer som Oslo og Bergen. Det er naturlig at Oslo bispedømmeråd tar et særskilt ansvar for samisk kirkeliv.

For å ivareta nødvendig koordinasjon av det samiskrelaterte arbeidet bør det etableres faste samdrøftingsmøter mellom de tre nordligste bispedømmerådene, og mellom bispedømmerådene og Samisk kirkeråds sekretariat.

Det er en fare at oppgaver og ansvar som ellers i Den norske kirke ivaretas av bispedømmeleddet, skyves over på den sentralkirkelige leddet når det gjelder samisk kirkeliv. Dette er ikke Samisk kirkeråd dimensjonert for, og en slik ansvarsforskyvning vil heller ikke tjene samisk kirkeliv. I en tid hvor bispedømmerådene tillegges stadig større oppgaver knyttet til trosoplæring, gudstjenestereform, kunsten å være kirke etc. blir dette viktig å holde fast på.

Samisk kirkeliv i Den norske kirke – utkast til handlingsprogram, som var utgangspunktet for Kirkemøtets behandling i 1990, foreslo opprettelsen av egne samiske stiftskapellanstillinger i

hver av de tre nordligste bispedømmene for å ”sikre at det enkelte bispedømme innehar kompetanse og kapasitet til å ta hånd om samisk kirkeliv”. Dette ble ikke fulgt opp.

I Nord-Hålogaland bispedømme har den samiske stiftskapellanen, når stillingen har vært besatt, ivaretatt dette. Men det har til dels gått på bekostning av den utadrettede samiske prestedtjenesten stillingen er opprettet for. I Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmer har en av kontorets rådgivere fulgt dette opp som en del av sin stilling, men ressursen er begrenset. Sør-Hålogaland bispedømmeråd har spilt inn behov for en egen rådgiverressurs til bispedømmet på feltet samisk kirkeliv.

Ressurbehov

- De tre nordligste bispedømmekontorene har behov for rådgiverressurser med kompetanse på samisk kirkeliv i sitt bispedømme.

Lokalt og sentralkirkelig forankrede stillinger prioriteres i denne planen foran rådgiverstillinger til bispedømmerådene. Det forutsettes at foreslåtte språkmedarbeiderstillinger for sørsamisk og lulesamisk område yter visse tjenester mot henholdsvis Nidaros og Sør-Hålogaland bispedømmeråd.

5.4.5. Samisk kirkeråd – ansvar og ressursbehov

Kirkemøtet har etter norsk lov (kirkeloven) ansvar for ”å verne og fremme samisk kirkeliv”. Til dette har Kirkemøtet nedsatt et eget organ. Samisk kirkeråd ivaretar oppgaver for Kirkemøtet relatert til samisk kirkeliv. Selv om Samisk kirkeråd bærer det særskilte ansvaret for dette, vil også Kirkerådet og Mellomkirkelig råd innenfor sine felt ha et medansvar for at behov og anliggender som berører samisk kirkeliv ivaretas.

Iflg. Samisk kirkeråds statutter er Samisk kirkeråds hovedoppgave å fremme, verne og samordne samisk kirkeliv i Den norske kirke, samt å stimulere til at samisk kirkeliv blir ivaretatt som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Statuttene sier videre at Samisk kirkeråd skal ha oppmerksomheten vendt mot aktuelle temaer i samisk kultur, historie og samfunnsliv, ivareta relasjoner mot kirker i Sverige, Finland og Russland med samiske menigheter, samt ivareta Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål i samarbeid med Mellomkirkelig råd.

Samisk kirkeråd er med andre ord gitt et meget bredt mandat. I tillegg til allmenn kirkefaglig kompetanse og god kjennskap til Den norske kirkes organisasjon, virksomhet og løpende prosesser, har organet i henhold til statuttene behov for tilgang på kompetanse relatert til samisk kirke- og samfunnsliv, samisk kultur, tradisjon og historie, kompetanse på 3 samiske språk, kompetanse på liturgiarbeid og salme- og trosopplæringsmaterieellutvikling på disse språkene, kjennskap til samisk kirkeliv i Norden og i Russland, kjennskap til urfolks rettigheter og kirkelig urfolksarbeid, samt behov for engelsk språkkompetanse i denne sammenheng. Det er krevende for et lite sekretariat å ivareta så mange kompetanse- og virksomhetsområder.

Samisk kirkeråds sekretariat disponerer i dag 4 stillinger: generalsekretær (100 %), sekretær (100 %), trosopplæringsrådgiver (100 %) og nordsamisk språkkonsulent (80 %). Dette er for knapt i forhold til rådets mandat og de forventninger som signaliseres til rådet.

Med unntak av samisk trosopplæring, som er gitt romslige budsjettrammer i rammen av trosopplæringsreformen, har Samisk kirkeråd i dag et knapt driftsbudsjett. I 2010 utgjorde driftsmidlene til Samisk kirkeråd ca 10 % av total budsjettramme (ca kr. 205.000,-) hvorav over 75 % (kr 165.000,-) går til avdelingens reiser.

For å ivareta pålagte oppgaver har Samisk kirkeråd i sin virksomhet behov for tilgang på lulesamisk og sørsamisk språkkompetanse. For å skape grunnlag på hele stillinger med nærhet til lulesamiske og sørsamiske språkmiljøer foreslås det her at man knytter seg opp mot stillinger for dette foreslått opprettet på lokalkirkelig nivå (jf. pkt 5.4.1).

Ressursbehov:

- 1 100 % rådgiver for ungdom (jf pkt 5.8)
- 1 100 % rådgiver for diakoni / kultur / urfolk (jf pkt 5.8, 5.9 og 5.15)
- Økt driftsbudsjett

Flytting av Samisk kirkeråd

Etter innstilling fra Samisk kirkeråd vedtok Kirkerådet i 2008 at sekretariatet for Samisk kirkeråd flyttes til Tromsø i løpet av 2010. Begrunnelsen fra Samisk kirkeråd er særlig ønsket om større geografisk nærhet til relevante kompetansemiljøer for samisk kirkeliv og større nærhet til de samiske bosetningsområdene generelt. Kirkerådet har søkt departementet om midler til formålet, men det ble ikke avsatt midler til dette verken på statsbudsjettet for 2010 eller 2011. I statsbudsjettet 2011 skriver departementet at flytting av Samisk kirkeråd må vurderes i sammenheng med Kirkemøtets behandling av Strategiplan for samisk kirkeliv i 2011.

Samisk kirkeråd erkjenner at tilstedeværelse i sentralkirkelige prosesser fortsatt er viktig, men dette kan ivaretas også med Tromsø som kontorsted. Rekruttering og samiskkirkelig kompetansebygging er hovedutfordringer for samisk kirkeliv, og Tromsø har det største samiskrelaterte studietilbudet og studentmiljøet i Norge. I tillegg til Kirkelig utdanningscenter i nord (KUN) finnes følgende relevante kompetansemiljøer ved Universitetet i Tromsø: Institutt for historie og religionsvitenskap (tilbyr full teologisk utdanning), Senter for samiske studier, studier i samisk språk og master i urfolksstudier.

Kirkerådet og Samisk kirkeråd har gjort visse administrative og personalmessige forberedelser av flyttingen. Det har vært arbeidet med mulig samlokalisering i Tromsø med KUN. KUN gir praktiskkirkelig utdanning for prester, kateketer, diakoner og kirkemusikere, og er opprettet med særskilt begrunnelse for ivaretagelse av nordnorske og samiske perspektiver. Både KUN og SKR mener at begge institusjoner vil tjene på samlokalisering.

- Det er behov for midler til flytting, etablering og drift av Samisk kirkeråds sekretariat i Tromsø.

5.5. Samisk bibeloversettelse

En grunnforutsetning for ivaretagelsen av nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk i gudstjenesteliv og kirkelig betjening er at det foreligger bibeltekster på disse språkene. Ansvar for samisk bibeloversettelse i Norge ligger hos Det Norske bibelselskap og finansieres hovedsakelig av departementet. Samisk bibeloversettelse krever samarbeid over

landegrensene. Det Norske Bibelselskap har i dag ansvar for å koordinere nordsamisk og sørsamisk bibeloversettelse, mens Svenska Bibelsällskapet har koordinert lulesamisk bibeloversettelse.

Kirkemøtet oppfordret i 2006 til en intensivering av bibeloversettelsesarbeidet med sikte på fullstendig oversettelse av Bibelen på de tre samiske språkene (KM 7/06). I forbindelse med vedtak om ny tekstbok for Den norske kirke har Kirkemøtet oversendt oppfordringen fra Samisk kirkeråd om at arbeidet med å oversette alle tekster i tekstboka til de tre samiske språkene blir prioritert (KM 7/10, pkt 9).

Nordsamisk:

Bibelen ble utgitt på nordsamisk i 1895 med datidens Hætta/Friis-rettskrivning. Ny nordsamisk rettskrivning kom i 1978 og siden 1987 har en gruppe arbeidet med oversettelse av Bibelen til nordsamisk. Det nye testamentet ble utgitt på gjeldende rettskrivning i 1998, og revisjon/oversettelse av Det gamle testamente er et pågående arbeid. Det nye testamente og reviderte/oversatte gammeltestamentlige bøker er lagt ut på Bibelselskapets nettside; www.bibel.no. Det er Det Norske Bibelselskap som leder og koordinerer arbeidet, som er et samarbeid med bibelselskapene i Finland og Sverige.

Målet har vært å få Det gamle testamentet ferdig til 2015. Signaler fra Bibelselskapet tyder på at dette må justeres noe. Det nordsamiske bibeloversettelsesprosjektet utfordres bl.a. av at nordsamisk språk i Finland og Norge/Sverige er påvirket av svært ulike majoritetsspråk (med respektive bibeloversettelser), og at det ikke foreligger en omforent standard for god skriftlig nordsamisk syntaks. Bibeloversettelsesprosjektet er faktisk det eneste større forsøk på å finne en form for skriftlig nordsamisk som er akseptabel og godt forståelig for nordsamisktalende i alle 3 land.

Lulesamisk:

Det nye testamentet ble utgitt i lulesamisk oversettelse i år 2000. Prosjektet var ledet av Svenska Bibelsällskapet i samarbeid med Det norske bibelselskap og tilknyttet ressurspersoner fra lulesamisk område på norsk og svensk side. En del tekster fra Det gamle testamente er oversatt og trykket i den lulesamiske Julevsáme sálmmagirje fra 2005. Ved utgangen av 2009 forelå ingen konkrete planer om oversettelse av Det gamle testamentet til lulesamisk, men Svenska Bibelsällskapet signaliserte da at det ville være interessant å vite hvor stor interessen er i lulesamisk språkområde for å sette i gang et arbeid med oversetting av (deler av) Det gamle testamente til lulesamisk. I forbindelse med høringen av *Strategiplan for samisk kirkeliv* har flere høringsinstanser fra lulesamisk område understreket viktigheten av å komme i gang med oversettelse av Det gamle testamente til lulesamisk. Bibelselskapet har i brev av 11.11.2010 bedt Svenska Bibelsällskapet om at det blir tatt initiativ i saken, i første omgang med henblikk på alle kirkeårets tekster fra Det gamle testamentet som brukes i gudstjenesten, både i henhold til de nyeste norske og svenske teksttrekker.

Sørsamisk:

Markusevangeliet ble utgitt i sørsamisk oversettelse i 1993. I 2003 ble et nytt prosjekt igangsatt med målsetting om oversetting av tekster til bruk i skole og kirke. Arbeidet er et samarbeidsprosjekt mellom Det Norske Bibelselskap, Svenska Bibelsällskapet, Nidaros biskop og Svenska kyrkan. Prosjektet har ingen fast tilsatte. Disse bibeldelene vil ha stor betydning for bevaringen av det sørsamiske språket som først i vår tid har blitt normalisert og tatt i bruk som skriftspråk. Sørsamisk bibeloversettelsesarbeid representerer med andre ord et

grunnleggende språkrøktarbeid med hensyn til sørsamisk språk. De oversatte sørsamiske bibeldelene er tilgjengelige på www.bibel.no.

Ifølge Bibelselskapet vil Den norske kirkes nye tekstrekker og skolens behov endelig avgrense tekstkorpuset. Det er nå naturlig at tekstene til ny tekstbok for Den norske kirke legges til grunn (KM 7/10).

Det har vært ytret behov fra det sørsamiske bibeloversettelsesprosjektet om å styrke det sørsamiske bibeloversettelsesarbeidet med økte ressurser. Bibelselskapet har meldt behovet til departementet, men fått til svar at tilskuddet ikke økes, og at midler må hentes innefor det totale rammetilskuddet til samisk bibeloversettelse. I praksis betyr dette at midler må tas fra det nordsamiske bibeloversettelsesprosjektet for å styrke det sørsamiske prosjektet. Dette er ifølge Bibelselskapet svært ugunstig. Det bør forutsettes at nye samiske bibeloversettelsesprosjekter utløser friske midler, og ikke tar av midler til eksisterende prosjekter.

Følgende tiltak foreslås på feltet samisk bibeloversettelse (nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk):

- Det norske bibelselskap oppfordres til å opprettholde progresjonen i oversettelsen av Det gamle testamente / ferdigstillingen av Bibelen på nordsamisk.
- Det norske bibelselskap oppfordres til å arbeide for styrkede ressurser til det sørsamiske bibeloversettelsesarbeidet med henblikk på oversettelse av alle kirkeårets tekster i henhold til ny tekstbok for Den norske kirke.
- Svenska Bibelsällskapet oppfordres til å initiere et arbeid med oversettelse av Det gamle testamente til lulesamisk i samarbeid med Det norske bibelselskap. I første omgang bør alle kirkeårets tekster i henhold til de nyeste norske og svenske tekstrekkene oversettes. Svenska Bibelsällskapet anmodes videre om å tilgjengeliggjøre lulesamiske bibeltekster på nett.
- Departementet oppfordres til å styrke samisk bibeloversettelse med nødvendige ressurser.
- Kirkelige medarbeidere i Den norske kirke anmodes om å bidra til at de samiske bibeltekstene tas i bruk i skole og kirke.

5.6. Salme- og liturgiarbeid (gudstjenestereformen)

5.6.1. Salmer

I nord- og lulesamiske områder har samisk salmesang lang tradisjon i hjem og forsamling, i nordsamisk område også i kirken. De siste årene har det blitt oversatt og utviklet noe salmemateriale på sørsamisk som brukes jevnlig i sørsamisk kirke- og gudstjenesteliv. Samisk kirkeråd er tildelt et sentralkirkelig ansvar for arbeid med salmer på samiske språk.

Nordsamisk:

I de nordsamisktalende menighetene er det lang tradisjon med salmesang på samisk i kirke- og forsamlingssammenheng. Det finnes en del åndelige salmebøker som brukes i forsamlingssammenheng. Disse finnes kun på gammel rettskrivning. De mest brukte

salmebøkene de siste generasjonene har vært Sálbmagirji (1928) og Gir'kosál'bmagir'ji (1957). Sálbmagirji (360 salmer) ble utgitt på nytt i 1996 etter gjeldende rettskrivning, og en tilleggssalmebok Sálbmagirji II (441 salmer) ble utgitt i 2005 i regi av Samisk kirkeråd. Det er ikke utgitt koralbok til Sálbmagirji I-II, og Nord-Hålogaland bispedømmeråd har i brev av 03.06.2010 etterlyst dette. I tilleggssalmeboka Salmer 1997 er det tatt med 8 salmer på nordsamisk.

- Koralbok til Sálbmagirji I-II må utarbeides.

Lulesamisk:

Den lulesamiske salmeboka Julevsáme sálmmagirjje (232 salmer) ble utgitt i 2005. Denne avløste salmeboka på lulesamisk fra 1895 (utgitt på svensk side). Arbeidet med den nye salmeboka ble ledet fra Sverige med deltakelse av ressurspersoner fra lulesamisk område på norsk og svensk side. Salmeboka tar vare på salmetradisjonen både på norsk og svensk side av det lulesamiske området. I tilleggssalmeboka Salmer 1997 er det 7 salmer på lulesamisk.

- Det er ønskelig å samle inn åndelige sang- og salmetekster som finnes nedskrevet, samt å få oversatt og skrevet nye tekster, spesielt for barn og ungdom.

Sørsamisk:

Det finnes en del salmer som er oversatt til sørsamisk. I Salmer 1997 er det 7 salmer på sørsamisk. Sørsamiske salmer finnes imidlertid ikke utgitt i egen bok. I 2008 ble det igangsatt et sørsamisk salmearbeid i regi av Samisk kirkeråd i samarbeid med Utvalg for sørsamisk kirkeliv (ÅGM). Det har blitt skapt flere nye salmer på sørsamisk som et resultat av dette, og Ung Kirkesang utga i 2010 et hefte med 4 nye salmer på sørsamisk i heftet *Jupmele mov ryöjnesjæjja lea*.

- Arbeidet med utvikling av salmer på sørsamisk videreføres.

Fellessamiske salmebøker/-hefter:

I sammenheng med Samiske kirkedager, hvor mange samiske språk er i bruk, har man laget salmehefter med sentrale salmer som i størst mulig grad foreligger på flere samiske språk. I forbindelse med samiske kirkedager i 2004 ble det trykket et salmehefte med salmer på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. I heftet brukt på kirkedagene i 2009 var det i tillegg med salmer på enaresamisk og skoltesamisk.

- Det er behov for å lage et nytt hefte med salmer på samiske språk til Samiske kirkedager i 2013.

Gudstjenestereformen:

I rammen av gudstjenestereformen ble det lenge arbeidet med sikte på å utgi ny salmebok for Den norske kirke i 2 bind. Det ble jobbet for at det i disse skulle tas inn til sammen 60 samiske salmer; 20 på hvert av de tre samiske skriftspråkene. Hensikten er å dekke opp sporadiske behov for salmer på samisk ved dåp, vigsel, gravferd og enkeltgudstjenester i alle deler av landet. Kirkerådet går nå inn for en 1-bindsløsning for ny salmebok for Den norske kirke, med et noe mindre omfang av salmer enn opprinnelig tenkt. Prinsippet om å ta inn salmer på de tre samiske språk er imidlertid opprettholdt.

- Ivaretagelse av samiske salmer i tråd med intensjonen ovenfor følges opp i fremtidig salmebokløsning for Den norske kirke.

5.6.2. Liturgier

Da Samisk kirkeråd i 1993 overtok ansvaret liturgiarbeid på samisk språk, hadde Den norske kirke relativt liten erfaring med å drive fram samiske liturgiprosesser. Etter hvert ble det avdekket ulike utfordringer knyttet til feltet. For det første skapte "liturgitvangen" i forbindelse med innføringen av 1977-liturgien et anstrengt klima for liturgifornyelse i mange nordsamiske menigheter. For det andre har faglige ressurser på samisk språk vært en knapphetsressurs pga. språkrevitalisering på mange samfunnsområder samtidig. Blant liturgisk sakkyndige har svært få hatt samisk som morsmål. Det har vært gjort et viktig pionerarbeid med å utvikle eget samisk melodimateriale, men også her har tilgang på fagpersoner vært begrenset. Etter hvert som det samiske liturgiarbeidet er utvidet til å omfatte 3 samiske språk, har knapphet på administrative ressurser i Samisk kirkeråd også blitt en kritisk faktor med hensyn til framdriften i prosjektene. Kompetansen på organisering av samisk liturgiarbeid har imidlertid økt betraktelig, og man vet i dag mer om de kritiske faktorene i slike prosesser. Man har også fått et mer realistisk bilde av hva samisk liturgiarbeid krever av ressurser.

- Styrkingen av Samisk kirkeråds sekretariat (jf. pkt 5.4.5) må bl.a. sees i lys av ressursbehovet med hensyn til oppfølging av liturgiarbeid på sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk.

Nordsamisk:

Den norske kirkes liturgier av 1920 er oversatt til nordsamisk, og er helt eller delvis i bruk i en del nordsamisktalende menigheter. Samisk kirkeråd etablerte Nordsamisk liturgiutvalg i 1994 for å oversette et utvalg av Den norske kirkes 1977-liturgier. På nordsamisk har høymesseliturgien fra 1977, Allameassu 1999, fått ny melodi og er i bruk i enkelte menigheter. Oversettelsene ble godkjent av Samisk kirkeråd i 2007 og av Kirkerådet i 2008. I februar 2011 blir ny nordsamisk liturgibok utgitt med 18 nye liturgier på nordsamisk. 14 er oversettelse av 1977-liturgier, 3 av vigself- og gravferdsliturgier (2003 og 2002), og 2 er nyutviklet (hjemmedåp og velsignelse av hus og hjem). Liturgiboka representerer en betydelig fornyelse musikalsk med 25 nye musikalske ledd hvor samisk tonefølelse er vektlagt. Liturgiene ligger også på nett: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=127404>

- Organisthefte til ny nordsamisk liturgibok må utarbeides.

Lulesamisk:

Det arbeides med å ferdigstille liturgier på lulesamisk for godkjenning til bruk i Den norske kirke. I 2008 satte Samisk kirkeråd i samarbeid med Sør-Hålogaland biskop i gang et arbeid med godkjenning av 9 liturgier av Den norske kirkes liturgier fra 1977 som forelå oversatt til lulesamisk. Materialet har vært på høring høsten 2009. Liturgiene forventes endelig godkjent våren 2011. Se: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=94232>

- De lulesamiske liturgiene ferdigstilles for godkjenning og utgivelse i 2011.

Sørsamisk:

4 av Den norske kirkes liturgier er oversatt til sørsamisk: høymesseliturgien (1977) (godkjent for bruk i Nidaros bispedømme), dåp, vigsel (2003) og gravferd (2002). Førstnevnte er tilgjengelig på internett: <http://www.kirken.no/nidaros/tekstsider.cfm?kid=20200&id=24025>. Liturgiene trenger språklig og teologisk bearbeiding før endelig godkjenning. Det er ønskelig

med sørsamiske liturgier som kan brukes på både norsk og svensk side av grensen. Dette forutsettes at de tilpasses bruk både i Den norske kirke og Svenska kyrkan, og at en prosess med å ferdigstille slike liturgier forankres i begge kirkers organer med ansvar for sørsamiske liturgier. I 2011 er det et mål å etablere en arbeidsgruppe forankret i bemyndigede organer i begge kirker, med sikte på å ferdigstille disse liturgiene for godkjenning i 2012.

- Det sørsamiske liturgi-prosjektet gjennomføres med sikte på godkjenning i 2012 og utgivelse 2013.

Gudstjenestereformen og samisk liturgiarbeid:

Samisk kirkeliv har i liten grad vært involvert i liturgifornyelsesarbeidet knyttet til gudstjenestereformen. Grunnen er at da reformen ble vedtatt, var Samisk kirkeråd i en prosess med å oversette (eller ferdigstille) 1977-liturgier til nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Da disse ville stå som liturgiske alternativer også etter innføringen av reformen, valgte Samisk kirkeråd å fullføre dette arbeidet.

Gudstjenestereformens kjerneverdier *stedegengjøring, involvering og fleksibilitet* er aktuelle også innenfor samisk gudstjenesteliv, både med hensyn til respekt for eldre liturgitradisjoner og med tanke på nyskapende liturgiarbeid. Som et eksempel på det siste kan det vises til *Ripheldihkie jih ektiedimmie gyrhkesjimmie saemien jih daaroen gielesne - En åpen og inkluderende gudstjeneste på samisk og norsk*, et ressurshefte for kreativt samisk gudstjenestearbeid utgitt av Samisk kirkeråd i 2006.

Samisk kirkeråd nedsatte i 2005 en ressursgruppe for samisk gudstjenesteliv som fikk i oppgave å arbeide med videreutviklingen av den samiske gudstjenesten. I sluttrapporten (2007) sier ressursgruppa bl.a. følgende i sammenheng med gudstjenestereformen:

Gudstjenestereformen i Dnk vektlegger følgende kjerneverdier: *stedegengjøring, involvering og fleksibilitet*. Når det gjelder *involvering*, bør likeverdig deltakelse være førende. *Stedegengjøring* bør ha fokus på inkarnasjonen i Kristus, at Kristus er kommet til menneskene der de er. Kirken må gripe fatt i folks uttrykk og verdier. Dialogen med folk er viktig. *Fleksibilitet* er viktig for samisk gudstjenesteliv, da man har ulike tradisjoner rundt om i landet. Det må være rom for både å kunne bruke 1920 liturgien der det er vanlig, samt nye prøveliturgier. Sápmi er mangfoldig, både med hensyn til språk, kultur og åndelige tradisjoner. Derfor må man som hovedprinsipp tenke kontekstuellet når man tilnærmer seg samisk kirkeliv på alle nivåer i kirken.

Det er viktig å understreke at samisk gudstjenestearbeid ikke først og fremst har som mål å berike Den norske kirke, men å gi den samiske befolkningen et likeverdig gudstjenestetilbud. Et likeverdig tilbud handler om et tilbud som er tilpasset folks behov, og ikke at alle nødvendigvis har samme tilbud.

Gudstjenestereformens ordning med en fast *ordo* for gudstjenesten, samt prinsippene om stedegengjøring og fleksibilitet med hensyn til utforming av gudstjenestens enkelte ledd, åpner for et *kontinuerlig arbeid* med hensyn til videreutvikling av samiske liturgier. Samisk kirkeliv bør gis anledning til å arbeide videre med samiske liturgier innenfor de rammer som gudstjenestereformen åpner for. Rollen til Liturgisk senter bør gjennomtenkes med hensyn til det videre arbeid med samiske liturgier. Det har kommet signaler fra sørsamisk hold om at et samarbeid med Liturgisk senter ville være ønskelig.

- Det bør i rammen av gudstjenestereformen stimuleres til videre arbeid med samiske liturgier med utgangspunkt i samisk språk, kultur og virkelighetsforståelse. Dette kan gjerne gjøres med tanke på bruk på tvers av de nasjonale grensene.
- Samisk liturgistoff på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk gjøres tilgjengelig på gudstjenestereformens ressursbank.
- Utvikling av samiske kulturuttrykk på feltene kirkekunst og kirkemusikk bør bli gjenstand for særskilt satsning. Se pkt 5.11.
- Liturgisk senter bør gis en rolle med hensyn til oppfølging av samisk liturgiarbeid.

5.7. Trosopplæring / trosopplæringsreformen

Stillinger:

5 faste stillinger og 2 prosjektstillinger kan knyttes direkte til samisk trosopplæring i Den norske kirke. Indirekte kan ytterligere 2 stillinger (1 fast og 1 prosjekt) relateres til samisk trosopplæring.

Nordsamisk:

- Fast: Kateket i Kárášjohka/Karasjok, kateket/menighetspedagog i Guovdageaidnu/Kautokeino, kateket i Deatnu ja Unjárga/ Tana og Nesseby,
- Prosjekt: Prosjektleder, trosopplæringsprosjekt i Indre Finnmark (trosoppl.ref)

Lulesamisk:

- Fast: kateket i Divtasvuodna/Tysfjord og kateket i Hamarøy (indirekte)

Sørsamisk:

- Prosjekt: trosoppl.medarbeider sørsamisk område / Nord-Rana (trosoppl.reform) og trosoppl. medarbeider (reformprosjekt) Snåase/Snåsa (indirekte)

Sentralt:

- Rådgiver for trosopplæring (SKR)

7 av stillingene er opprettet med begrunnelse i behov for ivaretagelse av samisk trosopplæring, og det er viktig at dette legges til grunn ved ansettelse lokalt.

Trykt trosopplæringsmateriell på samisk:

Følgende trosopplæringsmateriell (unntatt bibeldeler) er tilgjengelig trykt på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk.

Nordsamisk: 8 små billedhefter (en bibelfortelling i hvert hefte), en barnebibel, *Boahhteáiggeriika (Framtidslandet)*, utgitt ifm. med 2000-årsjub. for Kristi fødsel), Bibelboka mi, samisk konfirmantbok, (utsolgt, nytt opptrykk i 2011).

Lulesamisk: 5 små billedhefter (en bibelfortelling i hvert hefte).

Sørsamisk: 1 barnebibel, 5 små billedhefter (en bibelfortelling i hvert hefte) og 1 sørsamisk julelegende.

Trosopplæringsreformen:

Trosopplæringsreformen som ble vedtatt i Stortinget i 2003 er antakelig den reformen i Den norske kirke som best har ivaretatt og synliggjort samiske anliggender. Dette gjelder både forsøks-, evaluerings- og implementeringsfasen. En viktig årsak er antakelig at dette er en politisk initiert reform hvor det i innstillingen fra Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen til Stortingets inst. S nr 200 (2002-2003) ble gitt klare føringer for ivaretagelse av samisk trosopplæring i reformen.

Et nordsamisk prosjekt knyttet til Sis-Finnmárkku proavassuohkan/Indre Finnmark prosti og et sørsamisk prosjekt knyttet til Nord-Rana menighet / det sørsamiske språkområdet har vært de spesifikke samiske prosjektene i forsøksfasen. I tillegg har samiske perspektiver inngått som et delanliggende i noen enkeltstående prosjekter, som for eksempel i trosopplæringsprosjektet i Hamarøy i det lulesamiske området.

I evalueringsrapporten *Samisk trosopplæring - Delrapport 6* fra 2008 (http://www.ektor.no/doc/Delrapport6_27_mai_SDM_OH.pdf) beskrives og evalueres de samiskrelaterte trosopplæringsprosjektene på bakgrunn av en bredere historisk, kulturell og kirkelig kontekst. Rapporten tydeliggjør at samisk trosopplæring står overfor særlige utfordringer både med hensyn til ivaretagelse av tre samiske språk i en to-/flerspråklig kontekst, samt i betydelige kontekstuell-teologiske utfordringer som reiser seg i rammen av samisk kultur og historie.

Den årlige *verdikonferansen for samisk trosopplæring* som Samisk kirkeråd har arrangert i samarbeid med Kirkelig utdanningscenter i nord (KUN) siden 2005, har gitt mulighet for å drøfte slike problemstillinger. Selv om hovedfokuset har vært samisk trosopplæring, har konferansen også reflektert temaer med generell relevans for samisk kirkeliv. Konferansen har etablert seg som en viktig arena for fagutvikling og nettverksbygging for samisk trosopplæring og samisk kirkeliv. Det siste året er det kommet signaler om at det er behov for å fokusere også på andre temaer enn bare trosopplæring i en fagkonferanse for samisk kirkeliv. Pr. i dag er det bare over budsjettet for samisk trosopplæring at Samisk kirkeråd har midler til å arrangere en slik konferanse.

- Tiltaket med en årlig fagkonferanse for samisk trosopplæring / samisk kirkeliv videreføres.

Kurset *Tro og livstolkning i Sápmi* (totalt 30 stp) ble etablert ved Sámi allaskuvla / Samisk høgskole i Kautokeino i 2008 delvis finansiert av trosopplæringsmidler. Kurset bidrar til refleksjon om samisk kirkeliv i møte med både historiske og nåtidige forhold (studieplanen er utviklet gjennom prosjektmidler fra Samisk kirkeråd). Kurset ble gjennomført med gode tilbakemeldinger høsten 2008 / våren 2009, og Samisk kirkeråd arbeider for videreføring av kurset (jf. pkt 5.13).

- Det bør jobbes for at kurset *Tro og livstolkning i Sápmi* videreføres. For å sikre rekruttering bør kurset tas inn i videre- og etterutdanningstilbudene fra Presteforeningen, KA-Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon, REU-midler i bispedømmene etc.

Det er et sentralt mål for trosopplæringsreformen at barn og unge finner språk og bilder som er meningsbærende for tro og eget liv. Samisk kirkeråd har i rammen av trosopplæringsreformen lagt ned betydelige ressurser i arbeidet med å etablere et *nettsted for samisk trosopplæring* (www.osko.no) som ble lansert Samefolkets dag, 6. februar 2009. Dette er et interaktivt nettsted på 4 språk – nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk og norsk – som

kombinerer samisk trosopplæring og samisk kulturformidling. Tilbudet er foreløpig tilrettelagt for aldersgruppa 6-12 år, men det jobbes med å etablere et tilbud for aldersgruppa 12-15 år i 2010. Med svært lite tilgjengelig trosopplæringsmateriell på samisk er tiltaket et stort framskritt, og målet er at nettstedet blir en ressurs for barn og unge i den viktige dialogen mellom eget liv, egen identitet og den kristne tro.

- Arbeidet med drift og videreutvikling av nettsted for samisk trosopplæring videreføres.

Parallelt med e-trosopplæringen bør grunnleggende trosopplæringsmateriell foreligge i trykket form på samisk. Dette gjelder i særdeleshet 4-årsboka som utdeles i alle menigheter. Så langt har 4-årsbok kun foreligget i nordsamisk utgave (Mu girkogirji), men ved utgangen av 2009 meldte IKO at lageret var tomt. For å imøtekomme det umiddelbare behovet ble ”Bibelboka mi” oversatt og utgitt på nordsamisk i 2010, og lulesamisk utgave av denne forventes trykket våren 2011. Temaer som kirkens høytider, kirken, dåp etc. er ikke behandlet i denne boka, og det stedegne ved samisk kirkeliv kommer lite fram. De nærmeste årene bør det derfor utvikles en felles 4-årsbok for samisk kirkeliv, trykt i henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk utgave, og med rom for stedegne samiske uttrykk. I sørsamisk kirkeliv har man uttrykt ønske om å vente på dette, i stedet for å få en ren oversettelse.

- Det bør utvikles en 4-årsbok for samisk kirkeliv som finnes i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk utgave.

Et resultat av trosopplæringsreformen er at samiske perspektiver implementeres tydeligere i nasjonalt planverk for trosopplæringen. *Gud gir - Vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke*, vedtatt på Kirkemøtet i 2009, tydeliggjør det særskilte ansvaret for ivaretagelse av samisk trosopplæring flere steder i planen. Samtidig pekes det på at kunnskap om det samiske folkets åndelighet, kirkeliv og tradisjon er en viktig del av tradisjonsgodset som *alle* bør få del i.

Under overskriften ”Samisk trosopplæring” i kapittel 8 står bl.a. følgende om ansvarsforhold:

Menigheter der det bor samer har et særlig ansvar for å fornye seg også på det området som gjelder samisk trosopplæring. *Plan for samisk trosopplæring* er utviklet på grunnlag av samisk kultur, tradisjon og språk.

Den norske stat er bygd på territoriet til to folk, samer og nordmenn. I Grunnlovens § 110a heter det at statens myndigheter er forpliktet til å legge til rette for at det samiske folk kan ta vare på og utvikle sin kultur, sitt språk og sitt samfunnsliv. Samiske barn og unge har rett til opplæring og materiell på sitt eget språk, uavhengig av hvor i landet de bor.

Under overskriften ”musikk og kultur” i kapittelet om ulike dimensjoner i trosopplæringen, påpekes det i *Gud gir – vi deler* at utvalget av salmer, sanger og andre uttrykksformer i trosopplæringen må gjenspeile mangfold og ivareta både tradisjonsformidling og fornyelse. I denne sammenheng er det relevant å nevne at barn generelt har lett for å lære seg sanger og tekster på fremmede språk. Enkle barnesanger på samiske språk bør i rammen av trosopplæringen derfor ett kunne få stor utbredelse og anvendelse.

Plan for samisk trosopplæring ble vedtatt av Samisk kirkeråd desember 2010 og trykkes våren 2011. Planen er utviklet som en supplerende rammeplan til *Gud gir - vi deler. Plan for*

trosopplæring i Den norske kirke. Formålet er å sikre at samiske barn og unge, innenfor rammene av den overordnede trosopplæringsplanen, får en trosopplæring som ivaretar deres samiske tilhørighet både med hensyn til rammebetingelser og innhold. Planen blir et verktøy for å oppfylle de generelle føringene gitt med hensyn til samisk trosopplæring i *Gud gir - vi deler*.

- Det er nødvendig å jobbe overfor menigheter og bispedømmer med hensyn til implementeringen av de samiske perspektivene i *Gud gir – vi deler* og *Plan for samisk trosopplæring*.
- Utarbeide egne nettressurser som hjelp til etterlevelse av *Plan for samisk trosopplæring* og for målsettingene i *Gud gir – vi deler*.

Inkludering av funksjonshemmede er viktig også i arbeidet med samisk trosopplæring og inngår som en føring i *Plan for samisk trosopplæring*

Nasjonal samisk konfirmasjonsleir

Svenska kyrkan har siden 1980-tallet holdt en årlig 3-ukers samisk konfirmasjonsleir for samiske konfirmanter fra hele landet, og har gode erfaringer med dette. Ofte har også enkeltpersoner fra norsk side deltatt (gjerne samer med slektstilhørighet til svensk side). I 2009 ble deltakelse fra norsk side problematisert av Svenska kyrkan pga. mange påmeldte (jf SKR 12/10). I sørsamisk kirkeliv har det de siste årene vært gjort forsøk med å avholde egen sørsamisk konfirmantleir.

Samisk kirkeråd vurderer å etablere et nasjonalt samisk konfirmantleirtilbud i Den norske kirke etter modell fra Svenska kyrkan (men kortere). Da det er sterke tradisjoner knyttet til konfirmasjon i samisk kirkeliv i Indre Finnmark, antas hovedmålgruppen for en slik leir å finnes i områder der samer er minoritet i lokalsamfunnet. En slik leir vil være et viktig tiltak for å sikre et minimumstilbud til samiske konfirmanter over hele landet. Samiska rådet i Svenska kyrkan har gode erfaringer med en felles leir for nordsamer, lulesamer og sørsamer, og har anbefalt at man på norsk side ikke holder separate leirer for disse gruppene.

Nasjonal samisk konfirmasjonsleir bør sees i sammenheng med behovet for styrket ungdomssatsing i samisk kirkeliv, og koordineres med tiltak på ungdomsfeltet (jf neste punkt). Konfirmasjonsleiren kan både bli en viktig rekrutteringsarena for samisk ungdomsarbeid, og en arena for medvirkning av samiske ungdomsledere.

- For å sikre et minimumstilbud til samiske konfirmanter i hele landet, bør det årlig arrangeres en nasjonal samisk konfirmantleir. Det er naturlig at Samisk kirkeråd koordinerer denne i samarbeid med de tre nordligste bispedømmer.

Tilsvarende type tiltak kan vurderes i forhold til andre aldersgrupper i trosopplæringen.

5.8. Ungdomsarbeid

Det er et sterkt behov for å etablere samiske ungdomsarenaer i Den norske kirke. Slike arenaer eksisterer knapt i dag. Samisk kirkeråds ungdomsutvalg (SKRU) og Samisk kirkeråd har påpekt dette, og Ungdommens kirkemøte (UKM) har i flere saker understreket behovet for at samisk ungdomsarbeid styrkes. Satsing på samisk ungdomsarbeid må også sees i lys av

Kirkemøtets vedtak om å videreutvikle og fornye Den norske kirkes arbeid med aldersgruppen 18-30 år (KM 5/09).

Ut over konfirmantarbeidet er ungdomsarbeid lokalt mer eller mindre fraværende i samisk kirkeliv. Den norske kirke har heller ikke noe samisk ungdomsarbeid etablert på regionalt nivå, men det har vært gjort forsøk på å rekruttere samisk ungdom til Ungdommens kirketing (UKT) i de tre nordligste bispedømmer. Et fåtall samiske ungdommer har vært representert på UKT i Nord-Hålogaland de par siste årene, og en samisk ungdom har sittet i ungdomsrådet i dette bispedømmet i perioden 2008-2010.

Samisk ungdom har vært representert på Ungdommens kirkemøte (UKM) hvert år siden begynnelsen av 2000-tallet. Disse har i hovedsak vært rekruttert av Samisk kirkeråds ungdomsarbeid. UKM har ved flere anledninger tatt opp spørsmål som berører samisk ungdomsarbeid, og i 2008 i egen sak (UKM 6/08).

I perioden 2000-2004 hadde Samisk kirkeråd positive erfaringer med et prosjektbasert ungdomsarbeid (Ung i Sápmi) med fokus på samisk identitet og kristen tro. Formålet var å rekruttere samisk ungdom til kirkelig utdanning og tjeneste. Et tyvetalls sørsamiske, lulesamiske og nordsamiske ungdommer i aldersgruppen 15-30 år deltok. Flere av deltakerne i prosjektet har representert samisk kirkeliv i ulike fora siden, et par har også tatt kirkelig utdanning.

Ved Ung i Sápmi-prosjektets slutt ønsket man å videreføre arbeidet, og fra 2005-2007 ble arbeidet forsøkt ivaretatt gjennom Samisk kirkeråds ungdomsutvalg (SKRu), som var et rådgivende organ for Samisk kirkeråd. SKRu ble lagt ned i 2007, delvis fordi Samisk kirkeråds stillingsressurs ikke lenger kunne finansieres med prosjektmidler. Dessuten manglet en god strukturell forankring mot kirkens regionale og nasjonale strukturer for ungdomsarbeid. Etablering av et samisk ungdomsråd i en ny form har derfor vært arbeidet med av Samisk kirkeråd i tilknytning til arbeidet med *Strategiplan for samisk kirkeliv*.

Den primære begrunnelsen for å etablere et samisk ungdomsarbeid i Den norske kirke må være samiske ungdommers egne behov. En satsning på samisk ungdomsarbeid vil likevel være svært viktig også i et større rekrutteringsperspektiv. Et overordnet mål for samisk ungdomsarbeid i Den norske kirke må være at identitet, språk og kristent fellesskap blant samisk ungdom styrkes, at unges deltakelse i og medansvar for samisk kirkeliv videreutvikles, og at det i større grad gis rom for unges kulturuttrykk i samisk kirkeliv. I et samisk perspektiv er det dessuten viktig at ungdomsarbeid skjer i et flergenerasjonsperspektiv.

Samisk ungdomsarbeid bør ha kirkelivet lokalt som sitt primære utgangspunkt, og det er en prioritert oppgave for kirken lokalt å gi plass til samisk ungdom, og oppmuntre dem til å delta i det lokale kirkelivet på egne premisser. Arbeidet lokalt trenger imidlertid støtte fra regionalt og nasjonalt nivå for å lykkes. I mange områder vil et tilbud koordinert på regionalt eller nasjonalt nivå være det eneste samiske ungdomstilbudet i kirken samisk ungdom har mulighet til å delta på. Dette forutsetter at det satses på samisk ungdomsarbeid på regionalkirkelig og nasjonalkirkelig nivå.

Leir-/samlingsbasert arbeid

Det mest strategiske tiltaket for å styrke samisk ungdomsarbeid antas å være arbeid med å skape møteplasser for samisk ungdom. På grunn av lange avstander og menigheter med få

samiske ungdommer, er det strategisk å satse på regionale og nasjonale samlinger/leirer (jf Ung i Sápmi-prosjektet). Her bør fokuset være fellesskap, identitetsbygging og åndelig vekst, og ikke sakspapirer og dannelse av utvalg (UKM 07/10). Ledertrening bør inngå som en strategi for et slikt samlingsbasert arbeid med sikte på å skape engasjement, drive rekruttering og sikre videre kontinuitet. Et samlingsbasert samisk ungdomsarbeid vil over tid skape rekrutteringsgrunnlag for etablering av et samisk ungdomsorgan for Den norske kirke.

Samisk ungdomsutvalg - Sung

For å sikre samisk ungdom en mulighet for medbestemmelse i kirken, foreslås etablert et samisk utvalg for ungdomsspørsmål (Sung) på sentralkirkelig nivå for å støtte opp om lokalt og regionalt samisk ungdomsarbeid.

Sung etableres som et nasjonalt utvalg på linje med Ufung i Kirkerådet. Der naturlig at Sung arbeider med samiske ungdomsspørsmål som er av felleskirkelig karakter, også med hensyn tilsamarbeid over landegrensene. Sung vil være et sted hvor samisk ungdom utrustes til tjeneste og verv i kirken. Flertallet av Sung's medlemmer skal være samer (jf kriteriene for registrering i Sametingets valgmanntall).

Sung kan eksempelvis gis følgende sammensetning (7 medlemmer):

- 1 medlem oppnevnt av Samisk kirkeråd blant rådets egne medlemmer. Leder og biskop er ikke valgbar, og medlemmet bør være under 30 år.
- 1 medlem oppnevnt av Utvalg for ungdomsspørsmål i Kirkerådet (Ufung).
- 1 medlem oppnevnt av Nord-Hålogaland bispedømmeråd.
- 1 medlem oppnevnt av Sør-Hålogaland bispedømmeråd.
- 1 medlem oppnevnt av Nidaros bispedømmeråd.
- 1 medlem oppnevnt av Oslo bispedømmeråd.
- 1 medlem oppnevnt av Sametinget (enten blant tingets representanter eller på fritt grunnlag)

UKM (07/10) har til dette uttalt at Sung ikke kun må være et teknisk sammensatt organ utnevnt av ulike råd og utvalg, og mener at satsingen på ungdomsarbeid i samisk kirkeliv må starte med en stor ungdomssamling hvor deler av Sung velges. UKM foreslår at Sung kan følge samme modell som Kirkerådets Utvalg for ungdomsspørsmål, hvor ungdomssamlingen velger halvparten, og at Samisk Kirkeråd supplerer ved å oppnevne resten. På denne måten kan alle hensyn bli ivaretatt, som for eksempel medlemmer fra de tre samiske språkområdene, kjønn, alder osv.

- Det opprettes en fast samisk ungdomsrådgiverstilling (SKR) med ansvar for nasjonalt samisk ungdomsarbeid (jf foreslått stilling pkt 5.4.5). Hovedoppgavene blir å koordinere et leir-/samlingsbasert samisk ungdomsarbeid i Den norske kirke, og å etablere et samisk ungdomsutvalg for Den norske kirke (Sung). Det forutsettes at det settes av egne driftsmidler til et slikt arbeid.

Det er samtidig også behov for regionalt og lokalt fokus på samisk ungdomsarbeid.

- De tre nordligste bispedømmene oppfordres til å ha et fokus på samisk ungdomsarbeid.
- Det bør settes av prosjektmidler til å styrke samisk ungdomsarbeid lokalt.

- Menighetene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, samisk menighet i sørsamisk område, og Indre Finnmark prosti oppfordres til å ta et særlig ansvar for å ha oppmerksomheten vendt mot samisk ungdomsarbeid.

Ungdomsteam

Departementet har en ordning med såkalte ”Samiske veivisere”. Ut fra prinsippet ”ungdom møter ungdom” består ordningen i at 3 samiske ungdommer, under veiledning fra Sámi Allaskuvla / Samisk høgskole i Kautokeino, informerer om samer og samisk ungdom på skoler rundt om i Norge. Man kunne tenke seg en liknende 1-åringsordning knyttet til samisk kirkeliv der et team på 3 samiske ungdommer, etter kursing og under forsvarlig veiledning, oppsøker ulike ungdomsarenaer i Den norske kirke. Dette kunne bestå i generell informasjonsarbeid om samer og samisk kirkeliv i ulike deler av landet, samt i medvirkning på samiske ungdomsleirer, samiske konfirmasjonsopplegg osv.

Det anbefales ikke at tiltaket realiseres i handlingsplanperioden for *Strategiplan for samisk kirkeliv*. Tiltaket forutsetter et etablert kirkelig samisk ungdomsarbeid som rekrutteringspool for ungdomsteamet, og vil være kostnadskreven. På lenger sikt kan imidlertid tiltaket vurderes. Et samisk ungdomsteam kunne bidratt til å styrke samisk ungdomsarbeid, og fungert som arena for rekruttering til videre kirkelig tjeneste.

5.9. Diakoni

Stillinger:

Totalt kan 3 stillinger i Den norske kirke knyttes direkte til samisk diakoni.

Nordsamisk: Diakon i Kárášjohka/Karasjok, diakon i Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby.
Lulesamisk: Ingen
Sørsamisk: Sørsamisk diakon

I tillegg har Norges samemisjon 1 stilling som sørsamisk diakonarbeider. Vedkommende har nylig gått av med pensjon, men har avtale om å forlenge 1 år. Framtiden til denne stillingen er uviss etter dette.

På slutten av 1990-tallet ble det gjort et refleksjonsarbeid med hensyn til samisk diakoni., og en arbeidsgruppe under Samisk kirkeråd utarbeidet dokumentet *Grunnlagstenkning om samisk diakoni* (1999). Viktigheten av å støtte opp under en positiv samisk identitet og samisk arenabygging er et av de gjennomgående tema i dokumentet. Hovedanliggende kan i betydelig grad relateres til grunnperspektivene i *Plan for diakoni* (KM 6/97).

Kulturelt mangfold og urfolks rettigheter er et tverrgående perspektiv i *Plan for diakoni*, og planen legger til grunn en bred diakoniforståelse med mange tilknytningspunkter for det samiske. Planen definerer diakonien som ”[...] kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.”

Alle de 4 nøkkelordene – nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern av skaperverket og kamp for rettferd – er relevante for samisk diakoni. Behovet for ivaretagelse av den samiske dimensjonen innenfor den tradisjonelle omsorgsdiakonien er åpenbar. Det handler om

behovet for å bli møtt på sitt eget språk, og / eller i rammen av sin egen kultur og tradisjon i spesielt sårbare situasjoner. Her kan nevnes sjelesorg, soknebud, sorgarbeid, betjening på eldreinstitusjoner, inkludering av mennesker med funksjonshemming, tiltak i forbindelse med selvmord, rusomsorg, overgrepssproblematikk etc. Dokumentet *Grunnlagstenkning for samisk diakoni* peker også på barn med samisk som hjemmespråk som en gruppe med særskilte behov for å bli møtt på sitt språk. I arbeid med kjønns-, likestillings- og samlivsperspektiver er det behov for kompetanse med hensyn til samiske familie- og slektsstrukturer og andre sider ved samisk kontekst. Innblikk i samisk tro og virkelighetsforståelse kan være viktig for ikke å feiltolke menneskers erfaringer i sjelesorg og psykiatri. Samisk diakoni har med andre ord behov for kompetanse i samisk kultur.

Med hensyn til overskriften inkluderende fellesskap, er kontakt- og nettverksbyggende arbeid blant samer som ofte bor spredt og lever som minoritet i sine lokalsamfunn, aktuelle eksempler. Styrking og aktivisering av lokale nettverk (fadderskap, slekt, nabo- og bydenettverk) i forbindelse med kirkelig aktivitet har en diakonal dimensjon. Arbeidet med inkludering og tilrettelegging i møte med personer med spesielle behov er viktig å vektlegge også innenfor samisk diakoni. Det er også naturlig å peke på de udekkede behovene innenfor sykehus- og fengselsprestetjenesten.

Fokuset på vern av skaperverket gir rom for å revitalisere og løfte fram tradisjonelle samiske verdier knyttet til naturen, og gi disse verdi. I møte med den globale klimatrusselen har dessuten disse perspektivene fornyet relevans. Det samiske bidraget i planprosessen som ledet fram til ny plan for diakoni, var avgjørende for at vern om skaperverket ble tatt inn i den nye diakoniforståelsen. Det er en utfordring for samisk kirkeliv å inkludere dette perspektivet også det diakonale arbeidet lokalt.

Under planens pkt 3.2 Diakonien i en samfunnssammenheng settes diakonien inn i en historisk og samfunnsmessig ramme hvor forsoningsdimensjonen gjøres relevant for diakoniforståelsen. Det slås her fast at ivaretagelsen av samisk språk, kultur og samfunnsliv har en diakonal dimensjon:

Norge er bygd på territoriet til to folk - samer og nordmenn, jfr. Grunnloven §110A. Fornorskingen av samene har skapt dype sår som enda ikke er helet. Kirkens rolle i denne historien utfordrer til et forsoningsarbeid som synliggjør og ivaretar det samiske mangfoldet. Samenes rett til eget språk, historie, kulturelle uttrykk, næringsvirksomhet og medbestemmelse må også være sentralt for kirkens diakonale arbeid.

Diakonien har en viktig rolle i å skape rom for og styrke samisk identitet ved å ta på alvor samenes virkelighetsforståelse og liv.

Dette perspektivet gir også klare pekere mot det siste hovedperspektivet i plan for diakoni, nemlig kamp for rettferdighet. På dette området har diakonien klare pekere mot tematikk som tas opp i kapittelet om forsonings- og dialogarbeid (jf pkt 5.10), og ikke minst i kapittelet om urfolksarbeid (pkt 5.13). Urfolksengasjement i et internasjonalt perspektiv åpner opp for en diakonal praksis som tar den globale urettferdigheten på alvor.

Plan for diakoni er oversatt til nordsamisk og gjort tilgjengelig på [nett](#) i 2010. Etter innføringen av *Plan for diakoni* har det vært få tiltak og arenaer for å drøfte innhold og utfordringer for samisk diakoni.

- Det er behov for et økt fokus på samisk diakoni i årene som kommer, og for å styrke feltet med økte ressurser. Samisk kirkeråd tilføres en stillingsressurs på feltet (jf foreslått stilling pkt 5.4.5).
- Samisk diakoni anbefales tematisert i egen fagkonferanse, og det arbeides videre med Plan for diakoni i samisk kirkeliv.

Det arbeides for å styrke diakonien i Den norske kirke de nærmeste årene med nye diakonistillinger. I denne forbindelse er det naturlig at også samisk kirkeliv tilgodesees med nye ressurser.

- Det foreslås to nye diakonstillinger til lokalt samisk kirkeliv (jf pkt 5.4.1)

5.10. Forsonings- og dialogarbeid

I sak KM 13/97 uttalte Kirkemøtet følgende: ”Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes forsoningspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.” Kirkemøtet anbefalte på denne bakgrunnen bl.a. at det ble arbeidet videre med forsoningsgudstjenester, og lagt til rette for videre arbeid med spørsmål omkring forsoning i menighetene.

Med hensyn til annonserte ”forsoningsgudstjenester” har slike knapt vært holdt. I deler av det samiske miljøet kunne man etter vedtaket registrere engstelse for at slike gudstjenester kunne signalisere en overflatisk ”forsoning” og en forventning til samer om at en vond og vanskelig historie skulle bilegges gjennom en enkelt gudstjeneste. Det er antakelig en bedre tilnærming å skape gudstjenester som kan *virke* forsonende, enn å annonsere gudstjenester som ”forsoningsguds-tjenester”. Det er flere positive eksempler på dette.

Den mest konkrete oppfølgingen av det nevnte kirkemøtevedtaket med hensyn til forsoningsarbeid har vært et forsonings- og dialogprosjekt gjennomført i det lulesamiske området i Nord-Salten (Hamarøy og Tysfjord) i perioden 2005-2007. Gjennom prosjektet har Den norske kirke fått tilgang på svært viktige erfaringer som er overførbare med hensyn til lokalt og regionalt samisk-norsk forsoningsarbeid i andre deler av landet.

I prosjektet ble det etablert samtale- og dialogarenaer både for voksne og ungdom, hvor samer og norske sammen lyttet til hverandres historier og samtalte om den negative historien og følgene av den. Prosjektet formidlet også utveksling med Koi-befolkningen i Sør-Afrika, en farget urfolksgruppe som har vært marginalisert både av de hvite og av den svarte majoriteten. Prosjektet fikk økonomisk støtte fra Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd.

I prosjektrapporten fra februar 2007 oppsummerer prosjektleder viktige oppgaver med hensyn til videreføring av det aktuelle forsoningsarbeidet:

1. Gjennom dialog- og forsoningsarbeidet i Nord-Salten har kirken framstått som en åndelig møteplass på en annen måte enn før. Den har latt seg påvirke av møtene med enkeltmenneskers fortellinger på en måte som har endret kirken, og folks bilde av den. *Erfaringene som er vunnet må overføres* og tilføres kirken også på andre områder og i møte med andre grupper som kirken har vært og er i konflikt med.

2. *Historieskriving.* Ved å øke lokalkunnskapen om samenes skjebne og særlig kirkens rolle i fornorskningen av samene, vil vi som kirke og lokalsamfunn kunne vinne den forståelsen vi i dag mangler om hva fornorskningen har gjort med samer og nordmenn bosatt i Nord-Salten helt fram til i dag. Så langt jeg kan forstå vil dette være en altfor stor og krevende oppgave for små og ressursfattige menigheter å gå i gang med på egen hånd. [...]
3. *Legge til rette for at samisk språk, kunst og kultur, i større grad slipper til i menigheter med både samisk og norsk befolkning.* Etter min mening bør det legges en detaljert plan for å sikre at det samiske samfunnet finner gjenklang i kirken i møte med kirkens kunst, kultur og språk. I dag er samisk kunst, kultur og språk nærmest totalt fraværende i de fleste kirkene i det lulesamiske området. Pr i dag er det bare en prest i området som behersker lulesamisk språk til liturgisk bruk. Denne situasjonen er totalt uakseptabel og fundamentalt gal. [...]
4. *Yte økonomisk og evt annen støtte ved behov, til den fremtidige, frittstående dialog- og forsoningsvirksomheten i lulesamisk område.*

Oppsummerende kan man si at av forsonings- og dialogprosjektet i Nord-Salten på den ene side setter forsoningsarbeidet i sammenheng med kirkens generelle arbeid med styrkingen av samisk kirkeliv (jf. pkt 4.6 ovenfor). På den annen side har prosjektet gitt særlige erfaringer med hensyn til fruktbare metoder for lokalt og regionalt forsonings- og dialogarbeid. Dette vil være relevant for større deler av samisk kirkeliv, og antakelig ha overføringsverdi også til andre områder av kirkens arbeid. Prosjektrapporten ber om opprettelse av en frittstående dialog- og forsoningsvirksomhet med utgangspunkt i det lulesamiske området.

- Det bør arbeides for videreutvikling og spredning av erfaringene fra det lulesamiske forsonings- og dialogprosjektet.

Forsoningsperspektivet ble lagt inn som et grunnperspektiv i Den norske kirkes behandling av forslaget til Finnmarksloven i 2003 (KM 11/03). Den norske kirkes stillingtagen i saken ble lagt merke til i norsk offentlighet og tillagt vekt i sluttbehandlingen av loven. Saken styrket mange samers opplevelse av at Den norske kirke også er til for samene. Det er fortsatt betydelige samiske rettighetsspørsmål som er uavklart i Norge, og som vil bli gjenstand for stortingsbehandling i stortingsperioden 2009-2013. Dette gjelder først og fremst rettighetene til land og vann i det samiske området sør for Finnmark, dvs. fra Troms og sørover til Femunden (Den nye sameretten), og sjøsamenes rettigheter til fjord- og kystfisket (Kystfiskeutvalgets innstilling). Kirkens arbeid på dette feltet har relevans for det kirkelige urfolksarbeidet (jf. pkt 5.12).

- Det er naturlig at Den norske kirke kjenner et ansvar for å følge med i de løpende samiske rettighetsprosessene. Det krever en kompetanse på området og en besinnelse på hva som er Den norske kirkes ansvar og rolle i slike saker.

5.11. Kirkelig kulturarbeid: kirkemusikk og kirkekunst

Den kirkelige kulturmeldingen *Kunsten å være kirke* (2005) danner grunnlag for den kultursatsningen som nå foregår i Den norske kirke. Her løftes samisk kirke- og kulturliv fram som et særskilt perspektiv, og følgende ”konsekvenser og råd” løftes fram på feltet:

Den norske kirke bør legge til rette for at det samiske folk fritt skal få ivareta og videreutvikle sitt språk, sine symboler og uttrykksformer, og gi gode rammebetingelser for å få et levende og livskraftig samisk kirke- og kulturliv.

Det samiske folk skal ha rett til å ta i bruk egne kulturuttrykk og symboler i kirken. Det er grunnleggende viktig for å oppleve stolthet og trygghet i forhold til folkets egenart. Samiske kunstnere kan samles for å utveksle erfaringer, metoder og inspirere hverandre til å videreutvikle samiske kulturuttrykk. I sammenheng med gudstjenester og møter kan det legges opp til folkemøter der det kan diskuteres hva som vil kunne brukes av samiske symboler og kulturuttrykk i kirkelokalet.

Kirken utfordres til å finne symboler og riter med bakgrunn i samisk tradisjon. Dette fordrer et aktivt liturgisk arbeid der kjennskap til samisk historie, religiøs praksis og samiske kulturuttrykk er grunnleggende. Samiske teologer utfordres til å fortsette dette viktige arbeidet, mens de teologiske undervisningsinstitusjonene bør legge til rette for formidling av slik kunnskap.

Kirken bør være med på å skape møteplasser på tvers av generasjonene for å styrke samisk identitet. Dette kan skje i sammenheng med gudstjenester eller gjennom samlinger for konfirmanter fra hele Sápmi for å styrke tilhørigheten, samisk åndelighet og samiske tradisjoner og bidra til utveksling av kunnskap. Kirkegang er også en sosial begivenhet. Gudstjenesten kan forlenges i etterkant og slik gi mulighet for kontakt mellom generasjonene, der man også kan få høre nytt om slekt og venner som bor langt unna. En slik anledning vil på mange måter være et levende lærested for barn og unge. Ny informasjonsteknologi kan også tas i bruk. Internett kan være et godt redskap for samhandling på tvers av generasjonene. Historier kan utveksles, og det kan åpnes opp for gjensidig formidling av kunnskap og tradisjoner.

Samiske salmer bør brukes oftere i gudstjenesten slik at det blir en naturlig videreføring av dette stoffet. Åndelige sanger er spesielt viktige i begravelser og huslesninger og bør bli en del av gudstjenestetradisjonene. Det bør settes inn ressurser for å overføre kunnskap om samisk salmesang til yngre generasjoner, slik at salmeskatten videreføres. Det er også viktig å gi rom og utviklingsmuligheter for bruk av joik og tradisjonelle musikkformer i de områder der dette er naturlig. En satsing på nyskriving av salmer på samiske språk vil kunne gjøre salmeskatten mer nær og gjenkjennelig.

Den norske kirke har et ansvar for å bevare og utvikle samiske språk – også som helligspråk. Derfor bør det i større grad være rom for å ha prekenes og gudstjenester bare på samisk.

Snarere enn å peke på isolerte kulturtiltak, signaliserer altså *Kunsten å være kirke* at samisk kulturarbeid i kirken først og fremst handler om å sikre samisk kultur som en grunndimensjon ved de basale funksjonene i samisk kirkeliv. Den store bredden av tiltak foreslått i *Strategiplan for samisk kirkeliv* kan forstås i dette perspektivet. Styrking av språket, etablering av nye stillinger, samisk liturgiarbeid, arbeid med samisk kristendomsforståelse og teologi etc. handler med andre ord også om samisk *kultursatsning* i Den norske kirke.

Plan for kirkemusikk har i tillegg til flere henvisninger til det samiske, et eget delkapittel om kirkemusikk i samisk perspektiv. Her understrekes det at Den norske kirke ønsker å ha en sterk bevissthet om at mangfoldet i samisk kultur- og musikkliv skal få utfolde og utvikle seg

innenfor kirken. Det er viet et eget avsnitt om samisk samlesangtradisjon, og dens preg av samisk tonefølelse og tradisjonsmusikk. Det påpekes videre at det flerkulturelle samfunnet både gir inspirasjon, og legger press på de tradisjonelle verdiene som finnes i samiske lokalsamfunn og samisk kirkeliv. I dette perspektivet arbeider den samiske kirken for å styrke sin identitet, slik at man kan bevare og revitalisere kirkemusikken ut fra lokale tradisjoner og ønsker. Planen peker på at også utenfor de samiske kjerneområdene bør menighetene gi rom for samisk tradisjon og identitet i det kirkemusikalske livet. *Plan for kirkemusikk* sier det er et mål å gjøre ikke-samer kjent med verdiene i den samiske musikktradisjonen ved å ta i bruk de samiske salmene og liturgiene som finnes i salmebøkene, og gi samisk musikk plass og oppmerksomhet i gudstjenesten.

Strategiplan for samisk kirkeliv løfter fram to felter som særskilte satsningsområder for videre samisk kulturarbeid i kirken: (1) samisk kirkekunst / kirketekstiler og (2) samisk kirkemusikk. En satsning på disse feltene vil bidra til større synliggjøring og stedegngjøring av samisk kirkeliv. Det er her relevant å vise til det som er sagt om viktigheten av dette under avsnittet om forsonings- og dialog arbeid (pkt 5.10). Samisk kirkekunst vil være en viktig faktor for identitetsskaping og bekreftelse.

Det er hittil gjort svært lite på feltet samisk kirkekunst og kirketekstiler på norsk side. Med hensyn til kirkemusikk er det allerede gjort viktige erfaringer med betydningen av utvikling av samiskinspirert melodimateriale til liturgier på sørsamisk og nordsamisk.

- Det settes av ressurser til samisk kultursatsning med særskilt vektlegging av samisk kirkekunst / kirketekstiler og samisk kirkemusikk. Samisk kirkeråd tilføres en stillingsressurs på feltet (jf foreslått stilling pkt 5.2.1).

I bispedømmenes søknader om kirkelige kulturmidler har kun Nord-Hålogaland bispedømme tatt inn samisk kulturarbeid som et delperspektiv i sin kultursatsning. Det er Kirkerådets ansvar å påse at føringene i *Kunsten å være kirke* følges opp også med hensyn til samisk kirke- og kulturliv.

- Kulturrådgiverne til Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd, samt Kirkerådets kulturrådgiver, bør ha forpliktelser med hensyn til kirkelig kulturarbeid rettet mot samisk kirkeliv.

5.12. Rekruttering

St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken slår fast at god kvalitet i tjenestetilbudet forutsetter at det finnes personell med kompetanse i samisk språk og kultur (s 71). Samtidig erkjenner regjeringen at det er knyttet en betydelig rekrutterings- og kompetanseutfordring til dette. Det er et faktisk gap mellom kompetansen som forutsettes gjennom lovverk og politiske føringer, og den faktiske kompetansen som finnes i de ulike etater i forhold til samisk språk og kultur. Stortingsmeldingen sier dette om situasjonen i Den norske kirke (s 181).

I likhet med på andre områder (jf. kap. 5.2), er tilgangen på kvalifisert samiskspråklig arbeidskraft en utfordring i kirken. Samisk kirkeråd har hatt ulike tiltak for å fremme rekruttering av samer til kirkelig virksomhet og til kirkelige utdanninger. I dag er det likevel som oftest slik at prester, kateketer og diakoner som tilsettes i kirkelige stillinger i samiske områder, ikke har samiskspråklig eller -kulturell bakgrunn. For å bøte noe på

dette har Nord-Hålogaland det siste året utviklet språkopplæring for prester. Utfordringen må også ses i et større perspektiv. Det er for eksempel nødvendig å styrke rekrutteringsarbeidet rettet mot samisk ungdom også innenfor kirkelige utdanninger.

Konsekvensen av rekrutteringssituasjonen er at også innenfor forvaltningsområdet for samisk språk blir samer i stor grad betjent på norsk. I følge sameloven § 3 – 6 har enhver rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet, det vil si åtte kommuner – Snåsa, Tysfjord, Kåfjord, Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Nesseby og Tana. Lavangen kommune i Troms har vedtatt at kommunen skal søke om innlemmelse i språkområdet.

Uavhengig av forvaltningsområdet arbeider kirken for å styrke samisk språk.

I tillegg til kirkefaglig kompetanse, er behovet for kompetanse i samisk språk og kultur nødvendig for de fleste kirkelige stillinger i samiske områder. Dette gjelder alle nivåer i kirken, og dreier seg om for eksempel tolketjeneste, IT-løsninger, kursopplegg for tilsatte, og tospråklig skilting. (St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken, s 181)

Den norske kirke trenger å arbeide bevisst med kompetanseutvikling og rekruttering for å sikre tilstrekkelig samisk språk- og kulturkompetanse blant kirkens ansatte. Her kan det være nyttig å spørre etter hva som kjennetegner de eksemplene der Den norske kirke har lyktes med å ivareta samisk språk og kultur lokalt. Det kan vises til følgende hovedtendenser:

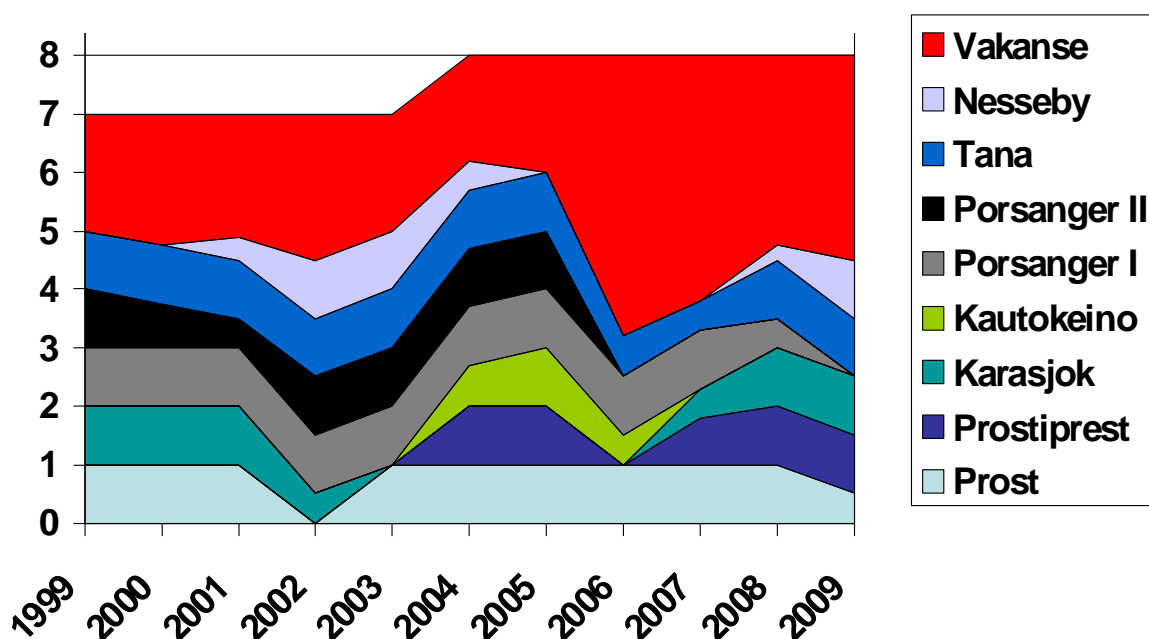
1. Ivaretagelse av samisk språk i prestedtjenesten ivaretas i all hovedsak av prester som har fått *samiskopplæring etter ansettelse*.
2. *Samiske kirketolker rekruttert lokalt* (foreløpig kun nordsamisk område) bærer en viktig del av den geistlige betjeningen på samisk, og i de fleste tilfeller er ikke prestedtjenesten i stand til å oppfylle alle samelovens krav uten bistand fra kirketolktjenesten.
3. Bruk av samisk språk blant lokalt kirkelig tilsatte ivaretas i all hovedsak av *samisktalende rekruttert lokalt*. Innenfor feltet trosopplæring og diakoni er hovedregelen at medarbeidere starter uten å oppfylle alle kvalifikasjonskrav, men at de evt. tar tileggsutdannelse etter ansettelse.
4. Der *samisktalende* er rekruttert til teologistudium og prestedtjeneste, har det fått betydelige ringvirkninger for samisk kirkeliv.

Bemanningssituasjonen i Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti

Ved opprettelsen av Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti i 1991 var det en forventning om at prostiet ville bli et lokomotiv i videreutviklingen av samisk kirkeliv. Mye av energien har i midlertid gått til å håndtere en svært krevende bemanningssituasjon på prestesiden. Dette er bakgrunnen for at Kirkemøtet i sak KM 7/06 ba om at rekrutteringssituasjonen i Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti måtte gjennomtenkes spesielt i plan for samisk kirkeliv.

Sis-Finnmárkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti ble opprettet i 1991 med det formål å styrke arbeidet med samisk kirkeliv. De første 7 årene hadde prostiet stabil full bemanning på prestesiden, men fra 1999 skjedde en markant endring (for refleksjoner om mulig årsak til dette, se pkt 3.5.3). I 11-årsperioden fra 1999 levde prostiet med et *permanent*

bemanningsunderskudd på prestesiden. I denne perioden var andelen vakanser aldri lavere enn 20 % og på det meste på hele 60 %.

Figuren ovenfor viser utviklingstendensen med hensyn til bemanningssituasjonen i prostiet i perioden 1999-2009. Perioden gikk inn med 7 stillinger og økte til 8 stillinger i 2004. Det øverste skraverte feltet i rødt synliggjør vakansene. Perioden gikk inn med ca 30 % vakanser i 1999 og ut med ca 45 % vakanser i 2009. De siste 4-årene i perioden hadde et gjennomsnitt på litt over 50 % vakanse.

En slik langvarig vakansesituasjon preger virksomheten i et prosti. På prestesiden har svært mye energi gått til å holde hjulene i gang, og kirketolker og lokalt kirkelig tilsatte – som representerer den lokale (samiske) kompetansen – blir slitne av å skulle veilede stadig nye vikarer. Det koster både for ansatte, menighetsråd og menighet når stillinger stadig lyses ut uten søkere eller tilsetning.

Fra august 2010 har Sis-Finnmárkkku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti hatt full prestebemanning. To av prestene er seniorer, og det er fortsatt behov for å arbeide bevisst med rekruttering av prester. Det er ikke gjort tilsvarende kartlegging av bemanningssituasjonen blant lokalt kirkelig tilsatte i samme periode, da situasjonen her har vært bedre.

Generelle rekrutteringsutfordringer for samisk kirkeliv

Selv om bildet ikke nødvendigvis er identisk, er det grunn til å tro at den nevnte situasjonen i Indre Finnmark synliggjør utfordringer for samisk kirkeliv som helhet. Hva gjelder prestestillinger er de samiske områdene generelt blant landets mest utsatte med hensyn til rekruttering. Når rekrutteringen til prestejenesten de siste årene har blitt dårligere i Den norske kirke som helhet, blir antakelig samisk kirkeliv enda mer utsatt. Denne sårbarheten forsterkes av at en betydelig andel av prestene med samiskkompetanse i dag tilhører *seniorskiktet* i Den norske kirke. Dette gjelder også de to prestene som i dag behersker

henholdsvis lulesamisk og sørsamisk språk. I sum synliggjør dette en *helhetskirkelig utfordring* for samisk kirkeliv i Den norske kirke, og nødvendiggjør særlige rekrutterings- og språkopplæringstiltak i årene som kommer.

Utfordringer knyttet til rekruttering av lokalt kirkelig tilsatte med relevant samisk språk- / kulturkompetanse tilhører også dette bildet. Det er her en særskilt utfordring knyttet til feltene trosopplæring, diakoni og kirkemusikk.

- Det bør settes av midler til særskilte stimuleringsiltak for å sikre rekruttering og stabilisering av bemanningen i samisk kirkeliv i tiden som kommer. Det er grunn til å vurdere særlige tiltak knyttet til forvaltningsområdet for samisk språk. Samtidig bør rekrutteringsarbeidet rette seg mot samisk kirkeliv som helhet.

Forskning

Det er svært lite forskning på de rekrutteringsutfordringer som samisk kirkeliv står overfor. Kirkelig utdanningscenter i Nord (KUN) søkte i 2009 om forskningsmidler til prosjektet ”REKISAM - Rekruttering til kirkelige stillinger i Sápmi”. Utgangspunkt for prosjektet er spørsmålet: hvorfor er det vanskelig å rekruttere personer med samisk tilhørighet til kirkelige stillinger og kirkelig utdanning? Ifølge prosjektbeskrivelsen er målet med prosjektet å avdekke hva som har vært avgjørende faktorer for at personer med samisk tilknytning har valgt kirkelig arbeid innenfor Den norske kirke. Det legges opp til kvalitative dybdeintervjuer fra hele det samiske området, hvor man bl.a. ønsker å teste ut ulike hypoteser for årsaken til manglende rekruttering: mangel på rollemodeller, utfordring å arbeide i egen lokal kontekst, mangel på tilgang til tilpasset utdanning, en antiakademisk holdning, behov for forsoning. KUN fikk ikke innvilget søknaden, men likevel positive tilbakemeldinger på prosjektsøknaden.

- Det må legges til rette for forskningsprosjekter som gir forskningsbasert kunnskap om rekrutteringsproblematikken knyttet til samisk kirkeliv. Dette vil legge grunnlag for mer målrettede rekrutteringsstrategier.

Rekrutteringsstrategier

Det er behov for å tenke rekrutteringsstrategier i forhold til bredden av stillinger i Den norske kirke: Administrative stillinger sentralt, regionalt eller lokalt kirkeliv, prest, kirketolk, diakon, kateket / trosopplæringsmedarbeider, kirkemusiker, prekenholder/lek gudstjenesteleder, stillinger i kulturfeltet, rådgiver etc.. Målsettingen for rekrutteringen bør være å bidra til å skape et samisk kirkeliv som fremmer kristentroen, styrker samers kulturelle og språklige identitet i kirken og faglig kan begrunne verdien av samisk kultur i en kirkelig sammenheng. Nedenfor gis rekrutteringsstrategier i forhold til tre kategorier:

Kategori 1: *Personer med teologisk/kirkefaglig kompetanse som er motivert for arbeid i samisk kirkeliv* (primært ikke-samer)

Begrunnelse: Det er mangel på søkere til prestestillinger i samiske områder, særskilt i forvaltningsområdet for samisk språk. Det er også rekrutteringsbehov knyttet til andre kirkelige stillingskategorier.

Målgruppe: Studenter / ferdig utdannede innenfor teologi, diakoni, kateketikk og kirkemusikk samt utdanningsinstitusjonene for disse stillingskategoriene.

Metode:
- Informere om samisk kirkeliv på aktuelle læresteder.
- Utvikle samiskrelaterte kursmoduler for profesjonsstudier og videreutdanning av prester og andre kirkelige tjenestegrupper.

- Kategori 2:** *Personer med samisk språkkompetanse / kulturkompetanse og som har ulik fagkompetanse* (primært samer)
- Begrunnelse: Det er underskudd på fagpersoner med kompetanse i samisk språk og kultur. Dette gjelder både kirkefaglige og administrative stillinger sentralt, regionalt og lokalt.
- Målgruppe: Personer med samisk språk-/kulturkompetanse som har faglig bakgrunn fra undervisning, sykepleie, journalistikk, økonomi, ledelse etc, og er motivert for omskolering med sikte på tjeneste som prest, prekenholder, diakon, kateket, kirkemusiker osv.
- Metode:
- Kontakte/motivere enkeltpersoner og orientere om alternative veier til kirkelig tjeneste.
 - Utvikle kompetansegivende kurs som kvalifiserer til kirkelig tjeneste.
 - Utrede alternative veier til kirkelig tjeneste i lys av de særskilte kompetanse- og rekrutteringsbehovene i samisk kirkeliv.

- Kategori 3:** *Studenter og skoleelever motivert for kirkelige studier* (primært samer)
- Begrunnelse: Det er sterkt ønskelig å rekruttere samisk ungdom til kirkelig tjeneste.
- Målgruppe: Skoleelever i 3. klasse på videregående skole og studenter
- Metode:
- Velge ut grupper, arrangere lederkurs, skaffe praksisplasser i menighetene hvor det holdes samiske gudstjenester.
 - Delta på yrkesmesser og oppsøke utvalgte videregående skoler i Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.
 - Orienter om yrkesmulighetene i samisk kirkeliv på f.eks. Ungdommens kirkemøte, landsmøtet til Norske samers riksforbund og utvalgte festivaler med samisk ungdom.
 - Oppsøke aktuelle studentmiljøer i Trøndelag, Bodø, Tromsø, Alta og Kautokeino

De ovenfor nevnte rekrutteringstiltakene forutsettes ledsaget av egne stimulerings tiltak. Aktuelle stimulerings tiltak kan være: stipender til ungdom som tar teologistudier og kan samisk språk, hjemreiseordning for prester som tjenestegjør i menigheter som er i forvaltningsområdet for samisk språk, praksisplasser i utvalgte menigheter, mentorordning for studenter i praksis i samiske menigheter, økonomi til å bekoste deltakelse i kurs i samisk språk / samiske emner, etc.

- Det igangsettes et rekrutteringsprosjekt for samisk kirkeliv som arbeider med rekrutterings- og stimulerings tiltak i tråd med føringene gitt ovenfor. FAD oppfordres til å sette av ressurser til dette.
- Styrkingen av samisk trosopplæring og samisk ungdomsarbeid må sees i et langsiktig rekrutteringsperspektiv (jf. pkt. 5.7. og 5.8.).

5.13. Kirkefaglig kompetansebygging: kirke-/misjonshistorie og samisk teologi

I følge internasjonal urfolksrett har det samiske folket en rett til å få sin kultur, tradisjon og historie reflektert i utdanningssystemet.

Indigenous peoples have the right to the dignity and diversity of their cultures, traditions, histories and aspirations which shall be appropriately reflected in education and public information. (FN's deklarasjon om urfolks rettigheter, artikkel 15 pkt 1)

Det er naturlig at denne retten også legger føringer for kirkelig utdanning. Dette er i samklang med Kirkemøtets vedtak i saken der man ber om en plan for samisk kirkeliv (KM 7/06). Her bes det om at planen legger vekt på å bidra til at kunnskap om kirkens misjonshistorie i samiske områder, samisk religiøsitet, kultur og samfunnsliv blir styrket i aktuelle utdanninger.

Det samiske folket er et urfolk i Norge med en 1000-årig historie med kirken. Samenes tilstedeværelse i kirkehistorien, kirkelivet og samfunnslivet er imidlertid svært mangelfullt reflektert i kirkelig profesjonsutdanning og kirkelig forskning generelt i Norge. Selv om utviklingen de siste årene fremviser lyspunkter, er det generelle bildet relativt uendret. Dette er et strukturelt problem som reflekterer tidligere tiders verdier og holdninger til det samiske. I praksis betyr det at flertallet av kirkelige profesjonsutdanninger bidrar til å usynliggjøre samenes plass i den nasjonale kirkes historie og samtidssituasjon.

Dette betyr ikke bare at samene får sin historie og sitt nærvær mangelfullt belyst, men også at majoritetsfolket og kirken usynliggjør deler av sin egen historie. I et kirkelig perspektiv, hvor det forutsettes at forsoning springer ut av erkjent historie, er dette å betrakte som et moralsk problem. I tillegg synes det å være i strid med internasjonal urfolksrett.

Staten som utøver av Norges nasjonale religions-, utdannings- og samepolitikk, Den norske kirke som majoritets- og statskirke i Norge, og de kirkelige utdanningsinstitusjonene har alle et ansvar for at denne situasjonen ikke fortsetter. Det er her naturlig å peke på hvordan statlige myndigheter de senere årene har fastsatt *nasjonale standarder for ivaretagelse av samiskrelaterte emner* i undervisningen på alle aldersnivåer i det offentlige skoleverket på grunnskole- og videregående skole nivå. Statlige myndigheter, nasjonale fagråd og de aktuelle institusjonene bør nå bidra til at noe tilsvarende skjer med hensyn til kirkelige utdanninger.

Ivaretagelse av samiskrelaterte emner i kirkelig utdanning må ansees som et *nasjonalt, helhetskirkelig anliggende* og bør ikke reduseres til kun et regionalt ansvar. Dette innebærer at samiskrelaterte emner bør innlemmes i alle kirkelige profesjonsutdanninger. Et slikt tiltak ville bidra til at den generelle bevisstheten om samisk kirkeliv i Den norske kirke heves, og dermed sannsynligvis også lette rekrutteringen til kirkelig tjeneste i samisk kirkeliv.

- *Kompetansebyggingsprosjekt*: 3-årig statlig finansiert prosjekt med 1 prosjektstilling (100 %). Prosjektets mål:
 - Fastsetting av *nasjonale minstestandarder* for alle kirkelige profesjonsstudier med hensyn til samiskrelaterte emner.
 - Igangsetting av et *kompetansehevingsprogram* for å styrke og kvalitetssikre undervisningskompetanse på feltet ved kirkelige utdanningsinstitusjoner.

Det er naturlig at enkelte institusjoner ivaretar et særskilt nasjonalt ansvar for utvikling av samiskrelatert kirkelig forskning. Universitetet i Tromsø, Kirkelig utdanningssenter i Nord og Sámi allaskuvla/Samisk høgskole er noen av institusjonene som bør vurderes i en slik sammenheng.

I tillegg til kompetansebyggende tiltak rettet mot profesjonsutdanningene, er det behov for å utvikle relevante samiskrelaterte *kurs for videreutdanning / etterutdanning*. Kurset ”Tro og livstolkning i Sápmi” (jf. pkt 5.7) kan dekke et slikt behov knyttet til flere tjenestegrupper.

Det er et særskilt behov for faglig arbeid med *samisk kirkehistorie*. Det foreligger ingen samlet fremstilling av samisk kirkehistorie, og betydelige felter har ikke blitt gjenstand for historisk forskning og fremstilling. Dette gjelder også viktige utviklingstrekk i vår nære fortid. En kompetanseheving i utdanningsinstitusjonene og kirken generelt må derfor ledsages av at arbeidet med samisk kirkehistorie gis prioritet.

- Et *samisk kirkehistorieprosjekt* igangsettes med henblikk på å få skrevet en samisk kirkehistorie. Prosjektet kan organiseres i flere underprosjekter. Det forutsettes at samisk kirkehistorie behandles i rammen av studiet av samisk religionshistorie generelt og med spesielt fokus på kirkens rolle. Et slikt prosjekt kan tenkes forankret i Institutt for historie og religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø, som i stor grad allerede har dette feltet bygd inn i sine strategiske forskningsplaner.

Samisk teologi og kristendomsforståelse er et annet viktig fagfelt for samisk kirkeliv. Studieprosesser knyttet til Samisk kirkeråd på 1990-tallet avfødte viktige identitetsprosesser i samisk kirkeliv og har bidratt til videre fagutvikling på området. Feltet er likevel i en første oppbyggingsfase, og det er viktig at arbeidet videreføres og styrkes. Mens kirkehistorie som fagfelt kan overlates til akademia, er det ønskelig at arbeidet med samisk teologi og kristendomsforståelse har en tydelig samiskkirkelig forankring og legitimitet. Det er videre ønskelig at arbeidet med samisk teologi og kristendomsforståelse ivaretar en dialog mellom fagteologers og lekfolks refleksjoner.

- *Samisk teologi og kristendomsforståelse*: 3-årig prosjekt. 1 stilling (100 %) koordinert av Samisk kirkeråd og Kirkelig utdanningscenter i Nord. Prosjektets mål:
 - Etablering av et *samisk teologisk nettverk* over landegrensene med formål om å skape et teologisk/kristendomsfaglig nettverk for utvikling av arbeidet med samisk teologi og kristendomsforståelse. Nettverket holder en årlig teologisk konferanse. Kirkelig Utdanningscenter i Nord koordinerer prosjektet.
 - Et 3-årig delprosjekt i *samisk teologi i kvinners perspektiv* Det etableres en prosjektgruppe som samler samekvinner over landegrensene til samtale om problemstillinger som de finner relevante for samisk teologi og kristendomsforståelse. Gruppen bør bestå av personer både med og uten teologisk / kristendomsfaglig bakgrunn.
 - Gjennomføring av lokale / regionale prosjekter/seminarer.

Den norske kirke står overfor store utfordringer med hensyn til utvikling av kompetanse og materiale som dekker behovet i samisk kirkeliv i fremtiden. Samisk kirkeråd med sitt brede mandatområde og begrensede sekretariat, vil ha vanskelig for å ivareta for mange slike utviklingsoppgaver, og den samiskkirkelige forankringen i akademiske institusjoner er fortsatt relativ svak. For å ivareta de behov og oppgaver som etterspørres er det nødvendig å styrke dette, for eksempel i tilknytning til KUN. På sikt foreslås opprettet et *Samisk-kirkelig pedagogisk senter* som ivaretar utvikling og formidling av relevant kompetanse til menighetene. Prosjektstillingene ovenfor tenkes overført til det samisk-kirkelige pedagogiske senteret etter prosjektens avslutning, dvs. fra første år etter handlingsplanperioden (2017).

5.14. Samisk-kirkelig samarbeid over landegrensene

Over hele Sápmi er det lange tradisjoner for at samisk kirkeliv samler på tvers av landegrensene lokalt og regionalt. I Norge gjelder dette for alle språkgrupper. I det nord- og lulesamisk området har den læstadianske bevegelse vært en stabil arena for samiskkirkeleg fellesskap over landegrensene. I det sørsamiske området er det lange tradisjoner for samiske kirkehelger som samler sørsamer på tvers av landegrensene. Skoltesamene i Neiden står i nært fellesskap med de greskortodokse skoltesamene i Sevettijärvi på finsk side av grensen.

Samiske kirkedager er i nyere tid etablert som økumeniske allsamiske kirkedager for alle samer i Sápmi. Kirkedagene er holdt to ganger, 2004 i Jokkmokk på svensk side og 2009 i Inari på finsk side. Begge ganger samlet arrangementet nærmere 1000 deltakere.

Ideen om Samiske kirkedager sprang ut av Samisk kirkeråd i Norge og ble videre utmeislet i samarbeid med Samiska rådet i Svenska kyrkan. Arrangementet er forankret i de øverste samiskkirkelege organene i Norge, Sverige og Finland: Samisk kirkeråd (Den norske kirke), Samiska rådet (Svenska kyrkan) og Oulu stift (Den evangelisk lutherske kirke i Finland) sammen med det finske Sametinget. Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen (SKKB) deltar i forberedelsen og gjennomføringen av arrangementet med et særskilt ansvar for å koordinere russiske samers deltakelse i arrangementet (mer om SKKB nedenfor).

De sentrale samiskkirkelege organene i Norge, Sverige og Finland har bestemt at neste Samiske kirkedager i fortsettelsen arrangeres hvert 4. år, og at neste Samiske kirkedager arrangeres sommeren 2013 i det sørsamiske området på norsk side. Som vertskapskirke har Den norske kirke ved Samisk kirkeråd ansvar for å koordinere planleggingsprosessen og gjennomføringen av kirkedagene i samarbeid med Samiska rådet, Oulu stift og Sametinget i Finland, samt SKKB. Dette er et omfattende arbeid som krever personellmessige ressurser over tid, samt betydelige økonomiske midler.

- Samiske kirkedager 2013 gjennomføres som toårig prosjekt 2012-2013.

Samarbeidet om Samiske kirkedager har bidratt til styrket samhandling over landegrensene på feltet samisk kirkeliv. Som en følge av samarbeidet ble *Enarekonvensjonen* undertegnet våren 2009 av de ovenfor nevnte samiskkirkelege organene i Norge, Sverige og Finland. Avtalen regulerer samarbeidet om Samiske kirkedager og inneholder en bestemmelse om årlige samdrøftingsmøter mellom de samme organer om saker av felles karakter for samisk kirkeliv. Samordning av arbeidet over landegrensene kan være aktuelt i forhold til en rekke felt, for eksempel samordning av samiskopplæring av prester, liturgi- og salmearbeid, konfirmantarbeid, trosopplæringsressurser, arbeid med samisk teologi osv.

- Gjennomføre årlige samdrøftingsmøter mellom de sentrale samiskkirkelege organene i Norge, Sverige og Finland i henhold til *Enarekonvensjonen*.

Det er flere eksempler på regionalkirkeleg og lokalkirkeleg samarbeid over landegrensene på feltet samisk kirkeliv. Det har i mange år vært nær kontakt mellom ÅGM – Utvalg for sørsamisk kirkeliv i Nidaros og den sørsamiske arbeidsgruppen i Härnösand stift. Våren 2008 ble det holdt et samdrøftingsmøte i Luleå mellom Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Luleå og Oulu bispedømmer / stift om arbeidet med samisk kirkeliv. Videre finnes samiskkirkeleg samarbeid over landegrensene på lokalt nivå flere steder i Sápmi. Slikt samarbeid kan også være verdifullt i et språkstyrkingsperspektiv da de samiske språkene er små og språkgrensene

går på tvers av riksgrensene. Av mange grunner bør det derfor stimuleres til styrking av slike relasjoner.

- Det settes av prosjektmidler sentralt til styrking av samisk kirkeliv over landegrensene på lokalt og regionalt nivå.

Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen (SKKB) ble opprettet i 1996 for å ivareta behovene for dialog og samhandling mellom de kristne kirkene i Barentsregionen etter jernteppets fall. Både lutherske og ortodokse kirker er medlemmer, og 9 bispedømmer i Norge, Sverige, Finland og Russland er representert i rådet. SKKB har urfolksspørsmål blant sine satsningsområder. Da majoriteten av russiske samer tilhører den russiskortodokse kirke har SKKB gitt en hensiktsmessig plattform for å ivareta de økumeniske relasjonene mot den russisk-ortodokse kirke i et slikt samarbeid.

- SKKB oppfordres til å videreføre og utvikle sitt urfolksrelaterte arbeid i Barentsregionen, med et særskilt fokus på samene.

5.15. Urfolksarbeid

Samene er en del av den verdensvide kirke. Det er viktig for samisk kirkeliv å delta i prosesser som kan styrke arbeidet med samisk kirkeliv i et urfolksperspektiv. Kontakt med andre urfolk gjennom Samisk kirkeråds arbeid har gitt viktige impulser til arbeidet med samisk teologi- og kristendomsforståelse. Dette har i sin tur gitt viktige bidrag i arbeidet med samisk gudstjeneste- og liturgiarbeid. Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål har både en internasjonal og en nasjonal dimensjon, og knytter seg både til spesifikt kirkelige anliggender og til urfolks rettighetssituasjon generelt.

- Samisk kirkeråd tilføres en stillingsressurs på feltet (jf foreslått stilling pkt 5.4.5).

5.15.1. Støtte til urfolks rettigheter

Arbeidet med urfolks rettigheter må ivareta sammenhengen mellom den nasjonale og globale arena. Norge har lenge vært et foregangsland for urfolksrettigheter internasjonalt. Hva norske myndigheter gjør i forhold til sitt eget urfolk, gir signaler til andre land om hvordan urfolks rettigheter skal etterleves. Arbeidet med samiske rettigheter i Norge har derfor indirekte betydning for urfolkssaken globalt.

Kirkemøtet tok i 2003 et klart standpunkt i arbeidet med *Finnmarksloven* (KM 11/03). Kirken var synlig i en sak som var spesielt viktig for rettighetssituasjonen i Finnmark. Saken legger samtidig føringer på samiske rettighetsprosesser som nå finner sted fra Troms til Hedmark (*Den nye sameretten*), og med hensyn til sjøsamenes rettigheter til fjord- og kystfisket (Kystfiskeutvalgets innstilling). Det er ønskelig at kirken forholder seg tydelig til disse prosessene også i fortsettelsen. Kontakt med andre urfolk gir mot til å være en profetisk røst i vanskelige saker som har stor betydning for det samiske folk og kommende generasjoner (jf. pkt 5.10).

5.15.2. Internasjonalt/økumenisk urfolksarbeid

De siste årene har det vært samisk representasjon i ulike internasjonale kirkelige fora, eks. i delegasjoner til generalforsamlinger i Konferansen av Europeiske kirker (KEK), Kirkenes verdensråd (KV) og Det Lutherske Verdensforbund (LVF). Dette er lærerike og nettverksbyggende arenaer. Slike fora har i mange tilfeller ledet til verv i undergrupper som jobber mer spesifikt med urfolksspørsmål, og har gitt mange viktige impulser til arbeidet med samisk kirkeliv.

- Praksis med å sikre samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora videreføres.

På mer generelt grunnlag er urfolksprogrammet i Kirkenes verdensråd en viktig samarbeidspartner, og Det Lutherske Verdensforbund har også gjort sentrale vedtak om å styrke sitt urfolksengasjement. Det anbefales å videreutvikle dette samarbeidet, og Den norske kirke bør vurdere å øremerke noe av den årlige økonomiske støtten til KV og LVF til urfolksarbeidet i disse organisasjonene. Det gis flere begrunnelser for dette. For det første har samarbeidet med sentrale aktører i det kirkelige urfolksarbeidet vist seg å gi viktige impulser for interne prosesser i samisk kirkeliv. For det andre har det samiske bidraget vist seg å ha betydning for det internasjonale urfolksarbeidet i KV og LVF. Til sist bør Den norske kirke se et særskilt ansvar for å bidra globalt på denne arenaen. Urfolk generelt tilhører verdens fattigste og mest marginaliserte befolkninger og kommer ofte fra kirker med små ressurser. Få land med urfolk er i samme posisjon til å bidra i det kirkelige internasjonale urfolksarbeidet som Norge. Den norske kirkes påtrykk og bidrag var utslagsgivende for at KV's urfolksprogram ble gjenopprettet i 2008, og både Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd har ytt økonomisk støtte til urfolksprogrammet i KV de siste årene.

- Deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.

5.15.3. Internasjonal diakoni og misjon (bistand)

Samarbeid med Kirkens Nødhjelp:

Samisk kirkeråd er representert i Kirkens Nødhjelps (KN) representantskap og har som en av oppdragsgiverne hatt samarbeid med KN på urfolksfeltet. Dette har i særdeleshet dreid seg om regionene det sørlige Afrika (sanfolket) og det sirkumpolare område / Russland.

KN har over tid vært tungt inne i arbeid relatert til sanfolket (tidligere ofte kalt "buskmenn") som er et urfolk i Kalahari-regionen i det sørlige Afrika. KN bidro bl.a. til at sanfolket vant rettsaken om Central Kalahari Game Reserve i 2006. I 1995 ble det etablert kontakt mellom Samisk kirkeråd og Kuru Development Trust (i dag Kuru Family of Organisations), Botswana. Representanter fra sanfolket besøkte Tromsø og Karasjok dette året. 1997 hadde en samisk diakonstudent praksis i Kuru. I 1998 deltok to San på KV's urfolkskonferanse i Karasjok hvor landspørsmål ble satt på dagsorden. Under samiske kirkedager 2004 la KN til rette for deltakelse av to San-ungdommer tilhørende den reformerte kirke i D'kar, som bl.a. bidro med seminar om urfolkenes situasjon i Botswana. Samme år bidro KN til at dansegruppen Naro Giraffe Group fra sanfolket besøkte Karasjok menighet og den samiske festivalen Riddu Riddu. Høsten 2004 finansierte og organiserte KN at en samisk delegasjon fikk besøke sanfolket i Botswana. Delegasjonen fikk godt innblikk i sanfolkets situasjon, samt arbeidet med å kartlegge Sanfolkets bruk av landområder. Det som særlig sto i fokus, var rettsaken om Central Kalahari Game Reserve og sanfolkets rett til å fortsette å bo i dette området. Sanfolket vant rettsaken i 2006. Kirkens Nødhjelps støtte til utvekslingsarbeidet har

vært betydningsfullt. De siste årene har det ikke vært noen oppfølging av disse kontaktene fra samisk kirkeliv.

Samisk kirkeråd tok i 2006 (SKR 30/06) initiativ overfor Kirkens Nødhjelp (KN) med spørsmål om KN i fremtiden kan innlemme det sirkumpolare området/ Russland i sitt urfolksarbeid. Urfolkene i disse områdene står overfor store utfordringer både på det sosiale, kulturelle, miljømessige og rettighetsmessige området, og Samisk kirkeråd uttrykte behov for en diakonal satsning. SKR ga uttrykk for at et engasjement fra KN på området, ville kunne skape en større samiskkirkelig involvering i KN's arbeid. På denne bakgrunnen ba Samisk kirkeråd KN om å skaffe en oversikt over situasjonen blant urfolk i det sirkumpolare området, samt forpliktet seg selv på å utrede grunnlaget for et slikt samarbeid med Kirkens Nødhjelp. I et forstudium høsten 2009 med medvirkning fra NUPI har KN kartlagt områder i Sibir med henblikk på mulig oppstart av urfolksrettet bistandsarbeid i Russland. Det er identifisert aktuelle urfolksmiljøer, mulige russiske samarbeidspartnere, og sentrale utfordringer og problemstillinger knyttet til et slikt arbeid. KN vil rette henvendelse til SKR om veien videre i saken etter en intern behandling av rapporten.

- Samisk kirkeråd videreutvikler dialogen og samarbeidet med Kirkens Nødhjelp om urfolk i bistanden. Det holdes administrative kontaktmøter minst 1 gang i året. Med hensyn til konkrete bistandsprosjekter bør dialogen i første omgang konsentreres om oppfølgingen av urfolkstiltak i det sørlige Afrika og Nord-Russland. Det bør videre drøftes felles strategier med hensyn til urfolksprofileringen i Kirkens Nødhjelps informasjonsarbeid internt i Den norske kirke, for eksempel i forbindelse med fasteaksjonen, samt mulig styrking av samiskkirkelig involvering i Kirkens Nødhjelps arbeid.
- Kirkens Nødhjelp oppfordres til å opprettholde et tydelig fokus på urfolk i sitt videre arbeid.

Misjonsavtaler (SMM):

Den norske kirke har en målsetting om at alle landets menigheter inngår en misjonsavtale (misjonsprosjekt / vennskapsmenighet) knyttet opp til Samarbeidsråd for Menighet og Misjon (SMM). (Mer om dette, se *Du verden! Veiledningshefte for vennskapssamarbeid i menigheter* og SMM's ressurside www.menighetogmisjon.no) Foruten KN's fasteaksjon vil antakelig misjonsavtalene være den mest strategiske arenaen med hensyn til lokalmenigheters deltakelse i urfolksrettet arbeid.

Alle menighetene i Indre Finnmark prosti har inngått misjonsavtaler knyttet opp mot et felles misjonsprosjekt relatert til Canjar-indianerne i Ecuador (Normisjon). Sentralt i prosjektet er støtte til en skole som er eneste grunnskole i Ecuador med undervisning i indianernes eget språk, kultur og historie. Prosjektet er valgt fordi det skaper gjenkjennelse i forhold til samers erfaring med undertrykkelse av samisk språk og kultur i skoleverk og storsamfunn. Misjonsavtalens urfolksprofil har gitt misjonsprosjektet lokal appell og generert lokale initiativ, som for eksempel utveksling mellom menigheter i Indre Finnmark prosti og indianere tilknyttet skolen i Ecuador.

I rammen av Den norske kirkes arbeid med såkalt vennskapssamarbeid i menigheten (misjonsprosjekt / vennskapsmenighet) er det også rom for at bispedømmene inngår vennskapssamarbeid. I de tre nordligste bispedømmene kunne det for eksempel vurderes om en viss samordning av lokale og regionale urfolksrelaterte prosjekter knyttet mot en bestemt region kunne skapt synergier.

- SMM sentralt og misjonsrådgiverne i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmer bør i samarbeid med Samisk kirkeråd arbeide for å øke andelen av urfolksrelaterte misjonsavtaler i Den norske kirke generelt og samisk kirkeliv spesielt.

5.16. Stat-kirkereformen

Samtlige politiske partier på Stortinget inngikk 10. april 2008 en avtale om endringer i de grunnlovsbestemte relasjonene mellom staten og Den norske kirke (det såkalte stat-kirke forliket). Den politiske avtalen innebærer en prosess mot endrede relasjoner mellom staten og Den norske kirke. I rammen av en slik prosess må både statens og Den norske kirkes fremtidige forpliktelser overfor samisk kirkeliv, avklares. Dette har relevans for utarbeidelsen av ny kirkelov og ny kirkeordning for Den norske kirke.

Med hensyn til den prinsipielle refleksjonen om *statens* fremtidig ansvar for samisk kirkeliv, er det viktig å skjelle mellom ”stat-kirke-relasjonen” og ”stat-samefolk-relasjonen” (jf GL § 110a). Samisk kirkeliv berøres av begge relasjoner, men disse har ulik begrunnelse. At Den norske kirkes status som statkirke endres, er derfor ikke et argument for at staten ikke lenger har et ansvar for samisk kirkeliv. Det er rimelig å betrakte samisk kirkeliv som *en del av den samiske folkegruppens kultur og samfunnsliv* som staten etter Grunnloven § 110a har et ansvar for å legge til rette for kan sikres og utvikles (jf pkt 4.3.1). Når *Strategiplan for samisk kirkeliv* understreker statens ansvar for samisk kirkeliv, er det altså ikke et argument mot endrede relasjoner i stat-kirke spørsmålet, men uttrykk for at man fastholder at § 110a fortsatt har relevans for samisk kirkeliv også etter at Den norske kirke opphører å være statskirke. Det er samtidig rimelig å forutsette at Den norske kirkes får et tydeligere selvstendig ansvar for samisk kirkeliv etter endrede relasjoner mellom stat og kirke, og at dette må legges til grunn i arbeidet med stat-kirkereformen.

5.16.1. Kirkemøtets føringer for fremtidig kirkelov og kirkeordning

I *KM-sak 8/07 Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning for Den norske kirke* er det lagt premisser og overordnede føringer for fremtidig kirkelov og kirkeordning. I dette vedtaket er det klare formuleringer om ivaretagelse av samisk kirkeliv også etter endrede relasjoner mellom stat og kirke.

Under punktet om forholdet mellom kirkelov og kirkeordning slås det fast at ”Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.”

Med hensyn til forholdet mellom området for statlig og intern-kirkelig regulering fastholdes det at ”Den norske kirkes særskilte ansvar for samisk kirkeliv sees i lys av Grunnlovens § 110a.” og at ”Den norske kirke skal fortsatt være forpliktet på samelovens språkregler og ha del i de statlige finansieringsordninger som følger av denne forpliktelsen.”

Videre pekes det på at ”Urfolksdimensjonen skal ivaretas både i rammeloven og i kirkeordningen.”

- Kirkemøtets føringer med hensyn til ivaretagelse av samisk kirkeliv (KM 8/07) må følges opp i det videre arbeidet med ny kirkelov og kirkeordning. Det er behov for en avklaring av både statens og Den norske kirkes fremtidige forpliktelser overfor samisk kirkeliv, i lys av Grunnloven § 110a, sameloven og internasjonal urfolksrett.

5.16.2. Statens ansvar for en aktivt støttende samisk tros- og livssynspolitikk

FNs deklarasjon om urfolks rettigheter artikkel 12 fastslår urfolks rett til å utøve og videreføre egne åndelige og religiøse tradisjoner, skikker og seremonier: ”Indigenous peoples have the right to manifest, practice, develop and teach their spiritual and religions traditions, customs and ceremonies [...]” Det er rimelig å anta at også samers *kristendomstradisjoner* er omfattet av denne rettsbeskyttelsen.

Kristendommen har i lang tid vært samenes religion, og det store flertallet av samer i Norge tilhører Den norske kirke. Over svært mange generasjoner er samers deltakelse i kirkens høytider, ritualer og trosliv tett sammenvevd med andre samiske kulturuttrykk og tradisjoner. På denne bakgrunn har det vokst fram egne samiske kristendomstradisjoner og egne samiske perspektiver på kristen tro og liv. Dersom ikke samisk kirkeliv i Den norske kirke ivaretas, er det derfor fare for at viktige tradisjoner og kulturfelt i det samiske folket brytes ned, både eksplisitt religiøse og andre tradisjonsfelt.

Ansvaret for å gi samiske kristendomstradisjoner rom og utviklingsmuligheter kan ikke ensidig plasseres hos Den norske kirke, men må sees i lys av statens helhetlige ansvar (GL § 110a), hvor en *aktivt støttende samepolitikk* og en *aktivt støttende tros- og livssynspolitikk* sees i sammenheng. Dette peker i retning av behovet for en aktivt støttende samisk tros- og livssynspolitikk fra myndighetenes side.

Strategiplan for samisk kirkeliv legger til grunn at det såkalte stat-kirke forliket ikke medfører grunnleggende endringer med hensyn til statens og Den norske kirkes forpliktelser overfor samisk kirkeliv. Selv og statens konfesjonelle binding opphører og Den norske kirke gis større selvstendighet, forblir Den norske kirke Norges folkekirke, og statens ansvar for å føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk gjøres eksplisitt. Den norske kirke er derfor fortsatt å betrakte som en kirke med særskilt forankring i grunnloven. Statens prinsipielle ansvar for ivaretagelse av samisk kirkeliv fastholdes i skjæringspunktet mellom en aktivt støttende samepolitikk og en aktivt støttende religionspolitikk også etter endrede relasjoner mellom stat og kirke.

5.16.3. Samelovens språkregler

Det er behov for å avklare om endrede relasjoner mellom stat og kirke virker inn på Den norske kirkes forpliktelser etter sameloven. I tillegg til et mål om videreføring av dagens forpliktelser, bør samelovens språkregler gjennomgås med henblikk på bruk av samisk i kirkens *fellesskapshandlinger* (gudstjenester og kirkelige handlinger).

Det er tydelig at lovgiver ikke tok tilstrekkelig hensyn til det særegne ved de kirkelige tjenestene da samelovens språkregler ble utformet. Lovforarbeidene til sameloven presiserer at særbestemmelsen om retten til individuelle kirkelige tjenester på samisk (§ 3-6) kun hjemler rett til kirkelig betjening på samisk i individuelt rettede enkelthandlinger løsrevet fra menighetens fellesskapshandlinger. De kirkelige tjenestene skiller seg fra imidlertid den individuelt rettede tjenesteytingen i flertallet av offentlige institusjoner ved at de i sin natur er

fellesskapshandlinger knyttet til menighetens fellesskap. Når retten til å bli betjent med dåp og nattverd etter sameloven betinger at den kirkelige betjeningen foregår i et individualisert rom, bryter dette med disse handlingenes karakter som fellesskapshandlinger.

Det er grunn til å spørre om ikke formuleringene i samelovens språkregler på dette punktet er mangelfulle når lovforarbeidene signalisere at samiskspråklige ikke har samme rett til å delta i kirkelige fellesskapshandlinger på sitt språk. Samisk kirkeråd har på denne bakgrunn bedt om at samelovens språkregler styrkes på dette punktet i lys av den norske stats forpliktelser overfor samene som urfolk i henhold til Grunnloven § 110a og folkerettslige bestemmelser (SKR 26/09).

5.17. Samisk kirkedemokrati (demokratireformen)

Samisk kirkeråd ba i sak SKR 39/08 om at det innenfor rammen av demokratireformen nedsettes en arbeidsgruppe som utreder bredden av spørsmål knyttet til det samisk-kirkelige demokratiet i Den norske kirke. På denne bakgrunnen ba Kirkemøtet om at det skulle nedsettes en arbeidsgruppe som skulle legge fram forslag til nye ordninger for valg av representanter for samisk kirkeliv til bispedømmerråd og Kirkemøte før valget 2011 (KM 11/08). Kirkerådet nedsatte arbeidsgruppa høsten 2009, og arbeidsgruppas forslag dannet grunnlag for Samisk kirkeråds og Kirkerådets behandling av saken i 2010 (SKR 16/10, KR 26/10, SKR 30/10, KR 39/10). Med utgangspunkt i en prinsipiell drøfting av grunnlaget for samisk-kirkelig demokrati i Den norske kirke (jf nedenfor), la arbeidsgruppa fram sine forslag.

Prinsipielt grunnlag for samisk-kirkelig demokrati

Arbeidet med samisk kirkeliv i Den norske kirke er begrunnet i samenes situasjon som etnisk minoritet og urfolk i Norge. Grunnloven § 110a slår fast at "Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv." Denne bestemmelsen reflekterer internasjonal folkerett som gir urfolk et særskilt minoritetsvern og en kollektiv rett til med- og selvbestemmelse i saker som angår dem selv. Dette har også relevans for arbeidet med å styrke kirkedemokratiet.

I dokumentet *Styrket demokrati i Den norske kirke* (pkt 3.1) legges det til grunn tre dimensjoner i arbeidet med å styrke demokratiet i Den norske kirke: (1) en demokratisk kultur, (2) soknet som grunnleggende organisatorisk enhet og (3) enkeltmedlemmenes plass og innflytelse. Disse legges også til grunn i arbeidet med å styrke det samiskkirkelige demokratiet, men bør suppleres med en fjerde dimensjon som ivaretar minoritetspolitiske hensyn: (4) det samiske folkets rett til med- og selvbestemmelse.

Samisk *representasjon* i ulike kirkelige organer som for eksempel i bispedømmerråd og Kirkemøtet vil her være uttrykk for en samisk *medbestemmelse* i kirkedemokratiet. Opprettelsen av egne samisk-kirkelige organer, som for eksempel Samisk kirkeråd og Saemien Áálmegearaerie (samisk menighetsråd i sørsamisk område), vil derimot også åpne opp for en type samisk *selvbestemmelse* i kirken innenfor nærmere definerte rammer. Mens medbestemmelsen gir samer muligheten til å påvirke beslutningsprosessene i kirken, gir selvbestemmelsen samer et rom til å forme sitt eget kirkeliv.

I arbeidet med å styrke den samiske dimensjonen i kirkedemokratiet må det gjøres avveininger mellom de 3 første og den 4 dimensjonen nevnt ovenfor. For eksempel er samer i mindretall lokalt over mesteparten av det samiske bosettingsområdet. Selv om et sokn derfor ut fra en geografisk/territoriell betraktning kan forstås som samisk, vil soknets representative organ (menighetsrådet) i mindretallet av tilfellene være uttrykk for samisk med- eller selvbestemmelse i kirkedemokratiet. En demokratisk struktur, soknet som grunnleggende organisatorisk enhet og enkeltmedlemmenes plass og innflytelse er altså ikke tilstrekkelig for å sikre samisk med- og selvbestemmelse i kirken. Det må legges inn særskilte minoritetspolitiske hensyn.

Forslag til *Strategiplan for samisk kirkeliv* legger til grunn ”inkludering” som grunnleggende minoritetspolitisk prinsipp i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv (jf pkt 4.5). Dette innebærer at samer tilkjennes retten til å delta i Den norske kirkes felles liv uten at de må oppgi sin egenart og forskjellighet. For å sikre dette må minoriteten sikres mulighet til reell deltakelse i majoritetskirkens demokratiske strukturer, samtidig som samisk kirkeliv sikres egne beslutningsarenaer for å forme sitt eget kirkeliv i rammen av Den norske kirke.

Arbeidsgruppas videre refleksjon

Med dette prinsipielle utgangspunktet var det et anliggende for arbeidsgruppa å se på valgordninger som ga større *samiskkirkelig demokratisk legitimitet* til valget av samiske representanter til Samisk kirkeråd og de tre nordligste bispedømmerådene.

Med hensyn til Samisk kirkeråd speiler eksisterende valgordning at Samisk kirkeråd er Kirkemøtets organ, men i liten grad at rådet samtidig er samenes representative organ i Den norske kirke (rådets sammensetning speiler dette, men ikke selve valget).

I valget av samiske representanter til de tre nordligste bispedømmerådene er det samer selv som velger, men da gjennom henholdsvis 10, 10 og 5 samiske elektorer / valgmenn for hvert bispedømme. Denne ordningen har fungert lite tilfredsstillende, og arbeidsgruppa vurderte elektorordningen som lite demokratisk.

På denne bakgrunn så arbeidsgruppa på muligheten for (1) samordning av samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene med representasjonen fra disse tre bispedømmene i Samisk kirkeråd (dvs. at samiske representanter i disse bispedømmerådene automatisk ble medlemmer av Samisk kirkeråd). Videre så man på muligheten for (2) styrking av reelt samisk demokratisk valg av disse representantene gjennom å erstatte elektorsystemet med forsøksordninger som bl.a. forutsatte opprettelse av egne samiske valgmanntall.

Betenkeligheter med etnisk baserte valgmanntall – og vurdering av et samisk kirkemøte

I muntlig administrativ kontakt med Sametinget september 2010 ble Samisk kirkeråd gjort oppmerksom på flere problemstillinger knyttet til opprettelsen av etnisk baserte manntall. For det første at det er meget strenge regler på bruk av Sametingets valgmanntall til andre formål enn det det er opprettet for. For det andre at Den norske kirke antakelig må søke om tillatelse fra datatilsynet om opprettelse av etnisk baserte manntall. For det tredje ble det stilt spørsmål om man hadde gjennomtenkt at opprettelse av et samisk etnisk basert valgmanntall for Den norske kirke ville kunne skape uro lokalt / regionalt.

Med henvisning til at bl.a. juridiske og praktiske implikasjoner ved opprettelse av et etnisk basert manntall ikke var tilstrekkelig avklart, ba derfor Samisk kirkeråd i sak 30/10 om at dagens valgordning for Samisk kirkeråd videreføres også ved valg i 2012. På denne bakgrunn

vedtok Kirkemøtet ingen endringer i valgordningen for Samisk kirkeråd og samiske representanter til de tre nordligste bispedømmene i sak KM 11/10.

Ut fra betenkelighetene med opprettelsen av etnisk baserte valgmanntall ba Samisk kirkeråd i samme sak om at mulighetene for et samisk kirkemøte utredes:

Samisk kirkeråd ber om at et samisk kirkemøte utredes. Et samisk kirkemøte gis en rolle i å velge / fremme kandidater på samiske representanter til Samisk kirkeråd, bispedømmeråd og Kirkemøte. Dette vil kunne sikre større samisk legitimitet hos de representanter som velges inn i de respektive råd. (SKR 30/10, pkt 3)

Muligheten for et samisk kirkemøte tildelt en rolle i tråd med Samisk kirkeråds vedtak, var luftet i arbeidsgruppa nedsatt av Kirkerådet. Det ble likevel ikke tematisert i arbeidsgruppas endelige forslag, da man vurderte at dette ikke lå eksplisitt innenfor mandatet gitt av Kirkemøtet (KM 11/08). Samisk kirkeråds vedtak gjør dette igjen aktuelt.

For å skape en valgordning som i større grad gjenspeiler intensjonen om Samisk kirkeråd som *samenes representative organ* i Den norske kirke, kunne man for eksempel tenke seg en modell der det er Kirkemøtet som formelt sett velger representantene til Samisk kirkeråd, men at dette skjer etter en tydelig tilråding fra avstemming i et organ med samiskkirkelig legitimitet. Dette kunne vært et *Samisk kirkemøte* som trer sammen i forbindelse med valgprosessen, og som har som en av flere oppgaver å gi en tydelig tilråding for valg av Samisk kirkeråd.

Et Samisk kirkemøte kunne tenkes sammensatt ved at for eksempel følgende organer fikk invitasjon til å være representert:

- 1 samisk delegat fra samisk menighet i sørsamisk område
- 1 samisk delegat fra hvert sokn i forvaltningsområdet for samisk språk (totalt 13)
- 1 samisk delegat fra hvert prosti i det samiske bosettingsområdet (totalt ca. 30 prostier: NH: 9, SH: 7, Nid: 13, Ham: 1)
- 5 samiske delegater fra Sør-Norge
- 1 samisk bispedømmerådsrepresentant fra Nidaros, S-H og N-H (totalt 3)
- Samisk kirkeråd (totalt 7)

Dersom alle sendte en delegat ville det gi ca. 59 deltakere. Delegationene fra de respektive områdene kunne tenkes fremme kandidat til henholdsvis sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk representant i rådet, samt samisk representant fra Sør-Norge, mens et samlet møte kunne fremmet forslag på lederkandidat til Samisk kirkeråd.

Et samisk kirkemøte kan videre tenkes å utvikles til en arena for å drøfte viktige temaer, spørsmål og veivalg for samisk kirkeliv og fremme samhandling og dialog mellom lokalt, regionalt og sentralt nivå i samisk kirkeliv, og mellom de ulike regionene i samisk kirkeliv. En modell er at et slikt møte fungerer som en type representantskap for samisk kirkeliv i Den norske kirke.

- Det må arbeides videre med å styrke legitimiteten i det samiskkirkelige demokratiet. Muligheten for opprettelsen av et samisk kirkemøte med visse roller i tilknytning til valg av Samisk kirkeråd, bør utredes.

5.18. Forventninger til arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner

Flere arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner er viktige i kirkelig sammenheng og bør tenkes inn i en helhetlig strategi for samisk kirkeliv. Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon (KA) bør som fellestrådenes og menighetsrådenes arbeidsgiverorganisasjon ivareta samiske kompetansebehov i sin opplærings- og etterutdanningsvirksomhet, og i sin rådgivningstjeneste overfor fellestråd og menighetsråd. Det samme gjelder fagorganisasjonene til de ulike tjenestegruppene i Den norske kirke. De mest aktuelle i denne sammenhengen er Presteforeningen, Teologene, Kateketforeningen, Det norske diakonforbund, Musikernes fellesorganisasjon, Fagforbundet og Delta.

- Kirkelige arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene anmodes om å ivareta samiskkirkelige kompetansebehov i sin virksomhet.

5.19. Samarbeid med læstadianske forsamlinger og kristne organisasjoner

De finnes viktige aktører i samisk kirkeliv som ikke er fanget opp i gjennomgangen av aktuelle arbeidsfelter for samisk kirkeliv i Den norske kirke i kapittel 5. Dette gjelder både med hensyn til læstadianske forsamlinger og frivillige kristne organisasjoner. Flere kristne organisasjoner enn de som er nevnt nedenfor er aktuelle som samarbeidspartnere for styrking av samisk kirkeliv (jf for eksempel pkt 5.15). Det er viktig at Den norske kirke på et generelt grunnlag inkluderer slike tverrstrukturene i sin tenkning om utviklingen av samisk kirkeliv.

Mange steder utgjør læstadianske forsamlinger en viktig del av samisk kirkeliv lokalt. *Strategiplan for samisk kirkeliv* legger til grunn at den læstadianske bevegelsen er viktig for samisk kirkeliv og en berikelse for Den norske kirke som helhet. Det bør arbeides for å opprettholde gode samarbeidsrelasjoner til læstadianske forsamlinger som en viktig del av og bidragsyter i kirkelivet.

Norges Samemisjon definerer Den norske kirkes menigheter som en naturlig sammenheng for sin evangeliske og diakonale virksomhet i det samiske bosettingsområdet. Organisasjonens ledelse har imidlertid uttrykt uro over den teologiske utviklingen i den offisielle norske kirke, særlig med hensyn til homofilidebatten. Samemisjonen signaliserer at produksjon av kristent materiell for barn på samisk kan være et mulig område for samarbeid med Samisk kirkeråd. Videre kan det i formidlingen av bibeltekster, liturgistoff, salmer med mer, være mulig å samarbeide med Samemisjonens nærradio Radio DSF i Karasjok, som er en tospråklig nærradio med hele Indre Finnmark prosti som nedslagsfelt. Samemisjonen nevner også behovet for å formidle bibelstoff til samer i Russland på kildinsamisk.

Søndagsskolen har lenge vært viktig lokalt i deler av samisk kirkeliv, og Norges Søndagsskoleforbund sentralt er en aktuell samarbeidspartner for samisk kirkeliv. Det er naturlig at man ser nærmere på om dette samarbeidet kan styrkes i fremtiden med henblikk på en styrket samisk trosopplæring.

6. HANDLINGSPLAN

Dette kapittelet oppsummerer nye prioriterte stillinger og tiltaksområder fra kapittel 5 og periodiserer disse i en 5-årig handlingsplan (2012-2016). I handlingsplanen synliggjøres kun stillinger og tiltak som utløser nye behov. Alle tiltakspunktene i kapittel 5 skal likevel forstås som retningsgivende for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv i handlingsplanperioden 2012-2016.

Innfasing av nye prioriterte stillinger og tiltaksfelter 2012-2016					
Tiltak	2012	2013	2014	2015	2016
Nye faste stillinger					
100 % Sørsamisk språkmedarbeider	50 %	50 %			
100 % Lulesamisk språkmedarbeider	50 %	50 %			
25 % nordsamisk kirketolk, Porsanger		25 %			
25 % nordsamisk kirketolk, Lavangen		25 %			
100 % rådgiver (ungdom), SKR	100 %				
100 % samisk prestestilling, Sør-Norge			100 %		
100 % rådgiver (diakoni/kultur/urfolk), SKR			100 %		
100 % diakon, lulesamisk område				100 %	
100 % diakon, til en menighet i IF prosti				100 %	
Nye satsinger					
Årlig fagkonferanse for samisk kirkeliv	X				
Samisk ungdomsarbeid		X			
Tiltak på feltene diakoni, kultur og urfolk			X		
Gudstjenestereform	X				
Flytting av Samisk kirkeråd	X				
Ikke kostnadsberegnete tiltak som må realiseres i samarbeid med aktuelle utdanningsintstitusjoner / departement / organisasjoner					
Opplæringstiltak i samisk språk og kultur		X			
Kompetansebyggingsprosjekt			X		
Kirkehistorieprosjekt			X		
Rekrutteringsprosjekt		X			
Bibeloversettelse	X				

Periodisering og prioritering

Nedenfor følger en begrunnelse for prioriteringen og innfasingen av de enkelte stillinger og tiltaksområder.

Foreslåtte *samiske språkmedarbeider/kirketolk-stillinger* ansees som absolutt nødvendige for kirkens etterlevelse av samelovens språkregler. Dette gjelder i særlig grad stillingene for

sørsamisk og lulesamisk språk, som i dag ikke har egne stillingsressurser i Den norske kirke. Alle stillingene fases inn i 2012/2013.

Foreslått *samisk ungdomsrådgiver* på nasjonalt nivå svarer til et sterkt behov for å styrke samisk ungdomsarbeid i Den norske kirke. Dette er også viktig i et rekrutteringsperspektiv. Rådgiveren skal arbeide med samisk arena- og nettverksbygging for samisk ungdom fra alle språkområder. Ungdom skal være et satsningsområde på Samiske kirkedager 2013, som ansees som en strategisk arena for å gi et løft til arbeidet på ungdomsfeltet. For å få tid til å etablere nettverk, mobilisere til deltakelse og delta i planleggingen bør stillingen opprettes allerede 2012.

Samisk prestestilling til Oslo/Sør-Norge har i mange år vært fremmet av Oslo bispedømmeråd. Det er pr. i dag sannsynlig at det er mulig å rekruttere personer til stillingen i 2014.

Diakoni og kultur er satsningsområder i Dnk, men samisk kirkeliv har minimalt med ressurser for å stimulere til nasjonal fagutvikling og lokale prosesser på feltet. For samisk kirkeliv er det relevant å se sammenhengen mellom diakoni-, kultur- og urfolksfeltet, og en ny rådgiverstilling på feltet antas å ha ringvirkninger for samisk kirkeliv som helhet. Foreslått *rådgiver på feltet diakoni/kultur/urfolk* fases inn først i 2014 da stillingene ovenfor ansees som mer akutte behov.

Det arbeides for å styrke diakonien i Den norske kirke de nærmeste årene med nye diakonistillinger. I denne forbindelse er det naturlig at også samisk kirkeliv tilgodesees med nye ressurser. Det foreslås to nye diakonstillinger til lokalt samisk kirkeliv i 2015.

Økte driftsmidler til Samisk kirkeråd ansees som nødvendig, bl.a. for å kunne arrangere en årlig fagkonferanse for samisk kirkeliv som favner bredere enn kun trosopplæring.

Driftsmidler på feltene ungdom og diakoni/kultur/urfolk må sees i sammenheng med rådgiverstillingene opprettet for dette. Midlene er nødvendig for å gi mulighet for å skape arenaer for samisk kirkeliv på lokalt og regionalt nivå i rammen av stillingene.

Gudstjenestereformen legger føringer på samisk kirkeliv med hensyn til videre liturgiarbeid. Videre styrker Kirkemøtets vedtak ifm innføring av ny tekstbok for Den norske kirke behovet for å styrke fremdriften i arbeidet med samisk bibeloversettelse på sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Gudstjenestereformen bør være et satsingsområde for samisk kirkeliv i handlingsplanperioden.

Kirkerådet vedtok i 2008 *flytting av Samisk kirkeråd* til Tromsø i løpet av 2010. Begrunnelsen var større nærhet til samiske bosetningsområder og samiskrelaterte kompetansemiljøer. Finansieringsbehov har vært spilt inn overfor departementet med sikte på finansiering over statsbudsjettet. I statsbudsjettet 2011 skriver departementet at flytting av Samisk kirkeråd må vurderes i sammenheng med Kirkemøtets behandling av Strategiplan for samisk kirkeliv 2011. Tidspunkt for flytting og innfasing av nye stillinger for Samisk kirkeråd bør sees i sammenheng.

Tiltak/prosjekter knyttet til feltene *opplæring i samisk språk og kultur, kompetansebygging, kirkehistorieprosjekt, rekruttering og bibeloversettelse* er ikke kostnadsberegnet av Kirkerådet da de må søkes realisert i samarbeid med aktuelle institusjoner og departement. Det

forutsettes at dette følges opp administrativt etter at handlingsplanen er vedtatt, og at det lages prosjektplaner der prosjektorganisering, prosjektbudsjett og -finansiering for de ulike prosjektene framgår. Aktuelle samarbeidspartnere med hensyn til finansiering og/eller gjennomføring er:

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD)
Kunnskapsdepartementet (KD)
Sametinget (ST)
Kirkelig utdanningscenter i Nord (KUN)
Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR), Universitetet i Tromsø
Sámi allaskuvla / Samisk høgskole (SÁ/SH)
Menighetsfakultetet (MF)
Teologisk fakultet, Universitetet i Oslo
Det Norske Bibelselskap

Samiske kirkedager i Mo i Rana 2013 er holdt utenfor handlingsplanen, men er likevel et viktig tiltak i handlingsplanperioden. Tiltaket forutsetter egen prosjektorganisering, prosjektbudsjett og prosjektfinansiering og vil binde opp betydelige administrative og økonomiske ressurser i Samisk kirkeråd i perioden 2012-2013.

Samisk språk i Den norske kirke: Fortolkning av aktuelle språkbestemmelser

Nedenfor gjengis de språkbestemmelser i sameloven som i særlig grad forplikter Den norske kirke med hensyn til ivaretagelse av samisk språk. Deretter gis en fortolkning av hvordan disse bestemmelsene anvendes på ulike virksomhetsområder lokalt, regionalt og sentralt i Den norske kirke.

Aktuelle språkbestemmelser i sameloven

§ 1-5. *Samisk språk*

Samisk og norsk er likeverdige språk. De skal være likestilte språk etter bestemmelsene i kapittel 3.

§ 3-2. *Oversettelse av regler. Kunngjøringer og skjema*

Lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.

Kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk.

Skjema til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge både på samisk og norsk. Kongen gir nærmere regler om iverksetting av denne bestemmelsen.

§ 3-3. *Rett til svar på samisk*

Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk. Dette gjelder likevel ikke ved muntlige henvendelser til tjenestemenn som utfører oppdrag utenfor organets kontor.

Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk. Kongen kan i særlige tilfeller gjøre unntak for bestemte regionale offentlige organ.

§ 3-6. *Individuelle kirkelige tjenester*

Enhver har rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet.

§ 3-7. *Rett til utdanningspermisjon*

Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap. Retten kan gjøres avhengig av at den tilsatte forplikter seg til å arbeide for organet en viss tid etter utdanningen. Kongen gir nærmere regler om gjennomføringen av disse bestemmelsene.

Kgl.res. 24. februar 1848 med endringer og tilhørende skriv

Ved vedtakelsen av samelovens språkbestemmelser i 1990 var bruk av samisk i gudstjenester og kirkelige handlinger i flere menigheter i det nordsamiske kjerneområdet hjemlet gjennom kgl.res. 24. februar 1848 (med senere endringer) og tilhørende departementalt skriv av 16. sept. 1872. Den kongelige resolusjonen hjemlet en plikt til å lære samisk for prester i nærmere definerte prestegjeld, og i skrivet av 16. sept. 1872 ble den nærmere bruken av samisk i gudstjenester og kirkelige handlinger i disse prestegjeldene foreskrevet. Det departementale skrivet har vært forstått som den praksis som knyttet seg til den kongelige resolusjonen. Den kongelige resolusjonen er ikke opphevet.

Da arbeidsgiveransvaret for prester nå ligger hos bispedømmerådene, er det bispedømmerådene som bestemmer hvordan kgl.res. 24. februar 1848 skal etterleves. Departementet forutsetter imidlertid at den lange praksis som er etablert som følge av bestemmelsene skal videreføres, og at ansvaret for å påse at dette skjer nå ligger hos Den norske kirkes egne organer.

Den praksis som er etablert av disse bestemmelsene med hensyn til bruk av samisk i menighetens fellesskapshandlinger er altså fortsatt å anse som en del av pliktgrunnlaget for Den norske kirkes ivaretagelse av samisk språk. Dette bør i dag komme til anvendelse overfor alle menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk.

Anvendelse av språkbestemmelsene på Den norske kirke

Lokalt nivå:

Menighets- og prestekontorets forvaltning

I sin forvaltning er menighets- og prestekontorene i forvaltningsområdet for samisk språk forpliktet til å kunne gi *svar på samisk skriftlig eller muntlig* etter lovens § 3-3, alt etter hvorvidt en henvendelse på samisk er fremført skriftlig eller muntlig. Dette forutsetter en samisk språkkompetanse knyttet til menighets- og prestekontor. Det betyr ikke at alle på kontoret må ha en slik samisk språkkompetanse, men at organet må være i besittelse av en språkkompetanse som svarer til det behovet som menighets-/fellesråd og prestekontor har som følge av språkreglene.

Menighets- og prestekontorene er etter samelovens § 3-2 forpliktet til å ha samiske utgaver av *aktuelle lover og forskrifter, kunngjøringer og skjemaer* tilgjengelige (men plikten til å oversette disse ligger på sentralkirkelig og departementalt nivå). Av kunngjøringer på samisk vil gudstjenesteannonser, menighetsblader, informasjonsskriv knyttet til ulike kirkelige tiltak etc. være aktuelt.

Menighetsrådsmøter

Retten til å henvende seg muntlig til lokalt offentlig organ på samisk etter § 3-3 må også omfatte medlemmer av menighetsrådet. Dersom et menighetsrådsmedlem ønsker å snakke samisk på menighetsrådsmøter, er derfor menighetsrådet pliktig til å legge til rette for en samisk-norsk tolketjeneste.

Menighetsmøter

Retten til å henvende seg muntlig til lokalt offentlig organ etter § 3-3 gjelder også menighetsmøtet. Behovet for tolketjeneste her er knapt mulig å avklare på forhånd, og det bør derfor tilrettelegges for bruk av samisk.

Prestetjenesten inklusive samiske kirketolker

Samelovens § 3-6 gir rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i forvaltningsområdet. I lovforarbeidene er det tydelig at man har tenkt på prestatjenesten, men man har likevel ikke uttrykkelig avgrenset bestemmelsen til prestatjenesten. Det er rimelig å tolke bestemmelsen ut fra hovedformålet at samer skal få individuell betjening på sitt eget språk, og flere av de kirkelige tjenestene som omfattes av bestemmelsen, berører også diakonens tjenesteområde (mer om diakontjenesten nedenfor).

I forarbeidene til loven presiseres det at individuelle kirkelige tjenester betyr individuell sjelesorg, samt dåp, vigsel og soknebud/nattverd atskilt fra menighetens felles samling. Samelovens språkbestemmelser regulerer med andre ord ikke bruk av samisk i gudstjenesten. Forarbeidene til loven gjør det klart at vikarer er unntatt fra bestemmelsen i § 3-6, men at tjenester da bør ivaretas av annen samisktalende prest i forvaltningsområdet.

At bestemmelsen innebærer en rett til sjelesorg på samisk, betyr at loven stiller et *betydelig* språkkompetansekrav til prestatjenesten i forvaltningsområdet.

Den *samiske kirketolktjenesten* er definert som en del av prestatjenesten, men er kun etablert i visse menigheter i forvaltningsområdet i Nord-Hålogaland bispedømme. Kirketolktjenesten fratar ikke prestene ansvar for å lære og bruke samisk, men skal sikre at den tospråklige betjeningen ivaretas på en smidig måte, samt at prestatjenesten besitter språkkompetanse på morsmålsnivå og relevant kulturkompetanse. Tilbud om bruk av kirketolk i en sjelesorgssammenheng vil antakelig være innenfor lovens krav, men er en uverdig løsning sett fra et kirkelig synspunkt.

Menighetens felles gudstjenesteliv og kirkelige handlinger

Samelovens § 3-6 regulerer ikke bruk av samisk i gudstjenestelivet og kirkelige handlinger i menighetens felles rom. Det er imidlertid rimelig at anvendelsen av samelovens språkregler som minimumsbestemmelser sammenholdes med den etablerte praksis for ivaretagelse av samisk språk i kirkerommet som følge av eldre kirkelige bestemmelser (jf ovenfor). På denne bakgrunn bør ikke § 3-6 leses som en negativ avgrensning, men tvert om forstås som en ytterligere understøttelse av den etablerte praksis for ivaretagelse av samisk språk i gudstjenester og kirkelige handlinger.

Gravferd holdes for de etterlatte, og det er rimelig at denne holdes på samisk når den som etter gravferdsloven ordner med gudstjenesten, ønsker om dette.

I dag er kirkens egne organer alene om å regulere bruken av samisk i gudstjenestelivet. Dette er til en viss grad allerede gjort gjennom fastsatt gudstjenesteforordning i flere menigheter i det nordsamiske området. Ved innføring av gudstjenestereformen bør det legges føringer som sikrer rimelig ivaretagelse av samisk språk i gudstjenesteliv og kirkelige handlinger i forvaltningsområdet for samisk språk. Biskop og bispedømmeråd har et særskilt ansvar for å etablere ordninger som sikrer dette. Menighetsråd / fellesråd i forvaltningsområdet skal, sammen med prestatjenesten, bidra til at dette skjer. Dette innebærer også at fellesrådet skal sørge for at liturgibøker, salmebøker etc. er tilgjengelig på samisk.

Trosopplæring, diakoni og kirkemusikk

Samelovens § 3-6 hjemler en plikt til ivaretagelse av samisk språk bl.a. i sammenheng med soknebud og individuell sjelesorg. Dette er også en del av *diakonitjenesten*. Det er derfor rimelig at fast ansatt diakon i sin tjeneste omfattes av bestemmelsen. Det er ikke et tilsvarende krav om ivaretagelse av samisk innenfor *trosopplæring og kirkemusikk* som følge av § 3-6. Da språkbestemmelsene er definert som minimumsbestemmelser er det likevel rimelig å forutsette at sameloven legger føringer med hensyn til ivaretagelse av samisk språk også på disse virksomhetsområdene.

Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke sier at samiske barn og unge har rett til opplæring og materiell på sitt eget språk, uavhengig av hvor i landet de bor. Uttrykket ”uavhengig av hvor i landet de bor” går lenger enn det som hjemles i samelovens språkregler. Retten det her snakkes om er derfor uttrykk for Den norske kirkes egne føring på området.

Det kirkemusikalske arbeidet i menigheten har en betydelig språklig dimensjon, og samelovens språkregler vil ha noen indirekte føringer også på dette feltet. Dette kommer til uttrykk gjennom liturgi, salmesang, korarbeid og liknende. Organister/kantorer er viktige tilretteleggere for bruk av samisk språk i menigheten, for eksempel gjennom bruk av lokal samisk sangtradisjon. En kompetanse på feltet er derfor nødvendig for at organister/kantorer skal fungere som tilretteleggere og aktive pådrivere for bruk av samisk språk i menigheten.

Fellesrådets forvaltnings- og arbeidsgiveransvar:

Fellesrådet er som arbeidsgiver pliktig til å sørge for at organet samlet sett har den samiskkompetanse som man har behov for i sin etterlevelse samelovens språkregler (dette gjelder også kirkegårdsforvaltningen).. Dette må tas hensyn til ved utlysning av stillinger. I tillegg har lokalt tilsatte etter § 3-7 rett til å søke permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk dersom organet har behov for slik kunnskap. Dette er ikke en generell rett som alle tilsatte i organet har, men en rett som vurderes i forhold til organets behov for styrket kunnskap i samisk. Fellesrådet har anledning til å knytte bindingstid til en evt. studiepermisjon for å studere samisk.

Fellesrådets budsjett- og strategiarbeid

Det følger av samelovens språkbestemmelser at fellesrådene har ansvar for å innarbeide tiltak knyttet til etterlevelse av samelovens språkregler i budsjetter og planer, og ansvar for å ivareta soknenes interesser på dette feltet i møte med kommunen (jf kirkeloven §§ 14 og 15). Dette innebærer at behovet for tospråklighetsmidler må synliggjøres i budsjett-drøftingene med kommunen.

Regionalt nivå: bispedømmeråd, biskop og prost

Forvaltning

Til forskjell fra menighetsnivået er bispedømmeråd, biskop og prost som regionale organer etter lovens § 3-3 kun forpliktet til å svare *skriftlig* på samisk ved skriftlige henvendelser på samisk. Dette forutsetter at disse organene har sakssvarende språkkompetanse tilgjengelig.

I tillegg til å kunne besvare henvendelser skriftlig på samisk, er bispedømmekontorene etter samelovens § 3-2 også forpliktet til å sørge for at *aktuelle lover, forskrifter og skjemaer* er tilgjengelige på samisk, samt sørge for at man kan betjene prester og menigheter med dette. *Kunngjøringer* som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i

forvaltningsområdet skal dessuten etter loven foreligge på samisk og norsk etter samme bestemmelse.

Bispedømmekontor som service- og fagorgan

Den lokale kirke i forvaltningsområdet har etter språklovens §§ 3-2, 3-3 og 3-6 klare forpliktelser med hensyn til bruk av samisk, både i forhold til prestedtjenesten og i tilknytning til menighetsrådets og fellesrådets virksomhet (jf. ovenfor). Dette legger føringer for de tjenester bispedømmekontorets ansatte skal gi som fag- og serviceorgan, for prestedtjenesten i særdeleshet, men også overfor menighetene. Dette forutsetter at bispedømmekontorets stab både har *kompetanse* og *kapasitet* til å ivareta dette. Det handler for eksempel om veiledning med hensyn til samiske liturgier og salmebøker, samisk kirkeliv i bispedømmet, samisk språkopplæring, aktuelt lovverk, departementale føringer og kirkelige bestemmelser på området, koordinere ulike utvalg og fagmøter, kompetansehevende tiltak etc.

Bispedømmerådets arbeidsgiveransvar:

i forhold til bispedømmekontorets stab

Som arbeidsgiver for staben på bispedømmekontoret har bispedømmerådet plikt til å påse at biskop og bispedømmeråd som organ besitter den nødvendige kompetansen for å oppfylle kravene som følger av samelovens §§ 3-2, 3-3 og 3-6. Dette må tas i betraktning ved utforming av *utlysningstekster* og *tilsetninger*. Bispedømmerådet har dessuten etter lovens § 3-7 plikt til å innvilge tilsatte *permisjon* med lønn til å lese samisk dersom det søkes om dette, og organet har behov for det.

i forhold til prestene og kirketolkene

Samelovens § 3-6 legger en særlig forpliktelse på prestedtjenesten i forvaltningsområdet. Det følger derfor av loven at bispedømmerådet som arbeidsgiver er pliktig til:

- å legge inn krav om grunnkompetanse i samisk språk / plikt til opplæring i samisk ved *utlysning av prestestillinger* i forvaltningsområdet.
- å legge til rette for et *kvalitetssikret opplæringstilbud* for nytilsatte prester i forvaltningsområdet og gi *permisjoner* til dette.
- å legge til rette for et *kvalitetssikret opplæringstilbud* for styrking av den samiske kirketolkertjenesten, og gi *permisjoner* til dette.
- å legge til rette for en forsvarlig *faglig oppfølging* av den samiskspråklige prestedtjenesten og den samiske kirketolkertjenesten.

Den praksis som er etablert på grunnlag av kgl.res. 24. februar 1848 og senere endringer, legger en særskilt forpliktelse på bispedømmerådet og biskopen til å vurdere behovet for gudstjenester og kirkelige handlinger på samisk og på hvilken måte dette best kan gjennomføres i den enkelte menighet. Der behovet er stort, vil bispedømmerådet ha samme plikt som nevnt ovenfor etter samelovens § 3-6.

Biskopens tilsyn

Biskopen har i sin tilsynsfunksjon ansvar for å påse at det i forvaltningsområdet foreligger en forsvarlig kirkelig betjening på samisk i tråd med samelovens bestemmelser, og at det er tatt inn nødvendige bestemmelser om bruk av samisk i gudstjenestelivet.

Bispedømmerådets budsjett- og planarbeid

Bispedømmerådet har ansvar for å innarbeide tiltak knyttet til etterlevelse av samelovens språkregler i budsjetter og planer.

Sentralt nivå:

Forvaltning

Til forskjell fra det regionalkirkelige nivået er det sentralkirkelige nivået formelt sett ikke forpliktet til å svare *skriftlig* på samisk ved skriftlige henvendelser på samisk etter samelovens § 3-3. *St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken* signaliserer imidlertid at det vil bryte med god forvaltningsskikk for et statlig organ å ikke gjøre dette (s 72).

Den norske kirkes sentralkirkelig nivå berøres av samelovens § 3-2 om lover og forskrifter, kunngjøringer og skjema. Det bør ansees som en sentralkirkelig oppgave å kartlegge hvilke lover, forskrifter, kunngjøringer og skjema som omfattes av bestemmelsen, samt å anmode om oversettelse av disse. FAD finansierer dette. Både Kirkerådet og Samisk kirkeråd skal etter § 3-2 sørge for at egne kunngjøringer rettet mot samisk kirkeliv foreligger på samisk. Samisk kirkeråd kartlegger hvilke kirkelige skjemaer som bør oversettes. Kirkerådet finansierer oversettelsen av disse.

Av samelovens § 3-6 om retten til individuelle kirkelige tjenester på samisk, samt av etablert kirkelig praksis som følge av kgl.res. 24. februar 1848 og senere endringer, følger et sentralkirkelig ansvar for å finansiere samiskopplæring av prester og opplæringstilbud for kirketolker. Dette må følges opp av Kirkerådet i kontakt med FAD. Retten til kirkelige tjenester på samisk og bruken av samisk i gudstjenestelivet forutsetter dessuten at bibeltekster, liturgier og salmer foreligger på samisk. Det samiske liturgi- og salmearbeidet er et sentralkirkelig ansvar, og Kirkerådet må arbeide for at samisk bibeloversettelse sikres nødvendige rammebetingelser.